

VIRDŽINIJA VULF

IZMEĐU ČINOVA

ROMAN

Naslov originala:

Virginia Woolf BETWEEN THE ACT, The Hogarth Press, 1941

Napomena Leonarda Vulfa:

Rukopis ove knjige je bio završen, ali nije bio konačno revidiran za štampu u vreme smrti Virdžinije Vulf. Verujem da ne bi vršila nekakve veće ili materijalne izmene, iako bi pre konačnog odobrenja verovatno napravila dosta sitnih ispravki ili revizija.

Prevela Slavica Stojanović

Prevod objavljen u IP Svetovi / Novi Sad, 1991

Bila je letnja noć i razgovaralo se, u velikoj sobi sa prozorima otvorenim ka bašti, o septičkoj jami. Opština je obećala da će dovesti vodu u selo, ali nije ispunila obećanje.

Gđa Heinz, supruga seoskog plemića, guskolika žena sa očima iskolačenim kao da vide u jarku nešto što bi ona halapljivo progutala, reče izveštačeno: »Kakva tema za razgovor u ovakvu noć!«

Onda nastade ćutanje; mukala je krava i to je navede da kaže kako je čudno, kao dete se nikada nije plašila krave, samo konja. Ali onda joj je, malom detetu u kolicima, veliki zaprežni konj projurio na santimetar ispred lica. Njena porodica, rekla je starcu u fotelji, već vekovima živi blizu Liskarda. Humke na groblju su dokaz.

Napolju je zacvrkutala ptica. »Slavuj?«, pitala je g-đa Heinz. Ne, slavuji ne idu tako visoko na sever. To je dnevna ptica, cvrkuće nad dnevnom sočnom masom, nad crvima, puževima, zrnevljem, čak i u snu.

Starac u fotelji — g. Oliver iz Indijske civilne službe, u penziji — rekao je da je položaj koji su odabrali za septičku jamu, ako je dobro čuo, na rimskom drumu. Iz aviona, rekao je, još se uvek mogu videti, kao jasni belezi, ožiljci od Britanaca; Rimljana; i od elizabetanske plemićke kuće; i od pluga, kad se oralo brdo da se poseje žito u vreme Napoleonovih ratova.

»Ali vi se ne sećate...«, otpočela je g-đa Heinz. Ne, toga ne. On se još seća i baš se spremao da im kaže čega, kad se spolja ču neki zvuk i uđe Iza, njegova snaha, s kosom vezanom u kikice; imala je penjoar sa izbledelim paunovima. Ušla je kao labud koji pliva svojim putem; pa je ustuknula i zaustavila se; iznenađena što je tu našla ljude; i upaljena svetla. Sedela je sa svojim sinčićem kome nije bilo dobro, izvinila se. O čemu su govorili?

»Rasprava o septičkoj jami«, reče g. Oliver.

»Kakva tema za razgovor u ovakvu noć!«, ponovo je uzviknula g-đa Heinz.

Šta je *on* rekao o septičkoj jami; ili pak o bilo čemu?, pitala je Iza, nagingući glavu ka seoskom plemiću, Rupertu Heinzu. Srela ga je na dobrotvornoj zabavi; i na partiji tenisa. Dodao joj je šoljicu i reket — to je bilo sve. Ali je na njegovom opustošenom licu uvek osećala misteriju; a u njegovom ćutanju, strast. To je osećala na partiji tenisa i na dobrotvornoj zabavi. Sad je to osetila po treći put, možda samo malo jače.

»Sećam se«, upao je starac, »moja majka...«. Sećao se svoje majke kako je bila veoma krupna; da je kutiju za čaj držala pod ključem; pa ipak baš u ovoj sobi dala mu je Bajrona. Ima više od šezdeset godina, rekao im je, da mu je majka dala Bajronova dela baš u ovoj sobi. Zastao je,

»Pohodi u lepoti slična noći«, citirao je.

I opet:

»Ne, mi nećemo lutati više u kasnoj noći, ti i ja.«

Iza diže glavu. Reči su napravile dva prstena, savršena prstena, koja su ih ponela, nju i

Heinza, kao dva labuda niz vodu. Ali njegove snežno bele grudi bile su okružene gužvom vodenog sočiva; i ona isto, bila je upetljena paučinom oko stopala, svojim mužem, berzanskim posrednikom. Sedela je na svom tronošcu, klateći se, sa obešenim kivicama i telom kao valjak od kauča, u izbledelom penjoaru.

G-đa Heinz je bila svesna emocije koja je kružila među njima, uključujući i nju. Čekala je kao što se sačeka da zamre napon orgulja da se izađe iz crkve. U autu, na povratku kući u crvenu vilu u kukuruzištu ona će to razbiti, kao kad drozd leptiru isključuje krila. Dozvolivši da protekne deset sekundi, ona ustade, zastade, a zatim, kao da je čula da je zadnji napon odumro, pruži ruku g-đi Džajlza Olivera.

Ali je Iza, koja je trebalo da se digne istog trenutka kada se digla g-đa Heinz, i dalje sedela. G-đa Heinz je piljila u nju svojim gusolikim očima, halapljivo gutajući, »Molim vas g-đo Džajlza Olivera, budite ljubazni da primetite da ja postojim...«, što je ova morala da uradi, dižući se konačno sa stolice, u svom izbledelom penjoaru, s kivicama koje su visile niz oba ramena.

Poinc Hol je na svetlosti ranog letnjeg jutra izgledala kao kuća srednje veličine. Nije spadala među kuće koje se pominju u vodičima. Bila je previše porodična. Ali je ta beličasta kuća sa sivim krovom i sa krilima isturenim pod pravim uglom, koja je, na žalost, ležala nisko na livadi, dok je obala gore imala rub drveća pa se dim kovitlao sve do gnezda vrana, bila poželjna za život. Vozeći se pored nje, ljudi su govorili među sobom: »Pitam se da li će ovo ikad doći u prodaju?« A šoferu: »Ko tu živi?«

Šofer nije znao. Oliverovi, koji su kupili kuću pre nešto više od jednog veka, nisu imali veze sa Vairingovima, Elvijevima, Meniringovima ili Bernitovima, starim porodicama koje su među sobom sklapale brakove i u smrti ležale isprepletane, kao koren bršljana, uz grobljanski zid.

Tek nešto preko sto dvadeset godina Oliveri su bili ovde. Kad se penje glavnim stepeništem — postojalo je još jedno, sa zadnje strane, proste merdevine za posluhu — tu je još uvek stajao portret. Dugačak žut brokat gledao se do pola puta nagore; a kad se stigne do vrha, videlo se malo napuderisano lice, velika frizura obavijena biserima; nekakva pretkinja. Šest ili sedam spavaćih soba u koje se ulazilo iz hodnika. Sobar je bio vojnik; oženio se gospođinom služavkom i pod staklenom kutijom stajao je sat koji je zaustavio zrno na polju Vaterloa.

Bilo je rano jutro. Po travi je bila rosa. Crkveni sat je otkucao osam puta. Gospođa Svidin je povukla zavesu u svojoj sobi — slab beli cic koji je spolja davao prozoru tako dopadljiv izgled svojim zelenim pervazom. Sa zasunom u starim rukama, pošto je trzajem otvorila prozor, stajala je: stara udata Oliverova sestra; udovica. Uvek je mislila da zasnuje sopstveni dom; možda u Kenzingtonu, možda kod Kjua da bi tako uživala blagodeti bašta. Ali je ostala i dalje, preko celog leta, ali kada je zima izlučila svoju vlagu po zidovima i zagušila kapke mrtvim lišćem, rekla je: »Barte, zašto su izgradili kuću u rupi, okrenutu na sever?« Njen brat reče: »Očigledno da se spasu od prirode. Zar im nije trebalo četiri konja da povuku porodična kola kroz blato?« Onda joj je ispričao čuvenu priču o velikoj zimi u osamnaestom veku, kada je celih mesec dana

prozor bio zatrpan snegom. I palo drveće. Tako se svake godine kad dođe zima g-đa Svidin povlačila u Heistingz.

Ali sada je bilo leto. Budile su je ptice. Kako su pevale napadajući zoru kao što mnoštvo malih horista napada na tortu od sladoleda! Primorana da sluša, opružila se radi svog omiljenog štiva — Pregled istorije — i provodila je sate između tri i pet misleći na šume rododendrona na Pikadiliju; kada je celi kontinent, saznala je, ne kao sada podeljen kanalom, bio jedno; nastanjen, saznala je, čudovištima sa telom slona, vratom foke, koja su se pomaljala, nadimala, polako vijugala i, pretpostavljala je, lajala; iguanodont, mamut i mastodont, od koga po svoj prilici, mislila je, trzajem otvorivši prozor, mi potičemo.

Trebalo joj je pet sekundi stvarnog vremena, duhovnog vremena možda još toliko, da razlikuje samu Grejs, sa plavim porculanom na poslužavniku, od čudovišta prekrivenog uštavljenom kožom što rokée i muva se tuda, kad su se otvorila vrata, da razore jedno celo drvo u zelenoj zaparnoj iskonskoj šikari. Prirodno, skočila je kad je Grejs spustila poslužavnik i rekla: »Dobro jutro, gospođo«. »Ćaknuta«, smatrala je Grejs kad je osetila na njenom licu podvojeni pogled koji je video pola životinju u baruštini, pola služavku u šarenoj haljini i beloj kecelji.

»Kako pevaju ove ptice!«, reče g-đa Svidin, nasumice. Prozor je sad bio otvoren; ptice su zaista pevale. Ljubazni drozd skakutao je preko travnjaka; sa smotuljkom ružičaste gume sklupčanim u kljunu. Izazvana tim prizorom da nastavi svoju maštovitu rekonstrukciju prošlosti, g-đa Svidin je zastala; bila je sklona da proširi granice trenutka letom u prošlost ili budućnost; ili postrance, duž hodnika i aleja; ali se setila svoje majke — svoje majke kako je baš u toj sobi prekoreva: »Ne zevaj, Lusi, ili će vetar da promeni...« Kako ju je često prekorevala majka baš u ovoj sobi — »ali u mnogo drugačijem svetlu«, kao što bi je podsetio njen brat. Tako je sela za jutarnji čaj, kao bilo koja dama sa isturenim nosom, mršavim obrazima, prstenom na ruci i sa uobičajenim ukrasima dosta pohabane ali otmene starice, u šta se u njenom slučaju računao i zlatan krst na grudima.

Posle doručka dadilje su gurale po zaravni dečja kolica; i dok su gurale, razgovarale su — nisu uobličavale zrna informacija ili jedna drugoj predavale ideje, nego su reči kotrljale po jeziku kao bombone; a ove su, kad se istanje do providnosti, ispuštale ružičasto, zeleno i slatko. Jutros je slatko bilo: »Kako ga je kuvar izribao zbog špargli; kako sam, kad je pozvonila, rekla: ala je sladak kostim i lepo se slaže sa bluzom«; a to je vodilo na nešto o nekom tipu dok su šetale terasom kotrljajući bombone, gurajući kolica. Šteta što je čovek koji je sagradio Poinc Hol kuću bacio u rupu, kad se iza baštice sa cvećem i povrtnjaka proteže ona uzvisina. Priroda je dala mesto za kuću; čovek je sebi sazio kuću u rupi. Priroda je dala široki travnjak sedamsto metara dugačak i visok do iznenadnog potonuća u veštački ribnjak. Terasa je bila dovoljno široka da pljoštimize primi celu senku velikog drveta. Tu bi mogao da šetaš i šetaš u senci drveća. Dva tri su rasla jedno blizu drugog, zatim je tu bio jaz. Korenje je rascepilo travnjak i među žilama su bili zeleni vodopadi i jastuci trave na kojima su u proleće rasle ljubičaste, a leti divlje ciklame.

Ejmi je nešto rekla o nekom tipu kad se Mejbl, s rukom na kolicima, oštro okrete, progutavši

svoju bombonu. »Dosta zanovetanja«, reče oštro. »'Ajde, Džodže.«

Dečačić je zaostao i rio po travi. Beba Karo progurala je šaku ispod pokrivača i dlakavi meda je odleteo preko ivice. Ejmi je morala da se sagne. Džordž je kopao. Cveće je puštalo boju na uglovima klica. Kidala se opna za opnom. Puštalo je mekožuto, plamsavo svetlo pod opnom od somota; punilo je svetlošću špilje iza očiju. Sva ta unutrašnja tama postala je dvorana mirisa lišća, mirisa zemlje, žute svetlosti. A iznad cveta je bilo drvo; trava, cvet i drvo bili su potpuni. Na kolenima rijući po zemlji, smatrao je da je cvet celina. A onda režanje i topli dah i bujica čekinjaste sive dlake projuri između njega i cveta. On poskoči, prevrnuvši se u strahu, i vide kako prema njemu dolazi šiljato čudovište bez očiju koje se kreće na nogama, vitlajući rukama.

»Dobro jutro, gospodine«, tresnu o njega šuplji glas iz papirnog kljuna.

Starac je iskočio na njega iz skrovišta iza drveta.

»Reci dobro jutro, Džordž; reci 'Dobro jutro, deda'«, terala ga je Mejbl gurajući ga prema čoveku. Ali Džordž je stajao zijajući. Onda g. Oliver zgužva novine koje je nadigao kao kljun i pojavi se lično. Jako visok starac, sa svetlucavim očima, zboranim obrazima i bez dlake na glavi. Okrete se.

»K nozi!«, proderao se, »k nozi, životinjo jedna!« I Džordž se okrenuo; i dadilje koje su držale krznenog medu su se okrenule; svi su se okrenuli da vide Zoraba, avganistanskog hrtu kako vitla i džilita se po cveću.

»K nozi!«, drao se starac, kao da komanduje regimenti. To je bilo impresivno dadiljama, način na koji staro momče njegove dobi može još da se dere i da takvu zver natera da ga sluša. Vratio se avganistanski hrt, porebarke, izvinjavajuće. I čim se zgurio uz starčevu nogu, uzica je brzo navučena preko njegove ogrlice; omča koju je stari Oliver uvek nosio sa sobom.

»Divlja zveri... nevaljala zveri,« gundao je saginjući se. Džordž je gledao samo u psa. Dlakavi bokovi usisavali su se unutra i napolje; kapljica pare bila je na nozdrvama. On briznu u plač.

Stari Oliver se podiže, nabreklih vena, zacrvenelih obraza; bio je ljut. Mala igra s novinama nije uspela. Dečak je bio cmizdravac. On klimnu i otumara gladeći zgužvane novine i mumlajući dok je pokušavao da nađe svoj red u stupcu, »Cmizdravac — cmizdravac.« Ali vetrić oduva veliki list novina, i on preko ivice vide pejzaž — neprekidna polja, pustaru i šume. Uokvireni, postali su slika. Da je slikar, ovde bi postavio nogare, gde priroda isprugana drvećem izgleda kao slika. Onda je povetarac stao.

»G. Daladije«, čitao je kada je našao gde je stao u stupcu, »uspeo je u učvršćivanju franka ...«

G-đa Džajlza Olivera provlačila je češalj kroz guste čvorove u kosi koju, pošto je ovome pridavala punu pažnju, nikada nije sišala ili podsecala; podigla je tešku izrezbarenu srebrnu četku koja je bila venčani dar i koju je koristila da impresionira sobarice u hotelima. Podigla ju je i stajala ispred trodelnog ogledala, tako je mogla da vidi tri odvojene verzije svog dosta teškog, ali lepog lica; i još, izvan ogledala, uzanu traku terase, travnjak i vrhove drveća.

Iznutra u ogledalu, u svojim očima, ona vide ono što je osetila sinoć prema opustošenom, ćutljivom, romantičnom seoskom plemiću. »Zaljubljenost« bila joj je u očima. Ali je spolja, na umivaoniku, na toaletnom stolu, među srebrnim kutijama i četkicama za zube, bila druga ljubav; ljubav prema mužu, berzanskom posredniku — »ocu moje dece«, dodala je skliznuvši u kliše koji joj je mašta prigodno dodala. Unutrašnja ljubav bila je u očima, spoljašnja na toaletnom stolu. Ali koje je bilo to osećanje koje se sad komešalo u njoj kada je preko ogledala, napolju, videla da preko travnjaka dolaze dečja kolica; dve dadilje i dečaćić Džordž koji zaostaje za njima?

Kucnula je u prozor izrezbarenom četkom. Bili su predaleko da čuju. Žamor drveća im je bio u ušima; cvrkut ptica; obuzeli su ih drugi događaji baštenskog života, nečujni, njoj u sobi nevidljivi. Izolovano na zelenom ostrvu, ograđeno visibabama, zastrto prekrivačem od nabrane svile, nevino ostrvo plovilo je ispod njenog prozora. Samo je Džordž zaostajao.

Vratila se svojim očima u ogledalu. »Zaljubljenost«, mora da je to; pošto je prisutnost njegovog tela sinoć u sobi mogla toliko da je uzbudi; kad su reči koje je on rekao, pružajući joj šolju čaja, dodajući joj teniski reket, toliko mogle da se prime za izvesnu tačku u njoj; pa su ležale između njih kao žica, zujeći, zaplićući, podrhtavajući — tapkala je naslepo u dubinama ogledala za rečima koje bi odgovarale nemerljivo kratkim drhtajima avionskog propelera što je jedanput videla u zoru u Krojdonu. Sve je brže, brže, brže, zvrjalo, zviždalo, zujalo, dok sva krilca nisu postala jedno, i avion lebdeo sve dalje ...

»Gde ne znamo, kud ne idemo, nit' znamo, nit' marimo«, pevušila je. »Leteći, hrleći kroz ambijent, kroz usijani tih letnji...«

S tim se slagalo »zrak«. Spustila je četku. Podigla telefonsku slušalicu.

»Tri, četiri, osam, Paikum?«, rekla je.

»Ovde g-đa Oliver... Kakvu ribu imate danas? Bakalar? Ražu? Tabinju? List?«

»Tu da izgubimo što nas ovde vezuje«, mrmrljala je. »Tabinju. U filetima. Molim vas da stigne za ručak«, rekla je glasno. »Sa perom, sa plavim perom ... leteći, uspinjući se kroz zrak... tu da izgubimo što nas ovde vezuje ...« Reči nisu bile vredne da se zapišu u svesku koja je bila povezana kao knjiga s računima za slučaj da Džajlz posumnja. »Izjalovljeno«, to je bila reč za nju. Nikad, na primer, nije izašla iz radnje sa odećom koju je želela; nije bila zadovoljna svojom figurom što se vidi naspram tamnog štofa za pantalone u izlogu. Nabijena u struku, krupnih udova i, osim kose, elegantna na utegnuto moderan način, nikada nije izgledala kao Sapfo ili kao neki od lepih mladića čije su fotografije ukrašavale nedeljne novine. Izgledala je kao ono što jeste: ser Ričardova ćerka; nećaka dve stare dame u Vimblodnu, koje su bile tako ponosne što su poreklom od irskih kraljeva, O'Nil.

Luckasta, pohvalna dama, zastajući na pragu onoga što je jedanput nazvala »srce kuće«, na pragu biblioteke, rekla je jednom: »Pored kuhinje, biblioteka je uvek najlepša prostorija u kući.« Onda je dodala, prekoračivši prag: »Knjige su ogledalo duše.«

Potamnele, umazane duše u ovom slučaju. Jer kako je vozu trebalo tri sata da stigne do

udaljenog sela u samom srcu Engleske, niko se nije usuđivao na tako dug put a da se ne odbrani od moguće duhovne gladi ne kupivši neku knjigu kod uličnog knjižara. Tako je ogledalo koje je odražavalo uzvišenu dušu, isto tako odražavalo dušu koja se dosađuje. Dok gleda raskupusane jeftine romane koje su odbacili vikendaši, niko ne bi mogao da pretenduje da ogledalo uvek odražava kraljičinu patnju ili heroizam kralja Henrija.

U ovaj rani čas juskog jutra, biblioteka je bila prazna. G-đa Džajlz je morala da svrati u kuhinju. G. Oliver je još uvek bazao terasom. A g-đa Svidin je, naravno, bila u crkvi. Lagan ali promenljiv vetar, koji su najavili meteorolozi, lepršao je žutu zavesu, bacajući svetlost, pa senku. Vatra je posivela, onda je zaplamsala, a pegavošugavi leptir udarao je o donje okno prozora; udarao, udarao, udarao; ponavljajući da ako nijedno ljudsko biće nikako ne dođe, nikad, nikad, nikad, knjige će pobuđaviti, vatra se ugasiti, a pegavi leptir umreti na oknu.

Najavljen žestinom avganistanskog hrta, ušao je starac. Čitao je novine; bio je dremovan; i tako je utonuo u cicom prekrivenu stolicu sa psom kod nogu — avganistanskim hrtom. Nos na šapama, bokovi povučeni nagore, izgledao je kao kameni pas, koji čak i u kraljevstvu smrti čuva san svog gospodara. Ali gospodar nije bio mrtav, samo je sanjao; uspravno, gledajući kao u ogledalu zamućenog sjaja sebe, mladog čoveka sa šlemom i kaskade kako padaju. Ali bez vode; i brda kao sivi naborani štof; i u pesku kolut rebara; vo koga su crvi pojeli na suncu; a u senci stena, divljaci; i u njegovoj ruci puška. Ruka iz sna se čvrsto stisla; prava ruka ležala je na naslonu stolice, nabreklih vena ali sada samo od malo smeđeg fluida.

Vrata su se otvorila.

»Da li vas«, izvinila se Iza, »ometam?«

Naravno — razbivši mu mladost i Indiju. Tu je pogrešio, jer ona je nastojala da nastavi njegovu životnu nit tako fino, tako dugo. Gledajući je kako tumara po sobi, zaista joj je bio zahvalan za taj nastavak.

Mnogi starci imaju samo svoju Indiju — starci u klubovima, starci u sobama u Ulici Džermin. Ona je njega nastavljala, u prugastoj haljini, mrmljajući ispred ormara sa knjigama: »Pod mesecom je taman breg, brzi oblaci su popili poslednje blede zrake već ... Naručila sam ribu«, rekla je glasno, okrećući se, »ali nisam sigurna da će biti baš sveža. Ipak, teletina je skupa, a svi su u kući siti junetine i ovčetine ... Zorab«, rekla je stavši na mrtvu tačku ispred njih. »Šta on radi?«

Nikad nije mahao repom. Nikad nije priznao domaće veze. Ili je puzao pred nekim ili je ujedao. Sad su njegove divlje žute oči nepomično gledale u nju, u njega. Mogao je oboma da im obori pogled. Onda se Oliver setio:

»Tvoj dečacić je plačljivko«, rekao je prezrivo.

»O«, uzdahnula je, prikovana za ručke naslonjače, kao uhvaćeni balon, milijardama kao vlas tankih domaćih veza. »Šta se dogodilo?«

»Uzeo sam novine«, objasnio je, »pa ...«

Uzeo ih je i savio kao kljun preko nosa. »Pa«, iskočio je iza drveta pred decu.

»A on je zaurkao. Tvoj je dečko kukavica.«

Ona se namrštila. Njen dečko nije kukavica. A ona se gnušala domaćinskog, posesivnog,

materinskog. I on je to znao i radio je to namerno da bi je dražio, matora zver, njen svekar.

Odvratila je pogled.

»Biblioteka je uvek najlepša prostorija u kući«, citirala je i prešla očima preko knjiga. Knjige su »ogledalo duše«. *Vilinska kraljica* i Kinglejkova *Krimija*; *Kits* i *Krojcerova sonata*. Bile su tu, reflektujući. Šta? Kakve je njoj bilo pomoći u tim godinama — godinama veka, trideset deveta — od knjiga? Ona se povlačila pred knjigama kao svi iz njene generacije; isto tako su se povlačili i pred puškama. Štaviše, kao čovek sa bolnim zubom kad preleće u apoteci očima preko zelenih bočica sa pozlaćenim natpisima da, možda, neka ne sadrži lek, razmišljala je: *Kits* i *Šeli*; *Jejts* i *Don*. Ili možda ne pesma; životopis. *Život Garibaldija*. *Život lorda Palmerstona*. Ili možda ne život ličnosti; neke oblasti. *Starine Darema*; *Spisi arheološkog društva Notingema*. Ili uopšte ne životopis, nauka — Edington, Darwin ili Džins.

Nijedna nije zaustavila njenu zubobolju. Za njenu generaciju knjige su bile novine i kad je njen svekar ispustio *Tajms*, uzela ga je i pročitala: »Konj sa zelenim repom...«, što je bilo fantastično. Zatim, »Straža u Vajtholu ...«, što je bilo romantično i zatim nadgrađujući reč na reč pročitala je: »Trupaši su joj rekli da konj ima zelen rep; ali je videla da je to samo običan konj. Onda su je odvukli do sobe u baraci gde su je bacili na krevet. Zatim joj je jedan od trupaša skinuo komad odeće, ona je vrištala i udarala ga po licu ...«

To je bilo stvarno: tako stvarno da je na pločama vrata od mahagonija videla slavluk u Vajtholu; kroz slavluk sobu u baraci; u sobi u baraci krevet, a na krevetu je vrištala devojka i udarala ga po licu, kad se vrata otvoriše (jer zapravo su to bila vrata) i uđe g-đa Svidin noseći čekić.

Išla je napred, postrance, kao da je pod fluid ispod njenih izandalih baštenskih cipela i, idući napred, skupljala je usta i smešila se, sa strane, na svoga brata. Ni reč se nije razmenila među njima dok je ona otišla do ormara u uglu i vratila čekić, koji je uzela ne upitavši da ga iznese; sa — otvorila je pesnicu — punom šakom eksera.

»Sindi — Sindi«, gundao je, dok je ona zatvarala ormar.

Lusi, njegova sestra, bila je tri godine mlađa od njega. Ime Sindi ili Sendi, jer može da se piše i ovako i onako, bilo je skraćeno od Lusi. Tako ju je zvao još otkad su bili deca; dok je kaskala za njim kad je pecao i vezivala livadsko cveće u male čvrste bukete obmotavajući jednu dugačku stabljiku trave naokolo, naokolo, naokolo. Jednom, sećala se, naterao ju je da sama skine ribu sa udice. Krv ju je šokirala. »Oh!«, vrisnula je — jer su škrge bile pune krvi. I on je zarežao »Sindi!«. Duh tog jutra na livadi bio joj je na umu kad je vraćala čekić na svoje mesto na polici i eksere na svoje mesto i zatvarala ormar koji je, pošto je on u njemu još držao pribor za pecanje, bio još uvek tako pedantan.

»Zakucala sam oglas na ambar«, kazala je pogladivši ga malo po ramenu.

Te reči su bile kao prvi udar zvona. Dok odzvanja prvi, čuješ drugi; dok odzvanja drugi, čuješ treći. Tako, kad je Iza čula g-đu Svidin kako kaže: »Zakucala sam oglas na ambar«, znala je da će zatim reći:

»Za svečanost.«

A on će reći:

»Danas? Pobogu! Zaboravio sam!«

»Ako bude lepo«, nastavila je g-đa Svidin, »igraće na terasi...«

»A ako bude kiše«, nastavio je Bartolomej, »u ambaru«.

»A kako će biti?« nastavila je g-đa Svidin. »Kiša ili lepo?«

Onda, sedmi put za redom oboje pogledaše kroz prozor.

Svakog leta, već sedmo leto, Iza sluša iste reči; o čekiću i ekserima, o svečanosti i vremenu. Svake godine govore o tome da li će biti kiša ili lepo; i svake godine je bilo ili jedno ili drugo. Isti udari zvona jedan za drugim, samo je ove godine ona ispod zvona čula: »Devojka je vrištala i udarila ga čekićem po licu.«

»Prognoza«, rekao je g. Oliver, prevrćući listove dok nije našao, »kaže: promenljiv vetar; sasvim prosečna temperatura; povremeno kiša.«

On spusti novine i svi pogledaše u nebo da vide da li nebo sluša meteorologa. Vreme je svakako bilo promenljivo. Bilo je zeleno u bašti, u susednoj sivo. Stizalo je sunce — neograničena ekstaza radosti, koja obuzima svaki cvet, svaki list. Onda se ono sažaljivo povuklo, pokrivajući lice, kao da ima obzira da ne gleda ljudsku patnju. Bilo je mlitavosti, nedostatka simetrije i reda u oblacima, kako su se zgušnjavali i razređivali. Jesu li to oni poštovali svoj sopstveni zakon ili nisu nijedan? Neki su bili samo zalisci bele kose. Jedan, visoko, veoma udaljen, koji se stvrdnuo do zlatnog alabastera, je bio od besmrtnog mramora. Ispod toga bilo je plavo, čisto plavo, crnoplavo; plavo koje nikada nije propustilo paperje; koje je izmaklo protokolisanju. Nikada nije palo na svet kao sunce, senka ili kiša, nego je šarenu lopticu potpuno previdelo. Nijedan cvet ga nije osetio; nijedno polje; nijedna bašta.

Oči gospođe Svidin svetlucale su dok je to gledala. Iza je razmišljala kako je ovaj pogled ukočen zato što ona tamo vidi Boga, Boga na prestolju. Ali sledećeg trenutka kad je na baštu pala senka, g-đa Svidin odvoji svoj ukočeni pogled pa ga spusti i reče:

»Vrlo je nemirno. Padaće kiša, bojim se. Možemo samo da se molimo«, dodala je i dotakla svoje raspeće.

»I da nabavimo kišobrane«, rekao je njen brat.

Lusi je pocrvenela. Dirnuo je njenu veru. Kada je ona rekla »molimo«, on je dodao »kišobrane«. Napola je prekrila krst prstima. Skupila se; zgurila se; ali sledećeg trenutka je uzviknula:

»O! evo ih — mili mali!«

Dečja kolica su prešla preko travnjaka.

I Iza je gledala. Kakav je anđeo bila — ova starica! Da tako pozdravi decu; da se tuče protiv onih beskrajna i starčeve nepoštednosti svojim mršavim rukama, svojim nasmešenim očima! Hrabro prkositi Bartu i vremenu!

»On kao da je procvetao«, rekla je g-đa Svidin.

»Zapanjujuće se podignu«, rekla je Iza.

»Doručkovaio je?«, pitala je g-đa Svidin.

»Do poslednje mrve«, rekla je Iza.

»A beba? Nema znakova boginja?«

Iza odmahnu glavom. »Da kucnem u drvo«, dodala je kucnuvši u sto.

»Reci mi, Barte«, reče gospođa Svidin okrećući se bratu, »odakle to potiče? Da kucnem u drvo ... Antej, zar on nije dotakao zemlju?«

Bila bi veoma pametna žena, kad bi usredsredila pogled. Ali to je vodilo ka onome, ono ka ovome. Što na jedno uvo uđe, na drugo izađe. I sve u krug, kao što biva posle sedamdesete, o jednom istom pitanju. Njeno je bilo da li da živi u Kenzingtonu ili u Kjuu? Ali svake godine kad dođe zima, ona ne bi uradila ni jedno, ni drugo. Nastanila se u Heistingzu.

»Kucnuti u drvo; taknuti zemlju; Antej«, gundala je, prikupljajući raspršene komadiće. Lemprier bi to rešio; ili enciklopedija. Ali u knjigama nije bilo odgovora na njegovo pitanje — zašto u Lusinoj lobanji, po obliku tako sličnoj njegovoj, postoji molitveno biće? Nije se time opremila sa kosom, zubima ili noktima na nogama. Pretpostavljao je da je to pre bila sila ili zračenje koje kontroliše drozda i crva; lalu i hrta i njega takođe, starca sa nabreklih venama. Ono je dizalo iz kreveta u hladno jutro i slalo niz kaljavi put da se klanja onome čiji je glasnogovornik bio Stretfield. Dobar momak koji puši cigare u sakristiji. Bila mu je potrebna neka uteha, pošto deli pridike astmatičnim matorcima, ko šta radi — popravlja zvonik, koji, ko šta radi — pada, sredstvima od plakata prikucanih na ambar. Ljubav, mislio je, koju mogu da daju krvi i mesu, oni daju crkvi... kad Lusi, lupnuvši prstima o sto, reče:

»Šta je poreklo — poreklo — toga?«

»Praznoverje«, rekao je.

Ona je pocrvenela, a čuo se i mali uzdah kad je on još jednom udario na njenu veru. Ali brat i sestra, krv i meso nisu bili prepreka, već magla. Ništa nije menjalo njihovo osećanje; nijedan razlog; nijedna činjenica; nikakva istina. Ono što je ona videla, on nije; što je on video, ona nije — i tako dalje, *ad infinitum*.

»Sindi«, zarežao je. I svađa je bila svršena.

Ambar na koji je Lusi zakucala svoj plakat bio je velika zgrada na farmi. Star koliko i crkva i sagrađen od istog kamena, ali nije imao toranj. Bio je podignut na kupama sivog kamena na uglovima da bude zaštićen od pacova i vlage. Oni koji su bili u Grčkoj, uvek su govorili da ih podseća na hram. Oni koji nikad nisu bili u Grčkoj — većina — svejedno su mu se divili. Krov je bio iskošen, crvenonarandžast; a unutra je bio šuplji hol, proboden suncem, smeđ, mirisao je na kukuruz, mračan kad se zatvore vrata, ali veličanstveno osvetljen kad su vrata na kraju stajala otvorena da se unutra puste kola — duga, niska kola, kao morski brodovi, boreći se s kukuruzom, ne sa morem, koja su se uveče vraćala raščupana od žita. Kako su kola prolazila, na staze se lepilo busenje.

Sada su na pod ambara bile dovučene klupe. Ako bude kiše, glumci će igrati u ambaru; u jedan kraj su poređane debele daske da čine pozornicu. Kiša ili lepo, publika će tu piti čaj. Mladići i devojke — Džim, Ajris, Dejvid, Džesika — još su uvek bili zauzeti girlandama crvenih i belih papirnih ruža preostalih od krunisanja. Seme i prašina iz vreća dražili su ih da kijaju. Ajris je imala zavezanu maramicu oko glave; Džesika je nosila pumperice. Mladići su radili u

košuljama s dugim rukavima. Blede ljuske su im se mrsile u kosu i mogao se lako zabosti trn u prst.

»Stara Flimzi« (nadimak g-đe Svidin) zakucala je još jedan plakat na ambar. Prvi je ili oduvao vetar ili ga je seoski idiot, kao što uvek uradi, zderao i cerio se nad njim u senci neke živice. I radnici su se smejali, kao da je stara Svidin ostavljala brazdu smeha za sobom. Stara devojka sa lepršavim pramenom bele kose, cipelama na dugmeta kao da ima kandže rožnate kao u kanarinca i u crnim čarapama naboranim oko članaka, nagonila je, prirodno, Dejvida da značajno pogleda i Džesiku da na njega namigne dodajući mu nisku papirnih ruža. Oni su bili snobovi; što će reći, dosta dugo stacionirani u tom jednom ćošku sveta da prime neizbrisiv otisak nekih trista godina običajnog ponašanja. Pa su se smejali; ali su imali respekta. Ona, ako je nosila bisere, bili su biseri.

»Stara Filmsi ne staje«, rekao je Dejvid. Dvadeset puta će ući i izaći i na kraju će im doneti limunadu u velikom bokalu i poslužavnik sa sendvičima. Džesi je držala girlandu, on je kovao. Dotumerala je jedna kokoška, kolona krava prošla je pored vrata; onda ovčarski pas; pa kravar Bond, koji je stao.

Posmatrao je mlade ljude kako kače ruže od grede do grede. Malo je znao o svima njima, prostima ili o posednicima. Nagnut, ćutljiv, podrugljiv, bio je naspram vrata kao uvela vrba, nagnuta nad reku, sve lišće opalo, a u njegovim očima hirovito gibanje voda.

»Haj — ha!«, viknuo je iznenada. To je po svoj prilici bio kravliji jezik, jer je krava sa krupnim šarama što je gurnula glavu kroz vrata, povila rogove, ošinula repom i krenula laganim korakom. Bond je otišao za njom.

»U tome je problem«, rekla je g-đa Svidin. Dok je g. Oliver konsultovao enciklopediju tražeći pod Praznoverje poreklo izraza »kucnuti u drvo«, ona i Iza su razgovarale o ribi: da li će, pošto dolazi izdaleka, biti sveža. Bili su tako daleko od mora. Sto milja, reče g-đa Svidin; ne, možda sto pedeset. »Ali kažu«, nastavila je, »kako se zaista mogu čuti talasi kada je mirna noć. Posle oluje, kažu, čuješ kako se razbijaju talasi... Sviđa mi se ta priča«, razmišljala je. »Čuvši talase usred noći, osedlao je konja i odjahao na more. Ko je to, Barte, odjahao na more?«

On je čitao.

»Ne možeš očekivati da ti je donesu u vedru vode pred vrata«, rekla je g-đa Svidin, »kao kad smo, sećam se, kao deca, živeli u kući pored mora. Sveži jastozi iz vrša. Kako su štivali štap koji im pruži kuvar! I losos. Zna se da su sveži zato što imaju vaši u škragama.«

Bartolomej je klimao. To je bila činjenica. Sećao se kuće pored mora. I jastoga.

Vukli su iz mora mreže pune ribe; ali Iza je gledala — baštu, kako kaže prognoza promenljivu, na laganom povetarcu. Opet su prošla deca, ona kucnu u prozor i poslala im poljubac. U mrmorenju bašte je prošao neopažen.

»Jesmo li mi zaista«, rekla je okrenuvši se, »sto milja od mora?«

»Samo trideset pet«, reče njen svekar kao da je iz džepa izvadio metar i tačno premerio.

»Deluje više«, reče Iza. »Sa terase izgleda kao da se kopno beskrajno nastavlja.«

»Nekad tu nije bilo mora«, rekla je g-đa Svidin. »Nikakvog mora između nas i kontinenta. To sam jutros pročitala u knjizi. Na Strandu su bili rododendroni; i mamuti na Pikadiliju.«

»Kad smo mi bili divljaci«, reče Iza.

Onda se seti; zubar joj je rekao da su divljaci mogli da izvedu vrlo veštu operaciju na mozgu. Divljaci su imali veštačke zube, rekao je. Veštačke zube su izumeli, misli da je rekao, u doba faraona.

»Barem mi je zubar tako rekao«, zaključila je.

»Kod koga sad ideš?«, pitala ju je g-đa Svidin.

»Isti stari par; Beti i Bejts u Ulici Sloun.«

»I g. Beti ti je rekao da su imali veštačke zube u doba faraona?«, zamislila se g-đa Svidin.

»Beti? O, ne Beti. Bejts«, popravila je Iza.

Beti je, sećala se, samo pričao o kraljevskoj porodici. Betiju je, rekla je g-đi Svidin, jedna princeza bila pacijentkinja.

»Zato me je ostavio da čekam dobar sat. A kad si dete, znate kako to dugo izgleda.«

»Brakovi iz bliskog srodstva«, rekla je g-đa Svidin, »ne mogu biti dobri za zube.«

Bart je stavio prst u usta i istakao gornji red van usana. Bili su lažni. Iako se, rekao je, Oliverovi nisu ženili u srodstvu. Oliverovi nisu mogli da izvedu poreklo za više od dvesta, trista godina. Ali Svidinovi mogu. Svidinovi su ovde bili pre Osvajača.

»Svidinovi«, započela je g-đa Svidin. Onda je stala. Bart će ispuknuti još jednu šalu na račun svetaca, ako mu da priliku. A već su dve šale pukle po njoj; jedna o kišobranu; druga o praznoverju.

Pa je stala i rekla: »Kako smo počeli ovaj razgovor?« Brojala je na prste. »Faraoni. Zubari. Riba ... A da, Iza, ti si rekla da si naručila ribu; i da se bojiš da neće biti sveža. A ja sam rekla 'To je problem ...'«

Isporučili su ribu. Mičelov momak, držeći je preko ruke, skočio je s bicikla. Nije više bilo kocki šećera na kuhinjskim vratima, ni vremena za ogovaranje otkad mu je tura povećana. Imao je isporuku preko brda kod Biklija; i još obilazi pored Veitorna, Rodema i Paiminstera, čija su imena, kao i njegovo, bila u gruntovnici u jedanaestom veku. A kuvarica — zvala se g-đa Sendz, ali stari prijatelji su je zvali Triksi — nikad za svojih pedeset godina nije bila preko brda, niti je to želela.

Pljusnuo je na kuhinjski sto filete od tabinje, poluprovidnu ribu bez kostiju. I pre nego što je g-đa Sendz imala vremena da odviše hartiju, on je otišao, šljapivši veoma lepu žutu mačku koja se prekrasno digla iz pletene stolice i krenula veličanstveno na sto, njušeći ribu.

Da nije malo ustajala? Prinela je nosu g-đa Sendz. Mačka se češala tamo-ovamo, o nogu od stola, o njene noge. Ostaviće komad za Sani — njegovo salonsko ime Sung-Jen pretrpelo je kuhinjsku promenu u Sani. Odnela ju je, s mačkom u pratnji, u špajz i stavila na tanjir u tom polusveštenom odeljenju. Jer je kuća pre reformacije, kao i tolike kuće u okolini, imala kapelu; a kapela je postala špajz, promenivši se, kao mačkino ime, kad se religija promenila. Gospodar

(njegovo salonsko ime; u kuhinji su ga zvali Barti) ponekad bi doveo gospodu da vide špajz — često kad kuvarica nije obučena. Ne da bi videli šunke što vise na kukama ili puter na plavoj ploči od škrljca, ili but za sutrašnju večeru, već da vide podrum u koji se ulazilo iz špajza i njegov izrezbareni luk. Ako kucneš — jedan gospodin je imao čekić — čuo se šupalj zvuk; nesumnjivo, rekao je, skriveni prolaz gde se nekad neko krio. Moglo bi biti. Ali g-đa Sendz bi volela da ne dolaze u njenu kuhinju i da ne pričaju priče kad su tu devojke. U njihovim glupim glavama to stvara svakojake misli. Čuju mrtvace kako kotrljaju burad. Vide belu damu kako šeta ispod drveća. Nijedna ne bi prešla terasu kad padne mrak. Ako mačka kihne, »to je duh!«

Sani je pojeo svoj komadić riblje šnicle. Onda je g-đa Sendz uzela jaje iz smeđe korpe pune jaja; žuto paperje se na nekima bilo zalepilo za ljusku; onda malo brašna da uvije te poluprovodne trake; i prezle iz velikog zemljanog lonca punog prezli. Zatim, vrativši se u kuhinju, ona napravi one brze pokrete oko šporeta, džaranje pepela, loženje, prigušivanje, što je slalo čudne odjeke kroz kuću, tako da su u biblioteci, salonu, trpezariji, dečjoj sobi, ma šta radili, mislili, govorili, znali, svi znali, da se priprema doručak, ručak ili večera.

»Sendviči...«, rekla je gospođa Svidin, ulazeći u kuhinju. Uzdržala se da doda »Sendz« »sendvičima«, jer je Sendz i sendviči zveketalu. »Nikad se ne igraj«, običavala je da kaže njena majka, »imenima ljudi.« A Triksi nije bilo prikladno ime kao Sendz za mršavu, kiselu ženu, crvenokosu, oštru i čistu, koja, istina, nikada nije izbacivala remek-dela; ali isto tako nikada nije ispuštala šnale u supu. »Boga mu, šta je ovo?«, rekao je Bart vadeći šnalu iz supe, pre petnaest godina, pre nego što je došla Sendz, u vreme Džesi Puk.

G-đa Sendz dogradi hleb; g-đa Svidin dogradi šunku. Jedna je sekla hleb; druga šunku. Bio je umirujući, združivao je taj zajednički rad rukama. Kuvaričine ruke su sekle, sekle, sekle. Dok je držeći glavu šunke, Lusi otezala nožem. Zašto se stari hleb, mozgala je, lakše seče nego svež? I tako je skakala sa kvasca na alkohol; pa na fermentaciju; pa na pijanstvo; pa na Bahusa; ležala je pod ljubičastim grozdovima u vinogradu u Italiji, kao što je često radila; dok je Sendz čula kako sat kuca; videla mačku; primetila da zuji muva; i registrovala, kako su joj usne pokazivale, ljutnju što ne sme da govori protiv ljudi koji zadaju posla u kuhinji dok im je tamo u ambaru krajnje vreme da pokače ruže.

»Hoće li biti lepo?«, pitala je g-đa Svidin ostavljajući nož. U kuhinji su se podsmevali zamislama stare majke Svidin.

»Izgleda da hoće«, rekla je g-đa Sendz, bacivši svoj oštar pogled kroz kuhinjski prozor.

»Prošle godine nije bilo«, rekla je g-đa Svidin. »Sećate se kad je počela kiša — kakvu smo gužvu imali da unesemo stolice?« Još je sekla. Onda je pitala o Biliju, sestriću g-đe Sendz, koji je šegrtovao kod mesara.

»Radi ono«, rekla je g-đa Sendz, »što momci ne smeju; bezobrazan je prema gazdi.«

»Biće to dobro«, rekla je g-đa Svidin, pola misleći na momka, pola na sendvič koji je ispao vrlo skladan, potkresan, trouglast.

»G. Džajls će, možda, zakasniti«, dodala je, stavljajući ga, zadovoljna sobom, na vrh gomile.

Jer Izin muž, berzanski posrednik, dolazi iz Londona. A lokalni voz koji dočekuje ekspresni nikada ne stiže tačno, čak i ako on uhvati rani voz, što uopšte nije bilo sigurno. Što je u tom

slučaju značilo — ali niko nije znao šta to znači g-đi Sendz kad ljudi izgube voz i ona, ma šta bi želela, mora da čeka pored rerne da meso ostane toplo.

»Eto ga!«, rekla je g-đa Svidin, pregledajući sendviče, neki lepi, neki ne, »odneću ih u ambar«. A što se limunade tiče, pretpostavljala je bez trunke sumnje da će Džejn, kuhinjska devojka, stići za njom.

Kendiš je zastao u salonu da pomeri žutu ružu. Žuto, belo, karanfil-crveno — razmeštao ih je. Voleo je cveće i da ga aranžira i da umeće zeleni sabljasti ili srcoliki list koji je tu pristajao. Čudno da je to voleo, s obzirom na to da se kockao i pio. Tu je išla žuta ruža. Sad je sve bilo spremno — srebrno i belo, viljuške i salвете, a u sredini kitnjasta vaza šarolikog cveća. Tako, bacivši poslednji pogled, napusti salon.

Naspram prozora visile su dve slike. U pravom životu nikada se nisu sreli, dugačka dama i muškarac koji drži konja za uzdu. Damu je kupio Oliver jer mu se dopala ta slika; muškarac je bio predak. Imao je ime. Držao uzdu u ruci. Rekao je slikaru: »Ako hoćete da mi se dopadne, do đavola, gospodine, crtajte kao da je drveće olistalo.« Drveće je prolistalo. Rekao je: »Da nema mesta za Kolina i za Bastera?« Kolin je bio njegov čuveni hrt. Ali mesta je bilo samo za Bastera. To je strašna šteta, izgledalo je da kaže, obraćajući se društvu, ne slikaru, izostaviti Kolina, koga je hteo da sahrane kod njegovih nogu, u isti grob, oko 1750; ali taj gad, velečasni kakosezove nije dozvolio.

On je proizvodio govor, taj predak. Ali dama je bila slika. U žutoj haljini, nagnuta, pridržava je stub, u ruci srebrna strela i u kosi pero, prelazila je okom gore-dole, iskosa i pravo, preko proplanka zelenila i senki srebra, tmine i ulazila u tišinu. Soba je bila prazna.

Prazna, prazna, prazna; tiha, tiha, tiha. Soba je bila školjka koja peva o onome što je bilo pre nego što je postalo vreme; vaza je stajala u srcu kuće, alabasterna, glatka, hladna, držeći mirnu, prečišćenu suštinu praznine, tišinu.

Otvorila su se vrata preko hola. Jedan glas, drugi glas, treći glas, dolazili su vijugajući i trepereći: gundav — Bartov glas; drhtav — Lusin glas; srednji — Izin glas. Njihovi su glasovi žestoko, nestrpljivo, buneći se, dolazili kroz hol govoreći: »Voz je kasnio«; govoreći: »Neka ostane toplo«; govoreći: »Nećemo, ne, Kendiše, nećemo da čekamo.«

Dolazeći iz biblioteke, glasovi su zastali u holu. Očigledno su naišli na prepreku; stena. Je li bilo sasvim nemoguće, čak i tako daleko od grada, biti sam? Bio je to šok. Posle toga, stena je trkom zaobiđena, zagrljeni. Bilo je bolno, ali suštinsko. Društva mora biti. Izlazeći iz biblioteke, to je bilo bolno, ali prijatno, naleteti pravo na g-đu Menrizu i nepoznatog mladog muškarca sa kosom boje kućine i usukanim licem. Nikako se nije moglo pobeći; susret je bio neizbežan. Nepozvani, neočekivani, namernici, odmamljeni sa glavnog puta sasvim istim instinktom koji vuče krave i ovce da žele združivanje, došli su. Ali doneli su korpu s ručkom. Evo je.

»Nismo mogli da odolimo kad smo videli ime na putokazu«, počela je g-đa Menriza svojim

punim, milozvučnim glasom. »A ovo je prijatelj — Viljem Dodž. Pošli smo da sasvim sami posedimo u polju. I ja rekoh: ‘Zašto da ne zamolimo svoje drage prijatelje’, kad videh znak, ‘da nam pruže utočište?’ Mesto za stolom — samo to tražimo. Imamo provijant. Imamo čaše. Ne tražimo ništa osim — — —«, društvo očigledno, da bude sa svojom vrstom.

I mahnula je rukom koja je bila u rukavici, a ispod rukavice izgleda prstenje, prema starom g. Oliveru.

On se duboko nakloni nad njenom rukom; pre jednog veka on bi je poljubio. U svem tom zvuku dobrodošlice, negodovanja, izvinjavanja i opet dobrodošlice, bio je element tišine koji je unosila Izabela posmatrajući nepoznatog mladog čoveka. On je, naravno, bio džentlmen; kako su svedočile čarape i pantalone; inteligentan — tuftasta kravata, sako raskopčan; gradski, profesionalan, to jest boje staldarskog kita, nezdrav; veoma nervozan, pokazao je trzaj na to trenutačno upoznavanje, i fundamentalno đavolski sujetan, pošto je osuđivao srdačnost g-đe Menrize, a ipak bio njen gost.

Iza je osetila otpor, ipak radoznala. Ali kada je g-đa Menriza dodala, da bi se sve uskladilo: »On je umetnik« i kad ju je Viljem Dodž popravio: »Ja sam činovnik u službi«, misli da je rekao obrazovanja ili Somerset Hausa — napipala je čvor koji se zavezao tako čvrsto, skoro do namigivanja, a sigurno do grča na njegovom licu.

Onda udoše da ručaju i g-đa Menriza je zapenušala, uživajući u svojoj sposobnosti da prevaziđe, ni da trepne okom, ovu malu društvenu krizu — ovo postavljanje još dva mesta. Jer zar nije ona ispunjavala veru u krv i meso? i zar nismo svi mi od krvi i mesa? i tako je glupo od sitnice praviti krupnicu kad smo svi pod kožom krv i meso — muškarci a isto i žene! Ali ona je više volela muškarce — očigledno.

»Ili šta će vam prstenje i nokti i taj zaista divan slamni šeširić?«, reče ćutke Izabela obraćajući se g-đi Menrizi i tako nastala tišina dade svoj nepogrešivi doprinos razgovoru. Njen šešir, njeno prstenje, nokti crveni kao ruže, glatki kao školjke, tu su bili da ih svi vide. Ali njena životna priča ne. Za sve njih to su bili samo komadići i odlomci, osim možda za Viljema Dodža, koga je ona javno zvala ‘Bil’ — možda znak da je on znao — to: da ona šeta po bašti u ponoć u svilenom pidžami, da ima zvučnik koji svira džez, i koktel-bar, naravno da su i oni znali. Ali ništa lično; nikakve čisto biografske činjenice.

Rodila se, ali to su samo tračevi govorili, u Tasmaniji: njen deda je bio eksportovan zbog nekog prevarantskog zrelo-viktorijanskog skandala; da li je to bila malverzacija trustova? Ali onaj jedini put kad je to Izabela čula, priča nije otišla dalje od »eksportovan«, jer je muž komunikativne dame — g-đe Blenkau iz Greindža — stavio prigovor, pedantan, na »eksportovan«, rekao da je tome više nalik »ekspatrijacija«, ali nije prava reč, koju je imao navrh jezika, ali nije mogao da je izgovori. I tako je priča nestala. Katkad se ona pozivala na nekog ujaka, biskupa. Ali smatralo se da je on bio samo kolonijalni biskup. U kolonijama su vrlo lako zaboravljali i opraštali. Isto se pričalo da je njene dijamante i rubine svojim rukama iskopao »muž« koji nije bio Ralf Menriza. Ralf, Jevrejin, uzdigao se dotle da bude slika i prilika seoske vlastele, od upravljanja gradskim kompanijama — to je bilo sigurno — dobijao je tone novca; i oni nisu imali dece. Ali sa Džordžom Šestim na prestolu svakako je bilo staromodno, neukusno,

mirisalo na umoljčano krzno, đinđuve, kameje i crno oivičene listove papira njuškati po nečijoj prošlosti?

»Meni treba samo«, rekla je g-đa Menriza, očijukajući sa Kendišom, kao da je on pravi čovek, ne čovek od slame, »vadičep«. Imala je bocu šampanjca, ali nije imala vadičep.

»Gledaj, Bile«, nastavila je, napevši palac — otvarala je bocu — »slike. Zar ti nisam rekla da ćeš imati uživanje? «

Bila je vulgarna u gestovima, u celoj ličnosti, preterano seksualna, obučena preterano za izlet. Ali kako je to poželjna, barem vredna osobina bila — jer čim je ona rekla, svi su osećali, »to je ona rekla, to je ona uradila, nisam ja« i moglo je da bude koristi od probijanja pristojnosti, svežeg vazduha koji produvava, da kao delfini skokom krenu brazdom ledolomca. Zar nije starom Bartolomeju povratila njegovo ostrvo s mirođijama, njegovu mladost?

»Rekla sam mu«, nastavila je, sad očijukajući s Bartom, »da neće ni pogledati naše stvari« (kojih su imali mora i planine) »posle vaših. I obećala sam mu da ćete mu pokazati onaj — onaj«, ovde šampanjac zaštišta i ona je insistirala da prvo napuni Bartovu čašu. »Šta je to što ste svi učili što plemiće dovodi do besa? Luk? Normanski? Saksonski? Ko je poslednji izašao iz škole? G-đa Džajlz?«

Sad je očijukajući gledala Izabelu, pripisavši joj mladost; ali uvek kada je govorila sa ženama, zastirala je oči, jer su one, pošto su zaverenice, videle kroz njih.

Tako je udarcem za udarcem, šampanjcem i očijukanjem označila svoju parcelu, da bude divlje dete prirode, duvajući ka toj — sigurno se potajno nasmejala — sigurnoj luci; koja je ju stvarno terala da se smeje posle Londona; a ipak je to čikalo — London. Jer je nastavila da im nudi uzorak svog života; nekoliko zalogaja trača; samo đubre; ali dala ga je pošto vredi; kako je prošlog utorka sedela pored toga i toga; i dodala je, sasvim usputno, kršteno ime; onda nadimak; i taj je rekao — jer, kao običnom nikogoviću nisu marili šta joj govore — i »u najstrožem poverenju, ne treba ni da kažem«, rekla im je. I oni su svi načulili uši. A onda, pokretom kao da zbacuje taj mrski potuljeni londonski život — tako — uzviknula je: »Tamo! ... I šta je prva stvar koju uradim kad dođem ovamo?« Došli su tek sinoć, vozeći junskim putićima, ona i Bil sami, podrazumevalo se, napustivši London, iznenada je postala razuzdana i prljava da sedne za večeru. »Šta ja tada uradim? Mogu li naglas da kažem? Je li dozvoljeno, g-đo Svidin? Da, sve se može reći u ovoj kući. Skinem steznicu« (ovde je pritisla ruke na bokove — bila je omašna) »i valjala sam se po travi. Valjala se — verujete li? ...« Nasmejala se od srca. Prestala je da se bavi svojom figurom i tako postigla slobodu.

»To je iskreno«, mislila je Iza. Sasvim iskreno. I njena ljubav prema prirodi isto. Kad Ralf Menriza mora da ostane u gradu, ona često dolazi ovamo; nosi stari baštenski šešir; uči seoske žene ne kako da bockaju i ukuvavaju; već kako da pletu frivolne korpe od šarene slame. One žele zadovoljstvo, rekla je. Često ćete je čuti, ako svratite, kako jodluje među trandafiljem »Tra-la-la-lalalalalalala...«

Ona beše skroz naskroz dobričina. Od nje se stari Bart osećao mlad. Krajičkom oka, kad je digao naočare, video je beli blesak u bašti. Neko je prolazio. Mlađa sudopera, pre nego što se iznesu tanjiri, hladila je obraze uz ribnjak.

Tu je uvek bilo lokvanja, samoniklih iz vetrom posejanog semena, koji su plutali crveni i beli na zelenim tanjirima svojih listova. Voda je stotinama godina taložila mulj u rupu i ležala je tako četiri ili pet stopa duboko iznad crnog blatnog jastuka. Iznad debelog poklopca zelene vode, zastakljene u svom svetu koji je sam sebi centar, plivale su ribe — zlatne, pošpricane belim, isprugane crnim i srebrnim. Čutke su manevrisale u svom vodenom svetu, lebdeći u plavoj krpici koju je pravilo nebo, ili nabijene čutke uz ivicu gde je trava podrhtavajući činila rese zanjihane senke. Na vodenom pločniku pauci su kopirali svoje osetljive stope. Pala je mrvica i spiralno otišla dole; pala je latica, napunila se i potonula. Na to je flota tela obličja čamca zastala; uravnotežila se; okupila; oklopila; a onda su sa treperenjem talasa othujali.

Baš u tom dubokom centru, u tom crnom srcu, leđi se utopila. Deset je godina otkad je ribnjak iscrpljen i pronađena butna kost. Na žalost, bila je ovčija, nije pripadala leđi. A ovce nemaju duhove, jer ovce nemaju duše. Ali, posluga je insistirala, moraju da imaju duha; duh mora biti leđin; koja se udavila zbog ljubavi. Zato niko od njih ne bi šetao uz ribnjak noću, samo sad kad je sijalo sunce, a gospoda još bila za stolom.

Cvetna latica je potonula; devojka se vratila u kuhinju; Bartolomej je srkutao svoje vino. Osetio se srećan kao dečko; iako nerazborit kao starac; neobičan, prijatan osećaj. Tapkajući po sećanju za nečim što bi rekao zadivljujućoj dami, izabrao je prvo što mu je došlo pod ruku; priču o ovčijem stegnu. »Posluga, rekao je, »mora da ima svog duha.« Kuhinjske devojke moraju da imaju svoju utoplenu leđi.

»Ali moram i ja!«, viknulo je divlje dete prirode, g-đa Menriza. Ona je postala, iznenada, dostojanstvena kao sova. Zna, rekla je, štrpkajući komadić hleba da to naglasi, da je Ralf, kad je bio u ratu, mogao biti ubijen da ga ona nije videla — »gde god sam bila, ma šta da sam radila«, dodala je, mašući rukama tako da su dijamanti bleskali na suncu.

»Ne osećam to«, rekla je g-đa Svidin, odmahujući glavom.

»Ne«, smejala se g-đa Menriza. »Vi ne. Ne bi niko od vas. Vidite, ja sam na stupnju sa...«, sačekala je da se Kendiš povuče, »poslugom. Ja nisam tako odrasla kao vi.«

Doterivala se, dokazujući svoju adolescenciju. Ispravno ili pogrešno? Izvor osećanja penio se naviše kroz njeno blato. Oni su svoj obložili mermernim blokovima. Ovčije kosti su njima bile ovčije kosti, ne ostaci utopljene leđi Ermintrude.

»A kom taboru«, rekao je Bartolomej okrećući se nepoznatom gostu, »vi pripadate? Odraslina ili neodraslina?«

Izabela otvori usta nadajući se da će Dodž otvoriti svoja i omogućiti joj da ga negde smesti. Ali on je sedeo zureći. »Oprostite, gospodine?«, rekao je. Svi su gledali u njega. »Gledao sam slike.«

Slika nije gledala ni u koga. Slika ih je povukla stazama tišine.

Lusi ju je razbila.

»G-đo Menriza, zamoliću vas za uslugu — ako dođemo u škripac danas po podne, hoćete li pevati?«

Danas po podne? G-đa Menriza se prepala. Je li to svečanost? Ni sanjala nije da je to danas po podne. Nikad se ne bi naturili — da su znali da je danas po podne. I, naravno, zvono je još jednom udarilo; pa drugo; pa treće — ako bude kiše, biće u ambaru; ako bude lepo, na terasi. A kako će biti, kiša ili lepo? I svi su pogledali kroz prozor. Onda su se otvorila vrata. Kendiš je rekao da je stigao g. Džajlz. G. Džajlz će za čas stići.

Došao je Džajlz. Video je veliki srebrni auto sa inicijalima R.M. na vratima, koji su bili izvijeni tako da izdaleka izgledaju kao neka mala kruna. Posetio, zaključio je, postrojivši se iza njih; i otišao u svoju sobu da se presvuče. Duh konvencije je izbio kao što rumenilo ili suze izbiju pod pritiskom emocije; tako je auto dirnuo njegovo vaspitanje. Mora se presvući. Pa je u trpezariju ušao kao igrač kriketa, u flannelskim pantalonama, u plavom kaputu sa mesinganom dugmadi; iako je bio besan. Zar nije pročitao u jutarnjim novinama u vozu da je ustreljeno šesnaest ljudi, drugi zarobljeni, samo tu preko, preko zaliva, na ravnoj zemlji koja ih je delila od kontinenta? Ipak se presvukao. Tetka Lusi, koja mu je mahnula kad je ušao naterala ga je da se presvuče. Okačio je svoj jad o nju, kao što se kaput kači o kuku, instinktivno. Tetka Lusi, luckasta, slobodna; uvek je, otkako je on rešio da prihvati posao u gradu pošto je napustio koledž, izražavala kako je to začuđujuće i zabavno da muškarci provode život kupujući i prodajući — plugove? staklene leje, je li? ili glavnicu i deonice? — divljacima koji su jako čudno želeli — jer, zar nisu bili lepi goli? — da se obuku i da žive kao Englezi? Ona je imala frivolan i poguban stav o problemu koji ga je mučio, jer on nije imao specijalne nadarenosti, ni kapitala i bio je žestoko zaljubljen u svoju ženu — klimnuo joj je glavom preko stola — već deset godina. Da je to bio njegov izbor, uzeo bi farmu. Ali nije mu bilo dato da bira. Tako je jedna stvar vodila u drugu; a smeša stvari te spljošti; čvrsto te drži, kao ribu u vodi. Tako je on došao za vikend i presvukao se.

»Kako ste?«, rekao je naokolo; klimnuvši nepoznatom gostu; seo je naspram njega; i pojeo svoj filet tabinje.

To je bio pravi tip koji je g-đa Menriza obožavala. Loknave kose; daleko od toga da će pobeći kao mnoge brade, njegova je čvrsta; nos prav, iako kratak; oči, naravno sa tom kosom, plave; i konačno, da se popuni tip, bilo je nešto žestoko, neukroćeno u izrazu koji ju je čak i u četrdeset petoj pobudio da obnovi svoje drevne baterije.

»On je moj muž«, mislila je Izabela kad su se naklonili preko gomile raznobojnog cveća. »Otac moje dece.« Radio je, taj stari kliše; osetila je ponos; pa naklonost; onda se ponovo osetila ponosnom na to koga je izabrala. Šokiralo ju je kad je otkrila, posle jutrošnjeg ogledanja i strele čežnje kojom ju je sinoć probo seoski plemić, snagu osećanja, kad je on ušao, ne nacifrani poslovni gospodin već igrač kriketa, ljubavi; i mržnje.

Prvi put su se sreli u Škotskoj na pecanju — ona sa jedne stene, on sa druge. Njena se udica zamrsila; predala se i posmatrala njega dok mu reka protiče između nogu, zabacuje, zabacuje — dok, kao debela šipka srebra savijena po sredini, nije skočio losos, uhvaćen, i ona ga je zavolela.

I Bartolomej ga je voleo i primetio je njegov gnev — na šta? Ali setio se svoga gosta.

Porodica nije porodica u prisustvu stranaca. On mora, dosta tromo, da im ispriča priču o slikama koje je nepoznati gost gledao kad je Džajlz ušao.

»Ovo je«, pokazao je čoveka na konju, »bio moj predak. Imao je psa. Bio je to čuven pas. Taj pas ima svoje mesto u istoriji. Ostavio je zapis u kome želi da pas bude sahranjen sa njim.«

Gledali su sliku.

»Uvek osetim«, Lusi je razbila tišinu, »kako kaže: 'Naslikaj mi psa' .«

»Ali šta je s konjem?«, rekla je g-đa Menriza.

»Konj«, rekao je Bartolomej, stavljajući naočare. Gledao je konja. Prednje noge nisu bile zadovoljavajuće.

Ali Viljem Dodž je još uvek gledao damu.

»O«, rekao je Bartolomej, koji ju je kupio jer mu se dopala slika, »vi ste umetnik?«

Dodž je to poricao, po drugi put za pola sata ili je to Iza primetila.

Zašto je tako dobra žena kao ova Menriza vukla za sobom taj polusoj, pitao se Džajlz. I njegovo ćutanje dalo je doprinos razgovoru — to jest, Dodž je odmahnuo glavom. »Sviđa mi se ova slika.« To je bilo sve što se mogao navesti da kaže. »I u pravu ste«, rekao je Bartolomej. »Jedan čovek — zaboravio sam mu ime — čovek koji je u vezi sa nekim institutom, čovek koji obilazi dajući savete, besplatno, potomcima kao što smo mi, rekao je ... rekao je ...« Zastao je. Svi su gledali damu. Ali ona je gledala preko njihovih glava, ništa ne gledajući. Ona ih je pvela niz zelene proplanke u srce tišine.

»Rekao si da je to od ser Džoše?«, g-đa Menriza je naglo prekinula tišinu.

»Ne, ne«, Viljem Dodž reče žurno, ali u pola glasa.

»Zašto se on plaši?«, pitala se Izabela. On je bio jadan primerak; plaši se da se zauzme za sopstvena uverenja — baš kao što se i ona plašila svoga muža. Zar nije pesme pisala u knjigu uvezanu kao knjiga računa da Džajlz ne bi posumnjao? Pogledala je Džajlza.

Završio je ribu; jeo je brzo da ga ne bi dugo čekali. Sad je bila pita s trešnjama. G-đa Menriza je brojala koštice.

»Lekar, pekar, apotekar, kovač, krojač, orač... to sam ja!«, viknula je oduševljena što su koštice potvrdile da je ona divlje dete prirode.

»Vi verujete«, rekao je stari gospodin, učtivo je peckajući »i u to?«

»Naravno, naravno da verujem!«, vikala je. Sad je opet bila na šinama. Opet je bila skroz dobra. I oni su isto bili oduševljeni; sada su mogli da idu za njom u njenom buđenju i da napuste srebrne i tamne senke koje su vodile do srca tišine.

»Imao sam oca«, rekao je Dodž upola glasa Izi, koja je sedela do njega, »koji je voleo slike.«

»Oh! i ja!«, uzviknula je. Uzrujano, nepovezano, objasnila je kako je nekada kao dete, kada je imala jak kašalj, ostajala sa stricem sveštenikom, koji je nosio kapicu i nije nikad ništa radio, nije se čak ni molio, već je sastavljao pesme, šetajući po bašti, govoreći ih naglas.

»Ljudi su mislili da je lud«, rekla je, »ja nisam...«

Stala je.

»Lekar, pekar, apotekar, krojač, kovač, orač ... Ispada«, kazao je stari Bartolomej spuštajući kašiku, »da sam ja lopov. Hoćemo li da popijemo kafu u bašti?« Ustao je.

Iza je povukla svoju stolicu preko šljunka, mrmljajući: »U koje tamno predvorje neposećene zemlje ili vetrom pročešljanu šumu ćemo sada poći? Ili raspredati od zvezde do zvezde i igrati smeteni na mesečini. Ili...«

Držala je svoju platnenu stolicu pod pogrešnim uglom. Ram sa zarezima stajao je naopakom.

»Pesme koje me je stric učio?«, rekao je Viljem Dodž, čuvši je kako mrmlja. Razvio je stolicu i pričvrstio šipku na pravi zarez.

Pocrvenela je, kao da je govorila u praznoj sobi, a neko je kročio iza zavese.

»Zar vi, kad nešto radite rukama, ne govorite besmislice?«, zamucala je. Ali šta je on radio rukama, belim, finim, lepo oblikovanim?

Džajlz se vratio kući i doneo još stolica i poređao ih u polukrug tako da svi mogu da budu pred vidikom i zaklonjeni starim zidom. Jer je nekom srećnom okolnošću sagrađen u nastavku kuće, možda s namerom da se doda još jedno krilo, na uzdignutom zemljištu na suncu. Ali nedostajalo je novca; plan je napušten i zid je ostao, samo zid. Kasnije, druga generacija je posadila voćke koje su vremenom raširile svoje ruke široko preko crvenonaranđaste cigle izložene nevremenu. G-đa Sendz je zvala dobrom godinu kad je mogla od njih da napravi šest tegli džema od kajsija — voće nikada nije bilo dovoljno slatko za dezert. Možda su tri kajsije zasluživale da budu umotane u vreće od muslina. Ali gole su bile tako lepe, sa jednim porumenelim obrazom, drugim zelenim, pa ih je g-đa Svidin ostavila gole, a ose su udubile rupe. Zemljište se penjalo nagore, tako da se, da citiramo Figisov vodič (1833), »nadgleda lep vidik okolne prirode. ... Zvonici Bolni Minstera, šume Raf Nortona i na uzvišenju sasvim nalevo, Hogbens Foli tako nazvana zbog ...«

Vodič je još uvek govorio istinu. 1833. je bila istina 1939-e. Nije bila sagrađena nijedna kuća; nije nikao nijedan grad. Hogbens Foli je još uvek bila eminentna; veoma ravna, na polja isparcelisana zemlja samo se u tome promenila što je traktor do izvesnog stepena zamenio plug. Konj je nestao; ali je ostala krava. Da je sad ovde, Figis bi isto rekao. Uvek bi to govorili ako je bilo gostiju kad su leti sedali tu da popiju kafu. Kad su bili sami, ništa nisu govorili... Posmatrali su vidik; gledali su ono što poznaju, da vide da ono što poznaju nije danas, možda, drugačije. U najvećem broju dana bilo je isto.

»To vidik čini tako tužnim«, rekla je g-đa Svidin, spuštajući se u platnenu stolicu koju joj je Džajlz doneo. »I tako lepim. Biće tu«, klimnula je ka prugi koprene koja je ležala na dalekim poljima, »kad nas ne bude.«

Džajlz je uglavio kako treba svoju stolicu jednim trzajem. Samo tako je mogao da pokaže svoju iritiranost, svoj gnev na stare smetenjake koji su sedeli i posmatrali vidik preko kafe i šlaga kad se cela Evropa — preko — kostreši kao ... Nije vladao metaforom. Samo je neefikasna reč »jež« ilustrovala njegovu viziju Evrope, nakostrešenu od topova, iznad koje lebde avioni. Svakog trenutka topovi bi mogli da izruju brazde na ovoj zemlji; avioni da skrše Bolni Minster u paramparčad i raznesu Foli. I on je voleo vidik. I krivio je tetku Lusi što gleda vidik umesto — šta da radi? Sve što je uradila, udala se za veleposednika koji je sada mrtav; rodila dvoje dece, jedno u Kanadi, drugo, udato, u Birmingemu. Oca, koga je voleo, poštedeo je kritike; što se njega samog tiče, išlo je jedno za drugim; i tako je sedeo, sa starim smetenjacima, posmatrajući

vidik.

»Lepo«, rekla je g-đa Menriza, »lepo ...«, mrmljala je. Pripaljivala je cigaretu. Vetrić je ugasio šibicu. Džajlz je napravio rukom zaklon i upalio drugu. I ona je bila pošteđena — zašto, nije mogao da kaže.

»Pošto se interesujete za slike«, rekao je Bartolomej, okrećući se ćutljivom gostu, »zašto smo mi, recite mi, kao rasa tako ravnodušni, neprijemčivi i nesenzitivni«, šampanjac mu je omogućio protok neobičnih trospratnih reči — »na tu plemenitu umetnost, dok g-đa Menriza, ako mi dozvoli staračku slobodu, zna svog Šekspira napamet?«

»Šekspira napamet!«, protestovala je g-đa Menriza. Zauzela je pozu. »Biti il' ne biti, pitanje je sad. Je li plemenitije... Dalje!«, munula je Džajlza koji je sedeo pored nje.

»Iščezni i potpuno zaboravi ono što među lišćem nikada nisi naučio ...« Iza je ubacila prve reči koje su joj pale na um da bi pomogla mužu u neprilici.

»Zasićenost, mučenje, izjedanje ...«, dodao je Viljem Dodž, zakopavajući kraj svoje cigarete u grob između dva kamena.

»Tamo!«, uzviknuo je Bartolomej, podižući visoko kažiprst. »To je dokaz! Koje su pukotine dotaknute, koja tajna fioka izlaže svoja blaga, ako kažem«, podigao je još prstiju, »Rejnolds! Konstejbl! Krom!«

»Zašto su ga zvali 'Stari'?«, umetnula je g-đa Menriza.

»Nedostaju reči — nedostaju reči«, protestovala je g-đa Svidin. »Iza očiju; ne na usnama; to je sve.«

»Misli bez reči«, mozgao je njen brat. »Može li to biti?«

»Sasvim van mene!«, viknula je g-đa Menriza, odmahujući glavom. »Isuviše pametno! Mogu li da se poslužim? Znam da je pogrešno. Ali došla sam u godine — i do figure — kad činim ono što želim.« Uzela je srebrni bokalčić sa šlagom i pustila da glatki fluid raskošno mreška njenu kafu, na šta je dodala kašiku smeđeg šećera. Čulno, ritmično, dugo je mešala.

»Uzmite ono što volite! Poslužite se!«, uzviknuo je Bartolomej. Osećao je kako se šampanjac povlači, pa je požurio, pre nego što se povuče svaki trag srdačnosti, da iz njega izvede najviše što može, kao da baca poslednji pogled na osvetljenu sobu pre nego što ode u krevet.

Divlje dete je zaplovilo još jednom na plimi starčeve dobroćudnosti, pogledala je preko svoje šoljice za kafu u Džajlza, sa kojim je osećala zavereništvo. Spajala ih je neka nit — vidljiva, nevidljiva, kao one niti što se sad vide, sad ne, što spajaju drhtave vlati trave u jesen pre nego što izađe sunce. Srela ga je samo jednom, na partiji kriketa. I tada se među njima isprela rana jutarnja nit pre nego se pomole grančice i lišće pravog prijateljstva. Pogledala je pre nego što ispila. Gledanje je bilo deo ispijanja. Zašto traćiti čulnost, izgledalo je da pita, zašto traćiti i jednu jedinu kap koja se može istisnuti iz ovog zrelog, topljivog, ljubavi vrednog sveta? Onda je popila. I vazduh oko nje je postao protkan čulnošću. Bartolomej je to osećao; Džajlz je to osećao. Da je konj, tanka smeđa koža bi se trzala, kao da je sletela muva. Izabela se takođe trzala. Ljubomora, gnev, prošli su joj kroz kožu.

»A sada«, rekla je g-đa Menriza, spuštajući šoljicu, »o toj zabavi — toj svečanosti u koju smo ušli i umešali se«, a napravila je da to izgleda isto tako zrelo kao kajsija u kojoj su se

gnezdile ose. »Recite mi, šta bi to moglo biti?« Okrenula se. »Je l' ja to čujem?« Slušala je. Čula je smeh, dole među žbunjem, gde je terasa tonula u žbunje.

Ispod ribnjaka zemlja je opet tonula i u tom ulegnuću tla nagomilali su se žbunje i kupinjak. Uvek je bilo senovito; leti prošarano suncem, tamno i vlažno zimi. A u leto su tu uvek bili leptiri; proletale su tu fritilarije, lebdeći naslađivali se crveni admirali; neambiciozno su lepršali oko žbuna beli kupusari kao muslinske mlekarice, zadovoljni da tu provedu život. Hvatanje leptira, iz generacije u generaciju je ovde počinjalo; za Bartolomeja i Lusi; za Džajlza je počelo tek prekjuche kad je u svoju zelenu mrežicu uhvatio belog kupusara.

To je bilo pravo mesto za garderobu, baš kao što je očito terasa bila pravo mesto za igru.

»Pravo mesto!«, uzviknula je g-đica La Trob kad je prvi put došla u posetu i razgledala zemljište. Bio je zimski dan. Terasa je tada bila bez ijednog lista.

»Ovo je mesto za svečanost, g. Oliver!«, uzviknula je. »Vijući se između drveća ...« Mahala je rukom prema drveću koje je ogolelo stajalo na jasnoj januarskoj svetlosti.

»Tamo scena; ovde publika; a tamo dole među žbunjem savršena garderoba za glumce.«

Ona je uvek bila krajnje nestrpljiva da organizuje nešto. Ali odakle je ponikla? Sa tim imenom po svoj prilici nije bila čista Engleskinja. Možda sa Kanalskih, ostrva? Samo, njene oči i nešto oko nje uvek su g-đu Bingem terali da sumnja da u njoj ima ruske krvi. »Te duboko postavljene oči; ta jako četvrtasta vilica«, podsećali su je na — ne na to da je bila u Rusiji — na Tatare. Kolale su glasine da je držala čajdzinicu u Vinčesteru; koja je propala. Bila je glumica. Koja je propala. Kupila je četvorosobnu seosku kuću i delila je sa jednom glumicom. Posvađale su se. Zapravo se veoma malo znalo o njoj. Spolja je bila crnomanjasta, jedra, čvrste građe; lunjala je po poljima u kecelji; katkad sa cigaretom u ustima; često sa bičem u ruci — i često je koristila teške reči — možda, onda, uopšte nije bila dama? U svakom slučaju, imala je strast da organizuje.

Smeh je zamro.

»Hoće li da glume?«, pitala je g-đa Menriza.

»Glume; igraju; pevaju, od svega pomalo«, rekao je Džajlz.

»G-đica La Trob je dama čudesne energije«, rekla je g-đa Svidin.

»Ona svakoga natera da nešto radi«, rekla je Izabela.

»Naša je uloga, rekao je Bartolomej, »da budemo publika. A to je veoma važna uloga.«

»I mi obezbeđujemo zakusku«, rekla je g-đa Svidin.

»Nećemo li ići da pomognemo?«, rekla je g-đa Menriza. »Da sečemo hleb i mažemo?«

»Ne, ne«, rekao je g. Oliver. »Mi smo publika.«

»Jedne godine smo imali *Iglu bake Garton*«, rekla je g-đa Svidin. »Jedne godine smo sami napisali komad. Sin našeg kovača — Toni? Tomi? — ima divan glas. I Elzi iz Krosvejza — kakvu je ona imala mimu! Sve nas je skinula. Barta; Džajlza, staru Flimzi — to jest mene. Ljudi

su daroviti — vrlo. Pitanje je — kako to izvući? U tome je ona tako pametna — g-đica La Trob. Naravno, može da se bira iz cele engleske književnosti. Ali kako čovek da izabere? Često kad je kišan dan počinjem da prebiram; šta sam pročitala; šta nisam pročitala.«

»I ostavlja knjige po podu«, rekao je njen brat. »Kao svinja iz priče; ili to beše magarac?«
Nasmejala se, tapšući ga lako po kolenu.

»Magarac koji ne može da se odluči između sena i slame pa crkne od gladi«, objasnila je Izabela, umetnuvši — bilo šta — između tetke i muža, koji je mrzeo tu vrstu razgovora koja se vodila ovo popodne. Knjige su otvorene; nema nikakvog zaključka, a on sedi u publici.

»Ostali smo da sedimo.« — »Mi smo publika.« Ovog popodneva su reči prestale da leže ravno u rečenici. Ustajale su, postajale preteće i dizale pesnice na tebe. Ovog popodneva on nije bio Džajlz Oliver, koji je došao da vidi kako seljaci glume na svojoj godišnjoj svečanosti; prikovan za stenu on je bio i nateran da pasivno podnosi neopisivu travu. Njegovo lice je to pokazivalo; a Iza, ne znajući šta da kaže, naglo, poluhotimice, prevalila je kafenu šoljicu.

Viljem Dodž ju je uhvatio dok je padala. Uhvatio je u trenutku. Obrnuo. Po bledoplavom znaku kao ukršteni bodeži koji se caklio na dnu znao je da je engleska, napravljena, možda, u Notingemu; datirana 1760. Njegov je izraz, dok je razgledao bodeže i zaključivao, Džajlzu dao još jedan klin da na njega okači svoj bes, kao što se kaput kači o klin, konvencionalno. Čankoliz, podla ulizica; nije otvoren, jednostavan čovek svojih čula; već davež koji se grči; prebirač čulnosti; uzima i probira; okleva i traći vreme; nije muškarac koji ima iskrenu ljubav prema ženi — njegova glava je bila uz Izinu glavu — nego je samo jedan ... — Na tu reč, koju ne može javno da kaže, napućio je usne; i pečatni prsten na njegovom malom prstu izgledao je crveniji, jer je meso pored niega pobeleželo kako je stezao ručku na stolici.

»O, kakvo veselje!«, viknula je g-đa Menriza svojim milozvučnim glasom. »Pomalo od svega. Pisma; igra; a onda komad koji glume sami seljaci. Ja sam«, ovde je okrenula glavu na stranu ka Izabeli, »sigurna da je ona to napisala. Je li tako, g-đo Džajlz?«

Iza je pocrvenela i porekla.

»Što se mene tiče«, nastavila je g-đa Menriza, »otvoreno govoreći, ne mogu da sastavim dve reči. Ne znam kako to — takva čegrtaljka kao ja sa ovakvim jezikom, čim uzmem pero.«
Napravila je grimasu, uvrnula je prste kao da u njima drži pero. Ali je pero koje je tako stavila na stočić apsolutno odbijalo da se pomeri.

»A moj rukopis — tako krupan — tako nespretnan —.«
Napravila je novu grimasu i ispustila nevidljivo pero.

Vrlo delikatno, Viljem Dodž je spustio šoljicu na tacnu. »A on«, rekla je g-đa Menriza, kao da se to tiče delikatnosti sa kojom je ovo uradio pa mu imputira istu veštinu u pisanju, »divno piše. Svako pismo je savršeno uobličeno«.

Opet su svi pogledali u njega. Istog trena je stavio ruke u džepove.

Izabela je pogodila reč koju Džajlz nije izgovorio. Pa, je li to loše ako je ovaj to? Zašto da prosuđuju jedni druge? Da li znamo jedni druge? Ne ovde, ne sada. Ali negde, ovaj oblak, ova krasta, ova sumnja, ovaj prah. Čekala je rimu, izneverila ju je; ali negde svakako jedno sunce će zasijati i sve, bez sumnje, biće jasno.

Trgla se. Opet zvuci smeha stigoše do nje.

»Mislim da ih čujem,« rekla je. »Spremaju se. Oblače se u žbunju.«

G-đica La Trob je krupnim koracima išla tamo-ovamo među nagnutim brezama. Jedna ruka joj je bila duboko zabijena u džep od jakne; druga je držala dugačak tabak papira. Čitala je što je tamo napisano. Izgledala je kao zapovednik koji korača po svojoj palubi. Nagnuto, graciozno drveće sa crnim narukvicama koje obavijaju srebrnu koru bilo je udaljeno za dužinu jedne lađe.

Hoće li biti kišno ili lepo? Izašlo je sunce; i zaklanjajući sunce, s držanjem koje odgovara nekom admiralu na štabnoj palubi, ona odluči da reskira narečeni skup napolju. Sumnje su prevaziđene. Sve scenske pokretne, naredila je, imaju se preneti iz ambara u žbunje. To je izvršeno. A glumci su se, dok je ona široko koračala, preuzimajući svu odgovornost i rešavajući se za lepo, ne za kišu, oblačili u kupinjaku. Otuda smeh.

Odeća je bila rasuta po travi. Kartonske krune, mačevi od staniola, turbani od kuhinjske krpe za šest penija ležali su na travi ili su bili okačeni po žbunju. Bare crvenog i ljubičastog nalazile su se u senci; odsjaji srebrnog na suncu. Haljine su privlačile leptire. Crveno i srebrno, plavo i žuto odavali su toplotu i slatkoću. Crveni admirali pohlepno su crpili sočnost iz kuhinjskih krpa, beli kupusari ledenu svežinu iz srebrnog papira. Lepršajući, kušajući, vraćajući se, uzimali su uzorke boja.

G-đica La Trob je zaustavila svoje krupne korake i prešla pogledom preko scene. »Ima sve odlike ...«, mrmljala je. Jer uvek je jedan drugi komad ležao iza komada koji je upravo napisala. Zaklanjajući oči, gledala je. Leptiri su kružili; menjala se svetlost; deca su skakala; majke se smejale. »Ne, ne dobijam to«, promrmljala je i vratila se koračanju.

»Bosi«, zapovednica, zvali su je privatno, kao što su g-đu Svidin zvali »Flimzi«, tanka. Njen nagli manir i zdepasta figura; njeni debeli zglobovi i jake cipele; njene brze odluke oštro izvikivane grlenim akcentima — sve to ih je držalo. Niko nije voleo da se njemu pojedinačno naređuje. Ali su joj se u malim grupama odazivali. Neko mora da vodi. A zatim, mogu na nju da svale krivicu. Pretpostavimo da pljusne?

»G-đice La Trob!«, pozdravljali su je sad. »Šta ste mislili s ovim?«

Stala je. I Dejvid i Ajris, oboje su držali ruku na gramofonu. Mora se sakriti; ipak mora biti dovoljno blizu publike da bi se čuo. Pa, zar nije dala naloge? Gde su pletari pokriveni lišćem? Donesite ih. G. Stretfild je rekao da će se pobrinuti za to? Nije bilo nekog sveštenika na vidiku. Možda je u ambaru? »Tomi, idi prečicom i dovedi ga.« »Tomi je potreban u prvoj sceni.« »Onda Beril...« Majke su se prepirale. Jedno dete je izabrano, drugo nije. Svetla kosa se nepravedno više voli od crne. G-đa Iberi je zabranila Fani da glumi zbog koprivnjače. U selu se koprivnjača i drugačije zvala.

Seoska kuća g-đe Bol ne bi se mogla nazvati čistom. U prošlom ratu g-đa Bol je živela sa drugim muškarcem dok joj je muž bio u rovovima. Sve je to g-đica La Trob znala. Ali je odbila da u to bude umešana. Pljusnula je u finu mrežu kao kamen u ribnjak. Pletivo je bilo raskinuto. Samo koreni ispod vode su joj bili od neke koristi. Taština, na primer, sve njih je činila elastičnima. Momci su želeli velike uloge; devojke su želele lepu odeću. Troškove je trebalo obuzdavati. Deset funti je bila gornja granica. Tako su konvencije oskrnavljene. Umotani u

konvencije, oni nisu mogli da vide, kao što je ona videla, da će zavoj od kuhinjske krpe oko glave na otvorenom izgledati mnogo bogatije nego čista svila. Zato su se prepirali; ali ona se držala izvan toga. Čekajući g. Stretfilda, krupnim korakom išla je između breza.

Ostalo drveće je bilo veličanstveno pravo. Nije bilo baš u ravnoj liniji; ali dovoljno da podseća na stubove u crkvi; u crkvi bez krova; u katedrali na otvorenom, na mestu gde je proletanje lasta zbog pravilnosti drveća izgledalo kao da pravi šaru, igrajući kao Rusi, samo ne na muziku, već po nečujnom ritmu sopstvenih divljih srca.

Smeh je zamro.

»Moramo sačuvati strpljenje u duši«, rekla je g-đa Menriza opet. »Ili, mogli bismo pomoći?«, predložila je, bacivši pogled preko ramena, »oko onih stolica?«

Kendiš, baštovan i devojka, svi oni su donosili stolice — za publiku. Publika nije imala šta da radi. G-đa Menriza je ugušila zevanje. Čutili su. Ukočeno su gledali vidik, kao da je u tim poljima moglo nešto da se dogodi što bi ih oslobodilo nepodnošljivog tereta od sedenja ćutke, ne radeći ništa, u društvu. Njihove misli i tela su bili isuviše blizu, a ipak nedovoljno blizu. Nismo slobodni, svako od njih je odvojeno osetio da oseća ili misli odvojeno, ni da zaspimo. Isuviše smo blizu; ali ne dovoljno blizu. Pa su se vrpeljili.

Ugrejalo je. Oblaci su nestali. Sada je bilo samo sunce. Vidik koji je sunce ogolilo bio je poravnan, utišan, umiren. Krave su bile nepokretne; cigleni zid, koji više nije bio zaklon, ispuštao je rezerve vreline. Stari g. Oliver je duboko uzdahnuo. Glava mu se trgla; ruka je pala. Pala je na santimetar od pseće glave na travu pored njega. A onda je opet trgnuo nazad na koleno.

Džajlz je besno gledao. Sa rukama čvrsto obavijenim oko kolena ukočeno je gledao ravna polja. Besno, ukočeno, gledao je ćutke ispred sebe.

Izabela se osećala zarobljenom. Kroz zatvorske šipke, kroz snenu izmaglicu koja ih je odbijala, tukle su je tupe strele; ljubavi, zatim mržnje. Kroz tela drugih ljudi nije osećala određenu ni ljubav, ni mržnju. Najsvesnije je osetila — pila je slatko vino za ručkom — da želi vodu. »Kriglu hladne vode, kriglu hladne vode«, ponavljala je i videla je vodu okruženu zidovima sjajnog stakla. G-đa Menriza je čeznula da se opusti i da se sklupča u uglu sa jastukom, ilustracijom i kesicom slatkiša.

G-đa Svidin i Viljem preletali su vidik uzdržano i rezervisano.

Kakvo iskušenje, kakvo iskušenje pustiti da vidik trijumfuje; reflektovati njegovo mreškanje; pustiti sopstvene misli da se mreškaju; pustiti da se obrisi izduže i prebaciti se preko — tako — iznenadnim trzajem.

G-đa Menriza se predala, uglavila se, zaronila, a onda se iščupala.

»Kakav pogled!«, uzviknula je, pretvarajući se da trese pepeo od cigarete, ali, uistinu, prikrivajući zevanje. Onda je uzdahnula pretvarajući se da ne izražava svoju dremovnost već nešto što oseća u vezi sa vidikom.

Niko joj nije odgovorio. Ravna polja blistala su zelenožuta, plavožuta, crvenožuta, a onda opet plava. Ponavljanje je bilo besmisleno, odvratno, zaglupljujuće.

»Onda«, rekla je g-đa Svidin, tihim glasom, kao da je došao pravi trenutak da se progovori, kao da je obećala, a sad je vreme da se obećanje ispuni, »dođite, dođite pa ću vam pokazati kuću.«

Nije se obraćala nikom posebno. Ali je Viljem Dodž znao da misli na njega. Ustao je s trzajem, kao kad se igračka iznenada povuče nagore za konac.

»Kakva energija!«, g-đa Menriza je napola uzdahnula, napola zevnula. »Imam li hrabrosti i ja da odem?«, pitala se Izabela. Oni su kretali; pre svega je želela hladne vode, kriglu hladne vode; ali je želja usahnula, potisnuta olovnom dužošću koju je imala prema ostalima. Gledala ih je kako odlaze — g-đa Svidin teturavo, iako pocupkujući; a Dodž se razmotao i ispravio dok je koračao pored nje po usijanim pločama pod vatrenim zidom dok nisu stigli do senke koju je bacala kuća.

Pala je kutija šibica — Bartolomejeva. Njegovi prsti su se olabavili; ispustio ju je. Odustao je od igre; nije mogao da se muči. S glavom na jednu stranu, iznad pseće glave visi ruka, zaspao je; hrkao je.

G-đa Svidin je zastala za trenutak u holu među stolovima sa pozlaćenim šapama.

»Ovo je«, rekla je, »stepenište. A sad — idemo gore.«

Išla je gore, dve stepenice ispred svog gosta. Dugački žuti saten razmotavao se na ispucalom platnu dok su se penjali.

»Nije pretkinja«, rekla je g-đa Svidin, kad su došli u ravan sa glavom na slici. »Ali mi je svojatamo, jer je znamo — Oh, tolike godine. Ko je ona?« Nepomično je gledala. »Ko ju je naslikao?« Odmahnula je glavom. Izgledala je osvetljena kao za banket, od sunca što je oblilo.

»Ali ona se meni najviše dopada na mesečini«, razmišljala je g-đa Svidin i penjala se dalje stepenicama.

Lagano se zaduvala idući naviše. Onda je prevukla rukom preko knjiga utonulih u zid na odmorištu, kao panova frula.

»Ovde su pesnici od kojih potičemo preko duha, g...«, mrmrljala je. Zaboravila mu je ime. Ipak ga je izdvojila.

»Moj brat kaže da su sazidali kuću severno radi zaklona, ne južno radi sunca. Tako da im je zimi vlažno.« Zastala je. »Šta je sledeće?«

Stala je. Tu su bila vrata.

»Budoar.« Otvorila je vrata. »Gde je moja majka primala svoje goste.«

Dve stolice su bile okrenute jedna prema drugoj sa obe strane fino izljebljenog kamina. Pogledao je preko njenog ramena.

Ona je zatvorila vrata.

»Sad gore, opet gore.« Opet su se penjali. »Gore, gore, penjaše se«, dahtala je, gledajući, izgledalo je, nevidljivu povorku, »gore, gore u postelju.«

»Biskup, putnik; zaboravila sam čak i njihova imena. Previđam. Zaboravljam.«

Stala je kod prozora u hodniku i povukla zavesu. Dole je bila bašta, okupana suncem. Tri bela goluba su se udvarala i išla na prstima, kitnjasti kao dame u balskim haljinama. Njihova

elegantna tela su se ljuljala dok su se prenemagali sitnim koračićima na ružičastim nožicama po travi. Iznenada, podigoše se lepršajući, napraviše krug i odleteše.

»Sad«, reče ona, »što se tiče soba.« Kucnula je dva puta vrlo jasno na vrata. Nakrivljene glave je slušala.

»Nikad se ne zna«, mrmljala je, »ima li nekoga?« Onda je širom otvorila vrata.

On je napola očekivao da tamo vidi nekoga, golog ili poluobučenog, ili kako kleči u molitvi. Ali soba je bila prazna. Soba je bila uredna kao kutija, u njoj se mesecima nije spavalo, gostinska soba. Na toaletnom stolu su bile sveće. Prekrivač na krevetu bio je ravan. G-đa Svidin je stala kraj kreveta.

»Ovde«, rekla je, »da, ovde sam se«, lupnula je prekrivač, »rodila. U tom krevetu.«

Njen glas je odumro. Potonula je na ivicu kreveta. Bila je umorna, bez sumnje, od stepenica, od vrućine.

»Ali mi imamo druge živote, mislim, nadam se«, mrmljala je. Živimo u tuđim, g. ... Živimo u stvarima.«

Govorila je jednostavno. Govorila je s naporom. Govorila je kao da mora da nadvlada svoj umor iz dobrote prema strancu, gostu. Zaboravila mu je ime. Dvaput je rekla »gospodine« i stala.

Nameštaj je bio poluviktorijanski, kupljen kod Majplza, možda, četrdesetih godina. Tepih je bio prekriven ljubičastim tačkicama. A beli krug je označavao mesto gde je sud za prljavu vodu stajao uz umivaonik.

Da li bi mogao da kaže »Ja sam Viljem?« Želeo je. Stara i krhka, ona se popela uz stepenice. Govorila je svoje misli, ne znajući, ne mareći da li on misli, što je i mislio, da je nedosledna, sentimentalna, luckasta. Dodala mu je ruku da mu pomogne da se uspne uz strminu. Pogodila je njegovu muku. Čuo je kako peva sedeći na krevetu, ljuljajući svoje nožice: »Dođi da mi vidiš morsku travu, dođi da mi vidiš morske školjke, dođi da mi vidiš ptičicu kako skakuće u kavezu« — stara dečja pesmica za pomoć detetu. Stojeći kraj kredenca u uglu, video je njen odraz u ogledalu. Odsečene od njenog tela, oči su joj se smejale, njene bestelesne oči, na svoje oči u ogledalu.

Onda je skliznula s kreveta.

»Sad«, rekla je, »šta je sledeće?« i otapkala je niz hodnik. Vrata su ostala otvorena. Svi su bili napolju u bašti. Soba je bila kao brod koji je napustila posada. Deca su se igrala — nasred tepiha bio je pegavi konj. Dadilja je šila — na stolu je bio komad platna. Beba je bila u ogradici. Ogradica je bila prazna.

»Dečja soba«, rekla je g-đa Svidin.

Reči su se uzdigle i postale simbolične. »Kolevka našeg roda«, izgledalo je kao da kaže.

Dodž je prešao do kamina i pogledao u njufaundlenskog psa na božićnom kalendaru koji je bio prikačen na zidu. Soba je mirisala toplo i slatko; od peglanja rublja; od mleka; od keksa i tople vode. »Dobri prijatelji«, zvala se slika. Zvuk neke navale je dolazio kroz otvorena vrata. On se okrete. Starica se izgubila u hodniku i nagnula kroz prozor.

Ostavio je vrata otvorena da se posada vrati i pridružio joj se.

Dole u dvorištu, ispod prozora, okupljala su se kola. Uski crni krovovi plegli su zajedno kao

opeke na podu. Vozači su iskakali; tu su stare dame pažljivo ispružile prvo crne noge u cipelama sa srebrnim kopčama; starci prugaste pantalone. Mladići su u kratkim pantalonama iskakali na jednu stranu; devojke sa nogama boje kože na drugu. Žuti šljunak je preo i vrio. Okupljala se publika. Ali su oni, gledajući nadole sa prozora, bili dangube, iskopčani. Zajedno su se dopola nagli kroz prozor.

A onda je dunuo vetrić i sve muslinske zavese su poletele kao da je neka veličanstvena boginja, dižući se sa svog prestola među svojim velikašima, protresla svoju odoru boje ćilibara, a ostali bogovi, videći je kako ustaje i odlazi, nasmejali se i taj njihov smeh oduvao zavesu.

G-đa Svidin je stavila ruke na kosu, jer ju je vetrić mrsio. »Gospodine ...«, počela je.

»Ja sam Viljem«, upao je.

Na to se nasmejala zanosnim devojačkim smehom, kao da je vetar ugrijao zimsko plavilo njenih očiju od ćilibara.

»Uzela sam vas«, izvinila se, »od vaših prijatelja, Viljeme, jer sam osetila zategnut bol ovde ...« Dodirnula je koštunjavo čelo na kome je plava vena vijugala kao plavi crv. Ali njene oči u svojim koštanim pećinama još uvek su plamsale. On joj je video samo oči. I poželeo je da klekne pred nju, da joj poljubi ruku i da kaže: »U školi su me držali ispod kofe prljave vode, g-đo Svidin; kad sam pogledao uvis, svet je bio prljav, g-đo Svidin; tako sam se oženio, ali moje dete nije moje dete, g-đo Svidin. Ja sam polumuškarac, g-đo Svidin; treperava, podeljenog uma zmijica u travi, g-đo Svidin; kao što je Džajlz video; ali vi ste me iscelili... Tako je želeo da kaže, ali ništa nije rekao; a vetrić je trčao nespretno duž hodnika, oduvavajući zavese.

Još jednom je pogledao, a ona je gledala dole na žuti šljunak koji je napravio mesečev srp oko vrata. Kao privezak na njenom lancu krst se ljuljao kad se nagnula napolje i sunce je udaralo u njega. Kako je mogla sebe da opterećuje tim slatkorečivim simbolom? Kako da žigoše sebe, tako nepostojanu, nesređenu, tom slikom? Kad je pogledao, nisu više bili dangube. Predenje šljunka postalo je vokalno. »Ura, ura, ura«, izgledalo je da kaže, »ili ću zakasniti. Ura, ura, ura, ili će najbolja sedišta zauzeti.«

»O«, uzviknula je g-đa Svidin, »eno g. Stretfilda!« I videše sveštenika, kršnog sveštenika koji nosi pletar, pletar s lišćem. Koraćao je između automobila sa izgledom čoveka od autoriteta, na koga se čeka, koji se očekuje i koji, evo, dolazi.

»Vreme je«, rekla je g-đa Svidin, »da pođemo da im se pridružimo.« Rečenica joj je ostala nezavršena kao da ima dve misli, a one su lepršale nadesno i nalevo, kao kad golubovi poleću sa trave.

Publika se okupljala. Dolazili su putem kao reka i raštrkavali se po travnjaku. Neki su bili stari; neki su bili u cvetu mladosti. Među njima je bilo dece. Među njima je, što bi g. Figis mogao da primeti, bilo predstavnika naših najuvaženijih porodica — Dajsijevi iz Dentona; Vikemovi iz Aulzvika i tako dalje. Neke su tu bile vekovima. Nikad ne prodavši ni akru. S druge strane, tu su bili došljaci, Menriza, koji su osavramenjivali stare kuće, dodavali kupatila. Razbacani ostaci, kao Kobet iz Kobs Kornera, penzionisan, razumeli su, penzijom sa plantaže čaja. Bez aktive. Vodio je svoje domaćinstvo i kopao u bašti. Izgradnja fabrike automobila i aerodroma u susedstvu privukla je jedan broj nevezanih prolaznih naseljenika. Tu je, takođe, bio

g. Pejdz, reporter, u ime lokalnih novina. Grubo govoreći, međutim, da je Figis tu bio lično i da je prozivao, polovina prisutnih dama i gospode rekla bi: »Adsum; ovde sam, mesto mog dede ili pradede«, što je možda bio slučaj. Baš u ovom trenutku, pola četiri, jednog junskog dana 1939, oni su se pozdravljali i, dok su zauzimali mesta nalazeći po mogućnosti sedišta jedni uz druge, govorili su: »Ta odvratna nova kuća kod Paiz Kornera! Kakav trn u oku! I oni bungalovi! — jeste ih videli?«

Zatim, da je Figis prozivao imena seljaka, i oni bi se javljali. G-đa Sendz je rođena Ailif; Kendišova majka bila je jedna od Perijevih. Zelene humke na groblju bile su uzdignute njihovim grabljama koje su vekovima održavale zemlju rastresitom. Istina, bilo je odsutnih kada je g. Stretfild prozivao u crkvi. Motocikle, motorne autobuse i bioskope — njih je krivio g. Stretfild kod prozivke u crkvi.

Redovi stolica, pozlaćenih stolica, iznajmljene trščane stolice i domaće baštenske klupe dovučeni su na plato. Bilo je dovoljno mesta za sve. Ali neki su više voleli da sede na zemlji. G-đica La Trob je u svakom slučaju rekla istinu kad je rekla: »Pravo mesto za svečanost!« Travnjak je bio tako ravan kao pod pozorišta. Plato je penjući se pravio prirodnu pozornicu. Drveće je špartalo scenu kao stubovi. A ljudska figura se videla veoma uvećana naspram pozadine neba. Što se tiče vremena, ono se menjalo, protiv svih očekivanja, u veoma lep dan. Savršeno letnje popodne.

»Kakva sreća!«, rekla je g-đa Karter. »Prošle godine ...« Onda je predstava počela. Je li to ili nije predstava? Glup, glup, čulo se iz žbunja. To je bio zvuk koji pravi mašina kad se nešto pokvari. Neki su žurno seli; drugi su s osećanjem krivice prestali s razgovorom. Svi su gledali u žbunje. Jer scena je bila prazna. Glup, glup, glup, kloperala je mašina u žbunju. Dok su gledali sa zebnjom a neki završavali rečenice, istupila je, ružičasta kao ružin pupoljak, devojčica; zauzela svoje mesto na prostirci, iza jedne školjke, sa koje je visilo lišće i zapiskutala:

Plemeniti i prosti, svim vam se obraćam...

To je, dakle, komad. Ili je to prolog?

Dođite na naš festival (nastavila je),

Ova je svečanost, svi to vide,

Iz istorije našeg ostrva.

Ja sam Engleska ...

»Ona je Engleska«, šaptali su. »Počinje.« »Prolog«, dodali su, gledajući dole u program. »*Ja sam Engleska*«, zapiskutala je opet; i stala. Zaboravila je svoje stihove.

»Slušajte! Slušajte!«, rekao je brzo starac u belom sakou. »Bravo! Bravo!«

»Prokleti bili, psovala je g-đica La Trob, sakrivena iza drveta. Gledala je po prvom redu. Gledali su besno kao da su izloženi mrazu koji ih je ofurio i sve ukočio u jednoj ravni. Jedino je Bond, kravar, izgledao protočan i prirodan.

»Muzika!«, dala je signal. »Muzika!«, ali je mašina nastavila: Glup, glup, glup.

»*Novorođenče ...*«, šaptala je,

Novorođenče, nastavila je Filis Džounz,

Iskočilo iz mora

*Što je valjano moćnom olujom,
Odseklo od Francuske i Nemačke*

Ovo ostrvo.

Pogledala je preko ramena. Glup, glup, glup, kloparala je mašina. Dugačak red seljaka u košuljama od jute počeo je pred njom da prolazi u redu po jedan između drveća. Pevali su, ali ni reč nije stizala do publike.

Ja sam Engleska, nastavila je Filis Džounz, licem prema publici,

Sad slaba i mala,

Dete, to svi mogu da vide ...

Njene reči su zasipale publiku kao pljusak tvrdih kamenčića. G-đa Menriza u samom centru smešila se; ali je osetila kako koža kao da joj prska dok se smešila. Ogromna praznina bila je između nje, seljaka koji pevaju i piskutavog deteta.

Glup, glup, glup, nastavila je mašina kao krunjač u vreo dan.

Seljaci su pevali, ali polovina njihovih reči je bila oduvana.

Prosecajući puteve ... sve do vrha brda ... uspinjati smo se. A u dolini... krmača, divlji medved, vepar, nosorog, irvas ... Ukopali smo se na vrhu brda ... Zemlja se ukorenila među kamenjem ... dok imi... nismo legli pod z-e-m-lj-u...

Reči su se rasplinjavale. Glup, glup, glup, mašina je kucala. Onda je mašina konačno zagrmela melodiju!

Naoružan protiv sudbine Vitez Roderik,

Naoružan i vitez,

Smeo i bučan,

Čvrst ponosan

Vidi ratnike — evo, dolaze.

Pompezna popularna melodija je trubila i treštala. G-đica La Trob je gledala iza drveta. Mišići su se opustili; led je popucao. Omašna dama u sredini počela je da udara ritam rukom po stolici. G-đa Menriza je pevušila:

Moj je dom u Vindzoru kod krčme.

Kraljevski Džordž se zove ta kafana.

I, momci, verovaćete mi,

Ja ništa ne tražim ...

Zaplovila je po toku melodije. Zračeci kraljevsko dostojanstvo, samodopadnost, dobro raspoloženje, divlje dete bilo je kraljica festivala. Predstava je počela.

Ali bilo je upadanja. »Oh«, gundala je g-đica La Trob iza drveta, »muke s ovim upadanjem«! »Izvinite što toliko kasnim«, rekla je g-đa Svidin. Progurala se između stolica do sedišta pored svog brata.

»O čemu je? Propustila sam prolog. Engleska? Ova devojčica? Sad je otišla ...«

Filis je skliznula sa prostirke.

»A ko je ono?«, pitala je g-đa Svidin.

To je bila Hilda, drvodeljina ćerka. Ona je sad stajala tamo gde je Engleska stajala.

»O, Engleska je izrasla...«, požurivala je g-đica La Trob.

»O, Engleska je izrasla sad u devojku«, otpevala je Hilda.

(»Kakav divan glas!«, neko je uzviknuo.)

Sa ružama u kosi,

Divlje ruže, crvene ruže,

Luta stazama i bira

Venac da ponese u kosi.

»Jastuk? Baš vam hvala«, rekla je g-đa Svidin gurajući jastuk za leđa. Onda se nagla napred.

»To je Engleska u vreme Čosera, pretpostavljam. Ona je bila cvetna, plodna. Ona ima cveće u kosi... Ali ovi što prolaze iza nje — —«, pokazala je prstom. »Kanterberijski hodočasnici? Gle!«

Sve vreme su seljaci prolazili između drveća. Pevali su; ali čula se samo reč dve ... »*pustili korenje u travu ... izgradili kuću udno puta...*« Vetar je oduvao reči što povezuju njihovu pesmu, a onda, kad su stigli do drveta na kraju, zapevali su:

K' oltaru našeg sveca ... grobu ... mi koji volimo ... vernici... stižemo ...«

Grupisali su se.

A onda je nastalo šuškanje i upadanje. Stolice su se nazad pomerale. Iza je pogledala iza sebe. Stigli su g-đa i g. Rupert Heinz, koje je kvar zadržao na putu. On je sedeo nadesno, nekoliko redova pozadi, čovek u sivom.

U međuvremenu su hodočasnici, pošto su odali poštu grobu, prevrtali seno vilama.

Poljubih devojku i pustih,

Drugu prevalih

U seno i u slamu ...

— to su pevali, dok su grabili i prevrtali nevidljivo seno, kad je opet pogledala okolo.

»Scene iz engleske istorije«, objasnila je g-đa Menriza g-đi Svidin. Govorila je veselo i glasno, kao da je stara dama gluva. »Vesela Engleska.«

Energično je tapšala.

Pevači su pobjegli u žbunje. Muzika je prestala. Glup, glup, glup, kucala je mašina. G-đa Menriza je pogledala u svoj program. Potrajaće do ponoći osim ako ne preskaču. Briti; Plantageneti; Tjudori; Stjuarti — štriklirala ih je, možda je zaboravila nekoliko kraljevstava.

»Ambiciozno, zar ne?«, rekla je Bartolomeju dok su čekali. Glup, glup, glup, radila je mašina. Mogu li da pričaju? Mogu li da se kreću? Ne, jer se komad nastavljao. Ipak, scena je bila prazna; samo su se krave pomerale na livadi; čulo se samo kucanje gramofonske igle. To tik, tik, tik, izgledalo je da ih drži na okupu u transu. Ništa se, međutim, nije pojavljivalo na sceni.

»Nisam imala pojma da smo tako lepo izgledali«, šapnula je g-đa Svidin Viljemu. Zar ne? Dete; hodočasnici; iza hodočasnika drveće, a iza njih polja — lepota vidljivog sveta oduzela mu je dah. Tik, tik, tik, nastavila je mašina.

»Obeležavanje vremena«, rekao je stari Oliver u pola glasa.

»Koje za nas ne postoji«, mrmljala je Lusi. »Mi imamo samo sadašnjost.«

»Zar to nije dosta?«, pitao se Viljem. Lepota — nije li to dosta? Ali tu se Iza uzvrpoljila.

Njene gole smeđe ruke pošle su joj nervozno ka glavi. Napola se okrenula na svom sedištu. »Ne, ne za nas koji imamo budućnost«, izgledalo je da kaže. Budućnost uznemirava našu sadašnjost. Koga je tražila? Viljem, okrećući se, sledeći njen pogled, video je samo čoveka u sivom.

Kucanje je stalo. Plesna melodija je stavljena na gramofon. U njenom ritmu Iza je pevušila: »Šta hoću? Da odletim — iz dana i noći, da se stvorim gde — oko sreće, oko — nema rastajanja — i ... O«, viknula je naglas: »Vidite je!«

Svi su tapšali i smejali se. Iz žbunja je izašla kraljica Elizabeta — Eliza Klark, koja je imala dozvolu da prodaje duvan. Može li to biti g-đa Klark iz seoske radnje? Bila je divno našminkana. Glava, okićena biserom, dizala se iz ogromnog nacigovanog okovratnika. Sjajni saten je bio nabran na njoj. Broševi od šest penija sjali su kao mačije i tigrove oči; biseri su visili, ogrtač joj je bio napravljen od srebrnog materijala — u stvari, krpa za ribanje šerpi. Izgledala je kao samo doba lično. A kada se popela na sapunsku kutiju u centru, koja je, možda, predstavljala stenu u okeanu, pokazalo se da je džinovske veličine. Mogla bi u svom dućanu da dohvati tablu slanine ili da potegne bure ulja jednim zamahom ruke. Za trenutak je tamo stala, uzvišena, dominantna na sapunskoj kutiji, sa plavim oblacima koji su plovili iza nje. Podigao se povetarac.

Kraljica ove velike zemlje ...

— to su bile prve reči koje su se mogle čuti od buke, od smeha i aplauza.

Gospodarica brodova i bradatih muškaraca (naklonila se)

Hokinsa, Freubišera, Drejka,

Koji valjaju svoje pomorandže, šipke srebra,

Tovare dijamanata, zlatne dukate,

Dole na molu u zapadnoj zemlji —

(ona uperi pesnicu u drečavo plavo nebo)

Gospodarica tornjeva, zvonika, palata —

(zamahnu rukom prema kući)

Za mene je Šekspir pevao —

(Krava je muknula. Zacvrkutala je ptica.)

Drozd-pevač (nastavila je)

U zelenoj šumi, divljoj šumi

Pevao je i slavio, hvaleći Englesku, Kraljicu,

I čuo se

Na granitu i kaldrmi

Od Vindzora do Oksforda

Smeh glasan, tih smeh

Ratnika i ljubavnika

Boraca, pevača.

Beba pepeljave kose

(pružila je svoju crnpu rastu, mišićavu ruku)

Pružala je ruke od zadovoljstva

Kad je sa ostrva kući

Stizao moreplovac...

Tu je vetar povuče za kosu. Niske bisera razlabaviše joj frizuru. Morala je da učvrsti nabore koji su pretili da odlete.

»Smeh, smeh, glasan«, mrmljao je Džajlz. Melodija na gramofonu namotavala se s jedne strane na drugu kao da je pijana od veselja. G-đa Menriza je počela da udara nogom i da pevuši u istom ritmu.

»Bravo! Bravo!«, vikala je. »Još ima života u mrtvom psu!« I veselo je pevala reči pesme sa predanošću koja je, pa makar vulgarna, bila od velike pomoći elizabetanskom dobu. Jer se veliki okovratnik otkačio, a velika Eliza zaboravila tekst. Ali se publika smejala tako glasno da to nije bilo važno.

»Da sasvim pri sebi nisam, bojim se«, mumlao je Džajlz na istu melodiju. Reči su izbile na površinu — sećao se »jelen ranjeni kom' u mršavi bok je prezir grub zabio trn... Sa slavlja proterana, ironična postade melodija... Ko groblje obilazi, na njega sova huče i bršljan mu se ruga kuc-kuc-kuckajući na okno ... Ja... ja«, ponavljao je, zaboravivši reči i ukočeno gledajući u svoju tetku Lusi, koja je istegla vrat napred, razjapljenih usta, tapšući malim koščatim rukama. Čemu su se smejali?

Albertu, seoskom idiotu, očigledno. Nije bilo potrebe kostimirati ga. Stizao je, igrajući svoju ulogu do perfekcije. Išao je sporo preko trave, praveći grimase.

Ja znam gde se senica gnezdi, počeo je,

U živici. Ja znam, ja znam —

Šta sve ne znam?

Sve vaše tajne, dame,

I vaše, gospodo ...

Preleteo je preko prvog reda publike, cereći se svakom redom. Sad je čupkao i vukao suknje Velike Elize. Ona ga je klepnula po uvetu. On je nju uštinuo. Beskrajno je uživao.

»Albert se zabavlja bolje no ikad u životu«, mumlao je Bartolomej. »Nadam se da nema i on strofu«, mrmljala je Lusi.

»Ja znam... ja znam .. .«, kikota se Albert, skakućući oko sapunske kutije.

»Seoski idiot, šapnula je debela crna dama — g-đa Elmherst — koja je došla iz sela udaljenog deset milja, gde su i oni imali idiota. To nije lepo. Zamislite da on iznenada učini nešto strašno? Štipkao je kraljičine suknje. Napola je pokrila oči, u slučaju da zaista i uradi — nešto strašno.

Hop, cup, ponovo je počeo Albert,

Kroz prozor uđe, na vrata izađe,

Šta ptičica čuje? (zazviždao je na prste)

I vidi! Tu je miš ...

(On se napravi kao da ga juri kroz travu.)

Sad kuca sat!

(Stajao je uspravno, naduvavajući obraze kao da duva maslačak sat.)

Jedan, dva, tri, četiri ...

I ode polako, kao da je njegov red prošao.

»Milo mi je što se ovo svrši«, rekla je g-đa Elmherst, otkrivajući lice. »Šta će biti dalje? Slika...?«

Jer su pomoćnici, izašavši brzo iz žbunja, noseći pletare, okružili kraljičin presto paravanima oblepljenim papirom da predstavljaju zidove. Po zemlji su prosuli rogoz. A hodočasnici koji su nastavili svoj marš i pesmu u pozadini sad su se okupili oko Elizine figure na sapunskoj kutiji kao da su publika u nekom komadu.

Hoće li oni odigrati glumu u prisustvu kraljice Elizabete? Da li je to, možda, pozorište Glob?

»Šta kaže program?«, pitala je g-đa Herberta Vintropa, dižući lornjet.

Mrmljala je niz umrljanu indigo-kopiju. Da, to je scena iz nekog komada.

»O lažnom vojvodi; i o princezi prurušenoj u dečaka; onda izlazi da je prosjak dugo traženi naslednik, po mladežu na obrazu; a Korintija — to je vojvodina ćerka, koja je samo bila izgubljena u pećini — zaljubila se u Ferdinanda, koga je kao bebu stavila u korpu neka baba. I oni su se venčali. Mislim da je to radnja«, rekla je dižući pogled s programa.

»Zaigrajte igru«, izdala je naredbu velika Eliza. Jedna baba je doklimala napred.

(»G-đa Oter iz End Hausa«, neko promrmlja.)

Sela je na sanduk za pakovanje i pravila kretnje čupajući svoju razbarušenu kosu, ljuljajući se sa jedne strane na drugu kao stara veštica kraj ognjišta.

(»Baba koja je spasla pravog naslednika«, objasnila je g-đa Vintrop.)

Beše zimska noć, (zakreštala je),

To se sećam, ja kojoj je sad svejedno, leto il' zima.

Kažeš da sunce sija? Verujem ti, gospodine.

»O, ali zimsko je doba i napolju je magla« —

Svejedno je Elizabeti, leto il' zima,

Kraj vatre, uz ognjište, da moli krunicu.

Imam šta da im pričam.

Svako zrno (drži brojanice između palca i kažiprsta) Zločin!

Beše zimska noć, pre prvih petla,

Iako je pet'o zapevao pre no što on ode —

Čovek s kukuljicom na licu i krvavim rukama i s bebom u korpi.

»Gu-gu«, gukao je, kao da će reći »hoću igračku«, Sirota ludica!

»Gu-gu, gu-gu!«, nisam mogla da ga utamanim!

Za to mi, Marija na nebu oprost

Grehe koje sagreših pre prvih petlal

Dole u zaliv se u zoru iskradoh

Gde galeb lovi i čaplja stoji

Kao dimnjak na ivici baruštine ...

Ko je tu?

(Tri mladića šepureći se udoše na scenu i priđoše joj.)

— *Je l' vi dođoste da me mučite, gospodo?*

Malo ima krvi u ovoj ruci,

(Ona ispruži svoju mršavu podlakticu iz svoje odrpane košulje.)

Sveci na nebu me čuvaju!

Ona je vikala. Oni su vikali. Svi zajedno su vikali i to tako glasno da je bilo teško razaznati šta kažu: to je očigledno bilo: *Seća li se ona kako je sakrila dete u kolevci među trskom pre dvadeset godina? Bebicu u korpi, veštica! Bebicu u korpi?*, vikali su. *Vetar je zavijao i bukač ptica vrištala*, odgovori ona.

»Malo ima krvi u mojoj ruci«, ponovila je Izabela.

To je bilo sve što je čula. Nastavljala se takva zbrka, što od veštičine gluvoće, od vike mladića i konfuznog zapleta, da ništa nije mogla da poveže.

Ima li taj zaplet smisla? Okrenula se i pogledala preko desnog ramena. Zaplet je tu bio jedino da bi začeo emociju. Postoje samo dve emocije: ljubav i mržnja. Nije bilo potrebe lupati glavu oko zapleta. Možda je to mislila g-đica La Trob kad je ovaj čvor presekla po sredini?

Ne gnjavite se zapletom: zaplet nije ništa.

Ali šta se dešava? Došao je princ.

Zasukavši mu rukav, veštica prepoznala mladež; i, sručivši se nazad na svoju stolicu, vrisnu:

Moje dete! moje dete!

Sledilo je prepoznavanje. Mladi princ (Albert Peri) bio je skoro ugušen u isušenom veštičinom naručju. Onda se on iznenada otrže.

Gle gde ona dolazi!, viknu.

Svi pogledaše gde ona dolazi — Silvija Edwards u belom satenu.

Ko dolazi?, gledala je Iza. Slavujev poj? Biser u crnom uhu noći? Otelovljena ljubav.

Sve ruke su se podigle; sva su se lica upiljila.

Zdravo, slatka Korintijo!, kazao je princ, skinuvši šešir. A ona njemu, dižući oči:

Moja ljubavil Moj gospodaru!

»To je bilo dosta. Dosta. Dosta!«, ponavljala je Iza.

Sve ostalo je bilo prazno brbljanje, ponavljanje.

Veštica je u međuvremenu, jer je ono bilo dovoljno, potonula nazad u stolicu, brojanice su joj visile iz ruke.

Pogledajte vešticu — staroj Elizabeti je zlo!

(Okupili su se oko nje.)

Mrtva je, gospodo!

Ona neživotno pade nazad. Gomila se povuče. Nek' ide s mirom. Ona kojoj je sad svejedno, leto ili zima.

Mir je bio treća emocija. Ljubav. Mržnja. Mir. Tri emocije sačinjavale su nit ljudskog života. Sad sveštenik kome su brkovi od vate pomućivali govor, istupi i izgovori blagoslov.

Sa vretena života vezanog povesma, odveži joj ruke

(Oni joj odvezuju ruke.)

Neka se njene krhkosti sada niko ne seća.

Pozovite crvendaća sa grudima crvenim i carića.

I ruže nek padnu po tvom grimiznom pokrovu.

(Prosute su latice iz korpe od vrbovog pruća.)

Pokrijte leš. Lepo nek' spava.

(Oni pokrivaju leš.)

Na vas, čestita gospodo (okrenuo se srećnom paru).

Neka nebo izlije blagoslov!

Žurno je zavidljivo sunce diglo zavesu noći.

Neka se čuje muzika,

A slobodni vazduh nebesa neka vas ponese u dremež!

Povedite kolo!

Gramofon je treštao. Vojvode, sveštenici, pastiri, hodočasnici i sluge uzeše se za ruke i zaigraše. Idiot se vijao između njih. Držeći se za ruke, sudarajući se glavama, igrali su oko veličanstvene figure elizabetanskog doba personifikovane u g-đi Klark sa dozvolom da prodaje duvan, na sapunskoj kutiji.

Bio je to ljubak, šaren, zanosan prizor (Viljemu) šarenih od svetlosti i senke, napola obučenih, fantastično obojenih, skakutavih, trzavih, zaljuljanih nogu i ruku. Tapšao je dok mu dlanovi nisu zabrideli.

G-đa Menriza je glasno aplaudirala. Nekako je ona bila kraljica; a on (Džajlz) bio je tmurni junak.

»Bravo! Bravo!«, vikala je, a njen entuzijazam je terao tmurnog junaka da se meškolji na svom sedištu. Onda je velika dama u stolici sa točkovima, dama koja je udajom za lokalnog pera izbrisala iz njegove bezvredne titule ime koje je bilo ime kad je kupinjak i šipak bio tamo gde sad stoji crkva — bila je tako starosedeća da je čak i njeno telo, obogaljeno artritismom podsećalo na neobičnu noćnu životinju, sad skoro istrebljenu — zatapšala i glasno se nasmejala — nagao smeh preplašene šojke.

»Ha, ha, ha!«, smejala se i zgrabila naslon svoje stolice iskrivljenim rukama bez rukavica.

»Procvetalo, procvetalo«, vikali su. »Unutra, napolje, pa okolo, procvetalo, procvetalo ...«

Nisu bile važne reči; ili ko šta peva. Vrteli su se sve u krug, opijeni muzikom. Onda, na znak g-đice La Trob iza drveta, ples stade. Formirala se povorka. Velika Eliza siđe sa sapunske kutije. Uzevši suknje u ruke, dugim koracima, okružena vojvodama i prinčevima, dok su za njima išli ljubavnici držeći se podruke, sa Albertom idiotom, koji se igrao između njih, i sa lešom na mrtvačkim nosilirna koja su zatvarala povorku, elizabetansko doba je sišlo sa scene.

»Prokletstvo, do vraga, do đavola!«, g-đica La Trob je u besu udarila nogom u koren. Stiže njen pad; stiže pauza. Pišući tu zbrdazdola stvar u svojoj seoskoj kući, ona se složila da se komad tu preseče; rob svoje publike — na gundanje g-đe Sendz — oko čaja; oko večere; ovde je zasekla scenu. Baš kad joj je uzavrela emocija, prosula je. I dala je znak: Filis! A na naredbu, Filis skoči opet na prostirku u sredini.

Plemeniti i prosti, svim vam se obraćam, (piskutala je)

Naša gluma je završena, scena je gotova.

Prošlo je vreme veštice i ljubavnika.

*Procvao je pupoljak; opao cvet.
Ali uskoro će svanuti nova zora,
Onog vremena kojeg ćemo mi biti dečica
Koje gaji, videćete,
Videćete...*

Njen glas presuši. Niko nije slušao. Glave su se povile, čitali su »Pauza« na programu. I, prekraćujući njene reči, megafon je najavio na čistom engleskom: »Pauza«. Pauza od pola sata, za čaj. Onda je gramofon zatreštao:

*Naoružan protiv sudbine,
Vitez Roderik,
Smeo i bučan,
Čvrst, ponosan, itd., itd.*

Na to se publika uskomešala. Neki su hitro ustali; drugi su se saginjali, uzimajući svoje štapove, šešire, tašne. A onda se, kad su ustali i okrenuli se, pesma uskladila. Pesma je pevala: *rasuti mi smo*. Jadikovala je: *rasuti smo*. Lamentirala je: *rasuti smo*, dok su oni, u šarenim tačkama oticali po travnjaku i niz put: *rasuti smo*.

G-đa Menriza je nastavila refren. *Rasuti mi smo*. »Slobodni, smeli, ne bojimo se nikoga« (gurnula je platnenu stolicu s puta). »Momci i devojke« (bacila je pogled iza sebe; ali Džajlz je bio okrenut leđima). »Sledite, sledite, sledite me... O, g. Parker, kakvo zadovoljstvo da vas ovde vidim! Ja sam za čaj!«

»Rasuti smo«, sledila je Izabela, pevušeći. »Sve je svršeno. Talas se razbio. Mi ostali nasukani, suvi, sivi. Svako u kutku na šljunku. Puklo je trostruko uže ... Ja sada sledim«, (gurnula je nazad svoju stolicu ... Čovek u sivom izgubio se u gomili uz crniku) »tu staru drolju« (prizvala je zamašnu, cvetnu figuru g-đe Menrize ispred sebe) »da pijem čaj«.

Dodž je zaostao. »Da li da idem«, mrmaljao je, »ili da ostanem? Da kliznem nekim drugim putem? Ili da sledim, sledim, sledim rasuto društvo?«

Rasuti smo, jadikovala je muzika; rasuti smo. Džajlz je stajao kao kolac u plimi društva koje je oticalo.

»Sledim?« Šutnuo je nazad svoju stolicu. »Koga? Kuda?« Udario je svojom lakom teniskom cipelom po drvetu. »Nikud. Svuda.« Još uvek je stajao ukočen.

Na to Kobert iz Kobs Kornera, sam pod drvetom majmunaska zagonetka, čileanskim borom, ustade i zagunda: »Šta je njoj bilo na umu, a? Kakva je ideja iza toga, a? Sta je nju teralo da odene starinu u taj sjaj — taj lažni mamac i da ih stavi da se penju, penju, penju uz to drvo majmunaska zagonetka?«

Rasuti smo, jadikovala je muzika. *Rasuti smo*. Okrenuo se i lagano odbazao za društvom što se povlačilo.

Sad je Lusi, izvlačeći tašnu ispod sedišta, procvrkutala svom bratu:

»Bart, dragi, hajde sa mnom. ... Sećaš li se kad smo bili deca, predstave koju smo igrali u

dečjoj sobi?»

Sećao se. Bila je to igra Indijanaca; trska sa porukom zatrana šljunkom.

»Ali za nas, stara moja Sindi«, digao je šešir, »igra je završena.« Besan i oštar pogled, udaranje tam-tama, mislio je. Dao joj je ruku. Odvrludali su. A g. Pejdz, reporter, zabeležio je, »g-đa Svidin: g. B. Oliver«, onda je, okrećući se, dalje dodao »ledi Hezlip iz Hezlip Menor«, kad je opazio da stara dama koju sluga vozi na njenim točkovima zatvara povorku.

Prema oprostajnim rečima sa gramofona sakrivenog u žbunju, povorka se podelila. *Rasuti*, jadikovao je, *rasuti mi smo*.

Sada je g-đica La Trob izašla iz svog skrovišta. Dok su plovili i tekli na travi, na šljunku, još za jedan trenutak, držala ih je zajedno — društvo koje se rasipalo. Zar ih nije, za dvadeset pet minuta, naterala da gledaju? Nerasparčana vizija bila je olakšanje od agonije ... za jedan trenutak, jedan trenutak. Onda muzika presahnu na poslednju reč mi. Čula je povetarac kako šuška u granama. Vide Džajlza Olivera leđima prema publici. I Kobeta iz Kobs Kornera. Njih nije naterala da gledaju. Ovo je promašaj, još jedan prokleti promašaj! Kao obično. Izmakla joj je vizija. I okrenuvši se, krupnim koracima ode do glumaca koji su se skidali dole u rupi gde su se leptiri sladili na mačevima od srebrnog papira; gde je kuhinjska krpa u senci pravila jezerca žutog.

Kobet je izvadio sat. Tri sata do sedam, izračunao je; tad zaliva biljke. Okrenuo se.

Džajlz, uglavivši svoju stolicu u ram, okrete se u drugom pravcu. Pošao je prečicom uz polja do ambara. Ovog suvog leta put preko polja bio je tvrd kao cigla. Ovog suvog leta put je bio posut kamenjem. On šutnu — tvrd, žut kamen, oštar kamen sa ivicama kao da ga je neki divljak sasekao za strelu. Varvarski kamen; praistorijski. Šutiranje kamenja bilo je dečja igra. Sećao se pravila. Po pravilima igre, jedan kamen, isti kamen, mora se šutirati do cilja. Recimo do kapije ili drveta. Igrao se toga sam. Kapija je bila cilj; da se do nje stigne sa deset šuteva. Prvi šut je bila Menriza (požuda). Drugi Dodž (izopačenost). Treći on sam (kukavica). I četvrti i peti i svi ostali bili su to isto.

Stigao je sa deset udaraca. Tamo, skrivena u travi, sklupčana na maslinovom zelenom prstenu, bila je zmija. Mrtva? Ne, ugušena, sa žabom u ustima. Zmija nije mogla da je proguta; žaba nije mogla da umre. Spazam je terao rebra da se grče; curila je krv. Bilo je to rođenje naopakim putem — čudovišna inverzija. Zato, digavši stopalo, on stade na njih. Masa se raspuče i skliznu. Belo platno na njegovim tenis-cipelama nosilo je krvave mrlje i lepilo se. Ali to je bila akcija. Akcija ga je olakšala. Otišao je krupnim koracima do ambara, sa krvlju na cipelama.

Ambar, plemeniti ambar, ambar koji je bio sagrađen pre više od sedam stotina godina i neke ljude podsećao na grčki hram, druge na srednji vek, najveći broj ljudi na doba koje je bilo pre njih, jedva ikoga na sadašnjost, bio je prazan.

Velika vrata stajala su otvorena. Zrak sunca kao žuti barjak prolio se sa krova na pod. Sa greda su visile girlande papirnih ruža ostale od krunisanja. Na jednom kraju pružao se dugački sto na kome su stajali bokal, tanjiri, šoljice, kolači i hleb i puter. Ambar je bio prazan. Miševi su klizali unutra i napolje iz svojih rupa i stajali uspravljani, grickajući. Laste su bile zaokupljene slamom u džepovima zemlje u gredama. Bezbrojne bube i insekti raznih vrsta su rovali suvo

drvo. Kučka lualica napravila je u tamnom ćošku, gde su stajali džakovi, gnezdo za svoje kućice. Sve te oči koje su se širile i sužavale, neke prilagođene na svetlost, druge na mrak, gledale su iz različitih pozicija i uglova. Tišinu je razbijalo sitno grickanje i šuškanje. Dah slatkoće i plodnosti je prošarao vazduh. Zunzara je sela na kolac i ubadala u tu svoju žutu stenu rilo. Jedan leptir se čulno sunčao na tanjiru obasjanom suncem.

Ali približavala se g-đa Sendz. Probijala se kroz gomilu. Zašla je za ugao. Mogla je da vidi da su velika vrata otvorena. Ali leptira uopšte nije videla; miševi su bili samo crni klikerčići u kuhinjskim fiokama; leptirice je rukama skupljala na gomile i izbacivala kroz prozor. Kučka, to je navodilo samo na loše ponašanje služavki. Da je tu bila mačka, nju bi videla — svaku mačku, izglednela mačka sa pečatima šuge na leđima otvarala je vrata poplavi njenog bezdetnog srca. Ali mačke nije bilo. Ambar je bio prazan. I tako je stigla do ambara trčeci, duvajući, namerna da stigne i da zauzme svoje mesto ispred samovara pre nego što društvo dođe. Tako se leptir digao i zunzara.

Za njom su u grupici stigle sluge i pomoćnici — Dejvid, Džon, Ajrin, Lui. Voda je provrila. Izlazila je para. Torta je isečena. Laste su proletale od grede do grede. I društvo je ušlo.

»Ovaj fini stari ambar...«, rekla je g-đa Menriza zastajući na vratima. Nije bilo za nju da se gura na čelu seljaka. Za nju je bilo, potaknuta lepotom ambara, da stane mirno; da se povuče unazad; da se zagleda; da pusti da drugi ljudi prođu pre nje.

»Mi imamo jedan, vrlo nalik ovome, u Leitemu«, reče g-đa Parker, stajući iz istog razloga. »Možda«, dodala je, »ne tako veliki.«

Seljaci su zaostali. Onda su, oklevajući, počeli da kaplju pored njih.

»I ukrasi...«, rekla je g-đa Menriza, tražeći okolo nekog da mu čestita. Stajala je smešeći se, čekajući. Onda je ušla stara g-đa Svidin. I ona je gledala nagore, ali ne ukrase. Očigledno laste.

»Dolaze svake godine«, rekla je, »ove iste ptice.« G-đa Menriza se dobroćudno nasmešila, podsmevajući se mušicama stare dame. Ne izgleda, mislila je, da su to iste ptice.

»Ukrasi su, pretpostavljam, preostali od krunisanja«, rekla je g-đa Parker. »I mi smo naše sačuvali. Gradimo seosku dvoranu.«

G-đa Menriza se nasmejala. Setila se. Anegdota joj je bila navrh jezika, o javnom klozetu sagrađenom u čast istog slavlja, i kako je major. .. Može li da je ispriča? Ne. Stara dama, koja je nepomično gledala laste, izgledala je isuviše prefinjeno. »Prefinjeno«, g-đa Menriza je kvalifikovala reč u svoju korist, potvrđujući tako svoj pristanak da bude divlje dete, čija je priroda bila nekako »upravo ljudska priroda«. Mogla bi nekako da obori »prefinjenost« stare dame, isto kao i zabavu tog dečaka. — Gde je dragi momak Džajlz? Njega nije videla; ni Bila. Seljaci su još uvek oklevali pozadi. Oni moraju da imaju nekoga da zakotrlja loptu.

»Elem, ja umirem za čajem!«, rekla je svojim javnim glasom; i zakoračila napred. Uхватила je debelu porculansku šolju. G-đa Sendz, koja je naravno davala prednost nekom iz plemstva, odmah je napuni. Dejvid joj je dao kolač. Trebalo je da prva pije, prva da jede. Seljaci su još uvek oklevali pozadi. »Sve je to moj pogled na demokratiju«, zaključila je. Isto je uradila i g-đa Parker, uzimajući i ona svoju šolju. Narod ih je gledao. One su povele; ostali su sledili.

»Kako je ukusan čaj!«, uzviknule su obe, iako je bio odvratan kao u vodi provrela rđa, a tortu

su upljuvale muve. Ali one su imale dužnost prema društvu.

»Dolaze svake godine«, rekla je g-đa Svidin, ignorišući činjenicu da govori u prazan vazduh. »Iz Afrike.« Kao što su dolazile, pretpostavljala je, kad je ambar bio baruština.

Ambar se punio. Dizala se para. Porculan je zveckao; ćeretali su glasovi. Iza se probi do stola.

»Rasuti mi smo«, mrmljala je. Dala je da joj napune šolju i uzela ju je. »Daj mi da se odvratim«, mrmljala je, okrećući se, »od poretka«, pogledala je rastuženo oko sebe, »od porculanskih lica, glaziranih i tvrdih. Niz put, koji vodi ispod oraha i majskog drveta i dalje, sve dok ne stignem do bunara želja u koji je praljin sinčić«, spustila je šećer, dve kocke, u čaj, »bacio neku sitnicu. On dobi svog konja, kažu. Ali koju želju treba ja da bacim u bunar?« Gledala je okolo. Nije mogla da vidi čoveka u sivom, seoskog plemića; niti ikog poznatog. »Da me poklopi voda«, dodala je, »bunara želja«.

Buka porculana i ćeretanja potopi njeno mrmljanje. »Šećera?«, govorili su. »Samo kap mleka? A vi?« »Bez mleka i šećera. Ja tako volim.« »Malo prejak? Da dodam vode.«

»To sam poželela«, dodade Iza, »kad sam bacila moju sitnicu. Voda. Voda ...«

»Moram reći«, reče glas iza nje, »da je to hrabro od kralja i kraljice. Kaže se da idu u Indiju. Ona izgleda tako draga. Neko koga znam reče da mu je kosa ...«

»Tu će«, duboko je mislila Iza, »pasti mrtvi list na vodu kad opada lišće. Da l' bih marila da nikad više ne vidim majsko drvo il' višnje? Da nikad više na drhtavoj grančici drozda kako peva ne čujem, da ne vidim kako ponire i obrušava se žuti detlić kao da brzo briše talase u vazduhu?«

Gledala je kanarinsko žute girlande preostale od krunisanja.

»Mislila sam da su rekli Kanada, ne Indija«, rekao je glas iza njenih leđa. Na šta je drugi glas odgovorio: »Verujete li u to što kažu novine? Na primer, za vojvodu od Vindzora. Da se spustio na južnu obalu. Dočekala ga je kraljica Meri. Ona je kupovala nameštaj — to je činjenica. I novine kažu da ga je dočekala ...«

»Sama, pod drvetom koje celoga dana čuva mrmorenje mora i sluša Jahačev galop ...«

Iza dopuni frazu. Onda se trže. Viljem Dodž je bio pored nje.

Nasmešio se. Nasmehila se. Oni su bili zaverenici; svako mrmoreći neku pesmu koju »me« je naučio stric.

»To je predstava«, kazala je. »Bez prestanka se predstava odvija u mojoj glavi.«

»Zdravo, slatka Korintijo. Moja ljubavi. Moj živote«, citirao je.

»Moj gospodine, moj gospodaru«, viknula je ironično.

Ona je bila zgodna. Želeo je da je vidi, ne naspram velikog samovara, već s njenim staklenozelenim očima i tustim telom, vrat joj je bio širok kao stub prema kozlacu ili vinjagi. Želeo je da ona kaže: »Hajdemo. Pokazaću vam staklenik, svinjac il' štalu.« Ali ona ništa nije rekla, pa su tako stajali držeći šoljice, sećajući se predstave. Onda je video kako joj se lice menja, kao da je izašla iz jedne haljine i odenula drugu. Jedan dečaćić je probijao sebi put kroz gomilu, boreći se sa suknjama i pantalonama, kao da pliva naslepo.

»Ovamo!«, viknula je dižući ruku.

Stigao je do nje najkraćim putem. On je bio njen mali dečko, očigledno, njen sin, njen

Džordž. Dala mu je kolač, onda šolju mleka. Onda je stigla dadilja. Onda je ponovo promenila haljinu. Ovaj put, iz izraza njenih očiju očigledno je nešto bilo u strogom sakou. Kosmat, zgodan, muževan, mladić u plavoj jakni sa mesinganom dugmadi, koji je stajao u zraku prašnjavog svetla, bio je njen muž. A ona je bila njegova žena. Njihovi odnosi su, što je primetio za ručkom, kako se kaže u romanima, bili »zategnuti«. Što je primetio u pozorištu, gola ruka joj se nervozno digla na rame kad se okrenula — tražeći koga? Ali on je bio ovde; i taj mišićavi, rutavi, muževni, gurnuo ga je u emocije u kojima um nije imao udela. Zaboravio je kako bi ona izgledala naspram vinovog lista u stakleniku. Gledao je samo Džajlza; i gledao i gledao. Na koga misli stojeći okrenuvši lice? Na Izu ne. Na g-đu Menrizu?

G-đa Menriza je do pola ambara progutala svoju šolju čaja. Kako da se oslobodim, pitala se, g-đe Parker? Kad su iz njene klase, kako su joj dosadne — njen pol! Ne niža klasa — kuvarice, trgovkinje, farmerske žene; ne viša klasa — žene perova, grofice; dosadne su joj bile žene njene klase. Zato ona naglo ostavi g-đu Parker.

»O, g-đo Mur«, pozdravila je čuvaru ženu. »Kako vam se čini?« Štipnula je zatim bebu. »Mislim da je svaki delić dobar koliko sve ono što sam gledala u Londonu ... Ali ne smemo da zaostanemo. Daćemo svoju predstavu. U našem ambaru. Pokazaćemo im (tu namignu krišom prema stolu; toliko kupovnih kolača, samo malo domaćih), »kako mi to radimo.«

Onda, pošto je tako zbijala šalu, okrenula se; videla Džajlza; uhvatila mu pogled; pa se stuštila da ga dozove. Došao je. A šta je — pogledala je dole — uradio sa cipelama? Umrljane su krvlju. Neki bled osećaj da je on dokazivao junaštvo da nju zadivi, polaska joj. Iako je bilo bledo, bilo je slatko. Uzevši ga pod svoje, osetila je: ja sam kraljica, on moj junak, moj tmurni junak.

»To je g-đa Nil!«, uzviknula je. »Vi ste savršeno divna žena, zar nije tako, g-đo Nil? G-đa Nil vodi našu poštu. Napamet može da izračuna, zar ne g-đo Nil? Dvadeset pet maraka od po pola penija, dva paketa koverata sa markama i pakovanje dopisnica — koliko je to, g-đo Nil?«

G-đa Nil se nasmejala; g-đa Menriza se nasmeja; i Džajlz se nasmejao i pogledao u svoje cipele.

Vukla ga je okolo po ambaru od jednog do drugog. Sve ih je poznavala. Svako je bio baš zgodan. Ne, ne, ona to nimalo ne priznaje — Pinsentovu bolesnu nogu. »Ne, ne. Nećemo to uzeti kao opravdanje, Pinsent.« Ako ne može da baca loptu, može da udara štapom. Džajlz se složio. Riba na udici, to je za njega važno isto kao i za Pinsenta; još su i provincijalci i brbljivci. Pinsent je ostao na zemlji; Džajlz je otišao u kancelariju. To je sve. A ona je sasvim dobra, navela ga je da se oseća manje kao publika, više kao glumac, dok je obilazio ambar na njenim talasima.

Zatim, na kraju, uz vrata, naiđe na stari par, Lusi i Bartolomeja, kako sede na vindzorskim stolicama.

Za njih su bile rezervisane stolice. G-đa Sendz im je poslala čaj. Od toga je bilo više muke nego koristi — njima koji su branili demokratski princip, stajanje u gomili kod stola.

»Laste«, rekla je Lusi, držeći šoljicu, gledajući ptice. Uzbuđene zbog društva, lepršale su od

grede do grede. Preko Afrike, preko Francuske, ovamo su došle da se gnezde. Dolazile su godinu za godinom. Pre nego što je postao kanal, kada je zemlja, na koju su bile usađene vindzorske stolice, bila gungula rododendrona, a pevuckave ptice treperile na ustima skerletnih tuba, kao što je pročitala tog jutra u svom Pregledu istorije, došle su ... Na to se Bart diže sa svoje stolice.

Ali g-đa Menriza je apsolutno odbila da sedne na njegovo mesto. »Samo sedite, samo sedite«, gurala ga je opet dole. Ja ću sesti na zemlju.« Sela je. Tmurni vitez ostao je u službi.

»Pa šta mislite o komadu?«, pitala je.

Bartolomej je pogledao u svog sina. Njegov sin je i dalje ćutao.

»A vi g-đo Svidin?«, g-đa Menriza je navalila na staricu.

Lusi je mrmrljala gledajući laste.

»Nadala sam se da ćete mi vi reći«, rekla je g-đa Menriza. »Je li to neki stari komad? Je li nov komad?«

Niko nije odgovarao.

»Gle!«, uzviknula je Lusi.

»Ptice!«, reče g-đa Menriza, gledajući uvis.

Tamo je bila ptica sa slamkom u kljunu; i slamka je ispala.

Lusi pljesnu rukama. Džajlz se okrete. Rugala mu se kao i obično, smehom.

»Idemo?«, rekao je Bartolomej. »Vreme za sledeći čin?«

I on ustade sa stolice. Ne obazirući se na g-đu Menrizu i Lusi, otklati se.

»Lasto, moja sestro, o sestro lasto«, mrmrljao je, pipajući gde mu je tabakera, idući za svojim sinom.

G-đa Menriza je bila ojađena. Zašto je onda sedela na podu? Jesu li njene draži izbledele? Obojica su otišla. Ali, kako je ona bila žena od akcije, kad ju je napustio muški pol, nije nameravala da podnosi muke od dosadne rafinirane dame. Iskobeljala se da ustane, zagladi rukama kosu kao da je krajnje vreme da i ona ode iako je kosa bila savršeno uredna. Kobet u svom ćošku je prozreo njenu malu igru. On je na Istoku upoznao ljudsku prirodu. Na Zapadu je bilo isto. Ostaju biljke — karanfil, cinija i geranijum. Automatski je konsultovao svoj sat; konstatovao vreme do zalivanja u sedam; i idući za muškarcem do stola, posmatrao je malu žensku igru, istu na Zapadu kao na Istoku.

Za stolom ga je Viljem, sad pripojen g-đi Parker i Izi, posmatrao kako dolazi. Naoružan i vitez, smeo i bučan, čvrst, ponosan — zvonila mu je u glavi melodija popularne koračnice. I prsti Viljemove leve ruke su se čvrsto potajno stegli, dok se junak približavao.

G-đa Parker se Izi tihim glasom žalila na seoskog idiota.

»Oh taj idiot!«, govorila je. Ali Iza je bila nepomična, posmatrala je svog muža. Mogla je da oseti tu Menrizu u njegovom tragu. Mogla je da čuje u sumraku njihove spavaće sobe uobičajeno objašnjenje. Nije važno; njegova nevernost — ali njena, da.

»Idiot?«, Viljem je odgovorio g-đi Parker umesto nje. »On je u tradiciji.«

»Ma svakako«, rekla je g-đa Parker i ispričala Džajlzu kako ju je taj idiot naterao, »mi imamo jednog u našem selu«, da se odvratno oseća. »Svakako, g. Oliver, mi smo civilizovaniji?«

»Mi?«, reče Džajlz, »mi?« On pogleda, jednom, u Viljema. Nije znao njegovo ime; ali šta

radi njegova leva ruka. To je bila mala sreća — da može da prezire njega, ne sebe. Isto i g-đu Parker. Ali ne Izu — ne svoju ženu. Ona mu nije rekla ni jednu reč. Niti ga je gledala.

»Svakako«, rekla je g-đa Parker, gledajući od jednog do drugog. »Svakako, jesmo?«

Džajlz je onda uradio ono što je za Izu bio njegov mali trik; stegao usne; namrštitio se; i zauzeo pozu onog koji nosi teret svetskog bola, ko zarađuje da bi ona trošila.

»Ne«, rekla je Iza, jasno kao rečima. »Ja ti se ne divim« i nije mu pogledala u lice, već u noge. »Budalast mali dečko, sa krvlju na cipelama.«

Džajlz je pomakao noge. Kome se ona onda divi? Dodžu ne. To sigurno. Kome onda? Nekom muškarcu koga on poznaje. Nekom muškarcu, bio je siguran, u ambaru. Kom muškarcu? Gledao je oko sebe.

Onda upade g. Stretfild, sveštenik. Nosio je šoljice.

»Budite od srca pozdravljeni!«, uzviknuo je, klimajući svojom lepom, sedom glavom i odlazeći svoj teret na sigurno.

G-đa Parker preuze ovu obavezu na sebe.

»G. Stretfild!«, uzviknula je. »Sve vi radite! Dok mi samo brbljamo!«

»Želite li da vidite staklenik?«, reče Iza iznenada, okrećući se Viljemu Dodžu.

O, ne sada, mogao je da vrisne. Ali morao je da je sledi, ostavljajući Džajlza da prihvati g-đu Menrizu koja se približavala, koja ga je držala u ropstvu.

Staza je bila uska. Iza je išla napred. A ona je bila široka, potpuno je ispunjavala stazu, ljuljajući se lagano dok je hodala, i otkidajući tu i tamo list sa žbunja.

»Leti tako,« pevušila je, »sledi pegava šarena stada u kedrovoj šumi, gde se igraju srndać sa srnom, jelen s košutom. Leti, odleti. Žalosni ostanak. Sama se zadržavam, čupkam gorku travu uz opali zid, grobljanski, pa stiskam njen kiseli, slatki, gorki, dug, suv list, tako, između prstiju...«

Ona odbaci parče muževljeve brada-trave koje je otkinula u prolazu i udarcem noge otvori vrata staklenika. Dodž je zaostao. Čekala je. Digla je nož sa debele daske na podu. Video je kako stoji naspram zelenog stakla, smokve i plave hortenzije, s nožem u ruci.

»Progovorila je«, mrmljala je Iza. »I iz predvorja svojih snežnih grudi izvukla svetlucavo sečivo. 'Zaroni, sečivo!' rekla je. I udarila. 'Veroloman!', viknula je. I nož! Slomio se. Kao i moje srce«, rekla je.

Ironično se smešila kad se popeo.

»Volela bih da mi predstava ne juri po glavi«, reče. Onda je sela na debele daske na podu, pod vinovu lozu. A on je seo uz nju. Mali grozdovi iznad njih bili su u zelenom pupoljku; lišće tanko i žuto kao opna između ptičjih kandži.

»Još uvek predstava?«, pitao je. Ona je klimnula. »Ono je bio vaš sin«, reče, »u ambaru?«

Ima i ćerku, rekla mu je, u kolevcu.

»A vi — oženjeni?«, pitala je. Po njenom tonu znao je da je pogodila, kao što žene uvek pogode, sve. One odmah znaju da nemaju čega da se boje, ničemu da se nadaju. Prvo su

uvređene — što služe kao statue u staklenoj bašti. Onda im se to dopadne. Jer onda mogu da kažu — što je ona i radila — što god im padne na pamet. I da pruže, kao što mu je ona pružila, cvet.

»Evo za rupicu u reveru, gospodine ...«, rekla je dodajući mu izdanak mirisnog geranijuma.

»Ja sam Viljem«, rekao je uzimajući maljavi list i stiskajući ga između prstiju.

»Ja sam Iza«, odgovorila je. Onda su pričali kao da se poznaju ceo život; čudno, rekla je, kao da oduvek razgovaraju, s obzirom na to da ga poznaje, možda, jedan sat. Da nisu, onda, zaverenici, tragači za skrivenim licima? Šta to dopušta, zastala je i pitala kao da oduvek razgovaraju, da jedno s drugim razgovaraju tako jednostavno. I dodala: »Možda zato što se nikada ranije nismo sreli, i nećemo nikad više.«

»Kob iznenadne smrti visi nad nama«, rekao je. »Nema povlačenja, ni napredovanja«, pomislio je na staru damu koja mu je pokazala kuću, »za nas kao ni za njih.«

Budućnost je zatamnijavala njihovu sadašnjost, kao sunce koje je dolazilo kroz venama gusto prošaran providni vinov list; prepletaj linija koji nije činio nikakav obrazac.

Ostavili su vrata staklenika otvorena i sad je kroz njih dolazila muzika. A.B.C., A.B.C., A.B.C., — neko je vežbao skale. C.A.T., C.A.T., C.A.T. ... Onda su odvojena slova sačinila jednu reč, »ket«, mačka. Sledile su druge reči. To je bila jednostavna melodija, kao dečja pesmica — — —

Sedi kralj i novac

Broji u svom kontoaru,

Kraljica se hlebom s medom

Hrani u svom budoaru.

Slušali su. Jedan drugi glas, treći glas je govorio nešto jednostavno. A oni su i dalje sedeli u stakleniku, na debelim podnim daskama sa vinovom lozom iznad sebe, slušajući kako g-đica La Trob, ili bilo ko, vežba skale.

Nije mogao da nađe sina. Izgubio ga je u gomili. Pa je tako stari Bartolomej napustio ambar i otišao u svoju sobu, držeći svoju tanku indijsku cigaru i mrmljajući:

»O, sestro lasto, o, sestro lasto,

Kako može tvoje srce da bude puno proleća?«

»Kako može moje srce da bude puno proleća?«, rekao je glasno, stojeći ispred police za knjige. Knjige: pohranjen životni sok besmrtnih duša. Pesnici; zakonodavci čovečanstva. To je bez sumnje tako. Ali je Džajlz nesrećan. »Kako može moje srce, kako može moje srce«, ponavljao je povlačeći iz svoje indijske cigare. »Osuđeno u paklenom rudniku života, osuđeno da vene u samoći...« Podbočenih ruku, stajao je pred svojom bibliotekom seoskog plemića. Garibaldi, Velington, Izveštaji Službe za navodnjavanje; i Hibert, O bolestima konja. Veliku žetvu je um požnjeo; ali sve to, ako se uporedi sa njegovim sinom, ništa mu nije značilo.

»Kakva je korist, kakva je korist«, potonuo je u svoju stolicu mumlajući: »O, sestro lasto, o, sestro lasto, od toga što pevaš svoju pesmu?« Pas, koji ga je pratio, spustio se na pod do njegovih

nogu. Bokovi su se usisavali unutra i napolje, dugačak nos položio je na šape, čestica pene na nozdrvi, tu je bio njegov prisni duh, njegov avganistanski hrt.

Vrata su zadrhtala i stala poluotvorena. To je bio način na koji je ulazila Lusi — kao da nije znala šta će naći. Stvarno! To je njen brat! I njegov pas. Izgledala je kao da ih vidi prvi put. Da li to ona nije imala telo? Gore u oblacima kao balon, njen um je povremeno doticao zemlju uz šok iznenađenja. Nije bilo ničega u njoj da veže muškarca kao što je Džajlz za zemlju.

Čučala je na ivici stolice kao ptica na telegrafskoj žici pre no što krene za Afriku.

»Lasto, moja sestro, o, sestro lasto ...«, mrmljao je.

Iz bašte — prozor je bio otvoren — i dolazilo je neko vežbanje skala. A.B.C., A.B.C., A.B.C. Onda su odvojena slova formirala reč »dog«, pas. Onda frazu. Bila je to jednostavna melodija, drugi glas je govorio.

»Čuj, čuj, kako laje pas,

Prosjaci stižu u grad . . .«

Onda je omlitavila i istegla se i postala valcer. Dok su slušali i gledali — napolje u vrt — uzburkano drveće i uzvrtložene ptice izgledali su kao pozvani iz svojih privatnih života, iz svojih odvojenih bavljenja i naterani da učestvuju.

Lampa ljubavi gori visoko, iznad tamnih kedrovih šuma,

Lampa ljubavi jasno sija, jasna kao zvezda na nebu ...

Stari Bartolomej kuckao je prstima po kolenu u ritmu melodije.

Napusti svoj prozor i dođi, gospo, volim do smrti.

Pogledao je zajedljivo Lusi kako čuča na svojoj stolici. Kako je ona, pitao se, čak rodila dete?

Jer svi igraju, napred-nazad,

Ona je mislila, pretpostavljao je, Bog je mir. Bog je Ljubav. Jer je pripadala unijatima; on separatistima.

Onda je muzika, stojeći sve u mestu, postala slatkasta, bljutava; vrteći rupu svojim neprestanim prizivanjem na neprestano obožavanje. Je li — bio je neuk u muzičkim terminima — otišla u mol?

Jer će se ovaj dan, i ovaj ples, i ovaj veseli, veseli maj

Svršiti (lupkao je kažiprstom po kolenu)

Sa pokošenom detelinom, ovo napred-nazad

— čiope su, izgleda, izletele van svoje orbite —

Biće gotovo, gotovo, gotovo I led će ošinuti svojim trncima, a zima,

O, zima će napuniti kapiju pepelom I na drvetu iz gaja neće biti sjaja, neće biti sjaja.

On otrese pepeo sa svoje indijske cigarice i podiže se. »Moramo, dakle«, rekla je Lusi; kao da je on naglas rekao »Vreme je da krenemo.«

Publika se skupljala. Muzika ih je skupljala. Niz put, preko travnjaka, opet su potekli. Na čelu povorke je bila g-đa Menriza sa Džajlzom pored sebe. U napetim, nabreklih zavojima se naduvavao šal oko njenih ramena. Podigao se povetarac. Izgledala je, dok je prelazila preko

travnjaka ka zvucima sa gramofona, kao boginja, poletna, plodna, čiji se rog izobilja prelio. Bartolomej, koji ju je sledio, veličao je moć ljudskog tela da napravi tlo plodnim. Džajlz će održati svoju orbitu sve dok ga ona bude vezivala za zemlju. Ona je komešala ustajalu baru njegovog starog srca — čak tamo gde su ležale pokopane kosti, ali vilini konjici su jurili i trava je drhtala kad se g-đa Menriza preko travnjaka primicala zvucima sa gramofona.

Pod nogama je hrskao šljunak. Čavrljali su glasovi. Unutrašnji glas, drugi glas je govorio: kako možemo da poreknemo da je ova hrabra muzika, dašak iz žbunja, izraz neke unutrašnje harmonije? »Kad se budimo« (mislili su neki) »dan nas razbija udarcima svoga teškog čekića.« »Služba« (razmišljali su neki) »tera na disparatnost. Raštrkani, rastrojani, tamo-amoo, okupljeni zvonom. 'Ping-ping-ping' to je telefon. 'Napred!' 'Posluživanje!' — to je prodavnica.« Tako odgovaramo na pakleni, doživotan i večan red koji je zaveden odozgo. I slušamo. »Rad, posluživanje, guranje, trud, zarada — da bi bila potrošena — ovde? O, bože, ne. Sada? Ne, vremenom, vremenom. Kad su uši gluve i srce suvo.«

Tu su Kobeta iz Kobs Kornera, koji se sagnuo — eno cveta — pritisli ljudi koji su gurali straga.

Jer ja čujem muziku, govorili su. Muzika nas tera da vidimo skriveno, sastavimo slomljeno. Gledaj i slušaj. Vidi cveće kako zrači svoje crvenilo, belilo, srebrno i plavo. I drveće koje nas svojim mnogojezičnim u mnogo slogova, svojim zelenim i žutim lišćem požuruje i tera nas na zbrku i nalaže nam da kao čvorci i vrane dođemo zajedno, skupimo se u gomilu, da čavrljamo i da se veselimo dok crvena krava kreće napred, a crna mirno stoji.

Publika je stigla do svojih mesta. Neki su seli; drugi su stajali trenutak, okretali se i posmatrali vidik. Scena je bila prazna; glumci su se još uvek kostimirali u žbunju. Ljudi u publici okretali su se jedni drugima i počinjali da razgovaraju. Krhotine i odlomci su stizali do g-đice La Trob, koja je stajala sa scenarijem u ruci, iza drveta.

»Nisu spremni... Čujem kako se smeju« (govorili su). »... Kostimiranje. Kostimiranje je velika stvar. A sad je baš prijatno, sunce nije tako vruće ... To je jedino dobro što nam je doneo rat — duži dani. ... Gde smo stali? Sećate se? Elizabetanci ... Možda će stići do sadašnjosti ako napravi skok ... Mislite li da se ljudi menjaju? Njihova odeća u svakom slučaju ... Ali mislio sam sami mi ... Čisteći kredenac, našla sam stari očev cilindar ... Ali sami mi — da li se mi menjamo?«

»Ne, ja se ne slažem sa političarima. Imam prijatelja koji je bio u Rusiji. On kaže ... A moja ćerka, tek što se vratila iz Rima, kaže da običan svet, po kafeima, mrzi diktatore ... Pa, razni ljudi pričaju razne stvari ...«

»Jeste li videli, možda, u novinama — slučaj s psom? Možete li da poverujete da psi ne mogu da imaju mlade? ... A kraljica Meri i vojvoda od Vindzora na južnoj obali? ... Verujete li u to što je u novinama? Pitam ja mesara ili piljara ... G. Stretfild nosi pletar ... dobar sveštenik, kažem, uradi više posla za manju platu od svih ostalih ... To supruga prave gužvu ...«

»A šta s Jevrejima? Izbeglice ... Jevreji ... Ljudi kao i mi, počinju život iz početka ... Ali to je uvek bilo isto Moja stara majka je prešla osamdeset i ona se seća ... Da, još uvek čita bez naočara ... Zapanjujuće! Pa, zar ne kažu da posle osamdesete ... Evo sad dolaze ... Ne, nije ništa

.... Ja bih kažnjavala to pravljenje đubreta. Ali ko bi tad, kaže moj muž, kupio globu? ... A, evo nje, g-đica La Trob, tamo preko, iza drveta ...«

Preko, iza drveta, g-đica La Trob je škripala zubima. Gužvala je rukopis. Glumci su otezali. Svakog trenutka publika je klizila iz zamke; razbijena na krhotine i odlomke.

»Muzika!«, signalizirala je. »Muzika!«

»Šta je poreklo izraza«, rekao je jedan glas, »buba u 'uvu'«?

Njena se ruka oštro spusti. »Muzika, muzika«, signalizirala je.

I gramofon otpoče A.B.C., A.B.C.

Sedi kralj i pare

Broji u svom kontoaru,

A kraljica hleb sa medom

Jede u svom budoaru ...

G-đica La Trob ih je posmatrala kako mirno tonu u dečju pesmicu. Posmatrala ih je kako su skrstili ruke i dobili smiren izraz lica. Onda je mahnula. I, konačno, uz poslednje pipanje frizure koja joj je zadavala muke, Mejbel Hopkins iskorači iz žbunja i zauze mesto na uzdignutom zemljištu licem prema publici.

Oči su se njome napasale kao što se riba diže do mrvice hleba na vodi. Ko je ona? Šta ona predstavlja? Bila je veoma lepa. Obrazi su joj bili napudrani; njena boja je odozdo sjala glatka i čista. Siva satenska haljina (krevetski prekrivač), prikačena u kamenim naborima, dala joj je veličanstvenost kipa. Nosila je skiptar i malu okruglu jabuku. Je li ona Engleska? Je li ona kraljica Ana? Ko je ona? U početku je govorila suviše tiho; samo su čuli:

... razum ima vlast.

Stari Bartolomej je aplaudirao.

»Čujte! Čujte!« vikao je. »Bravo! Bravo!«

Time ohrabrena, Razum je progovorila glasnije.

Vreme, oslonjeno na svoj srp, začuđeno stoji. Dok trgovina iz Roga izobilja sipa mešoviti danak različitih rudača. U dalekim rudnicima divljak se znoji; i od nevoljne zemlje šareni se ćup oblikuje. Po mojoj zapovedi naoružani ratnik leži sa štitom po strani; paganin napušta oltar koji se dimi od nesvete žrtve. Ljubičica i divlja ruža po rascepljenoj zemlji svoje cvetove spleću. Ne boji se više neoprezni lutalac otrovne zmije. A u šlemu žute pčele prave med.

Zastala je. Dugačak red seljaka u juti prolazio je među drvećem iza nje.

Kopajući i rijući, orući i sejući, pevali su, ali im je vetar odnosio reči.

Ispod zaklona moje lepršave haljine (nastavila je, šireći ruke) diže se umetnost. Zbog mene muzika razvija svoju nebesku harmoniju. Po mojoj naredbi škrtac napušta svoje skriveno blago nedirnuto; s mirom majka gleda kako se njena deca igraju. ... njena deca igraju, ponovila je i kada je mahnula skriptrom, figure su istupile iz žbunja.

Neka momci i nimfe nastave igru, dok zefir spava i nevema plemena neba priznaju moju vlast.

Vesela mala stara melodija svirala je na gramofonu. Stari Bartolomej je sastavio vrhove prstiju; g-đa Menriza je zagladila suknju oko kolena.

Mladi je demon rekao Sintiji:

»Izađi sa zorom napolje,

Ogrni svoj azurni šal

Jer je mir stigao u Englesku

I razum sad ima vlast.

Kakvo je zadovoljstvo od sanjanja

U dan zelen i plav?

Ostavi brige za sobom

Noć prolazi: evo ga dan.«

Kopajući i rijući, seljaci su pevali prolazeći u redu po jedan između drveća, jer zemlja je uvek ista, leto, i zima, i proleće; i proleće, i zima opet: orući i sejući, jedući i rastući; vreme prolazi...

Vetar je oduvao reči.

Ples je prestao. Nimfe i seoski momci su se povukli. Razum je sam držao centar scene. Njene su se ruke ispružile, haljina je lepršala; držeći jabuku i skiptar, Mejbl Hopkins je stajala uzvišeno gledajući preko glava publike. Publika je zurila u nju. Ona je publiku ignorisala. Dok je ona tako ukočeno gledala, pomoćnici iz žbunja su aranžirali oko nje nešto što se pokazalo kao tri stranice jedne sobe. U sredinu su postavili sto. Na sto su namestili porculanski servis za čaj. Razum je nadgledala tu domaću scenu, nepomična na svojoj uzvišenoj eminentnosti. Onda je nastala pauza.

»Druga scena iz drugog komada, pretpostavljam«, rekla je g-đa Elmherst, tražeći u svom programu. Pročitala je glasno zbog svog muža koji je bio gluv: »Gde ima volje, eto i zadnje volje. To je naziv komada. A likovi...« Čitala je glasno: »Ledi Harpi Hereden, zaljubljena u ser Spenijela Lililivera. Deb, njena služavka. Flavinda, njena nećaka, zaljubljena u Valentina. Ser Spenijel Lililiver, zaljubljen u Flavindu. Ser Smerking Mir-s-vama, sveštenik. Lord i ledi Fribl. Valentin, zaljubljen u Flavindu. Kakva imena za stvarne ljude! Al' gledaj — evo ih!«

Stigli su iz žbunja — muškarci u cvetnim prslucima i cipelama sa kopčama; žene umotane u brokat, sa obručem, pa drapirane; staklene zvezde, trezvenjačke značke i imitacija bisera činili su da stvarno izgledaju kao lordovi i ledi.

»Prva scena je«, g-đa Elmherst šapnu mužu na uvo, »garderoba ledi Hereden... To je ona...« Pokazala je prstom. »G-đa Oter iz End Hausa, ja mislim; ali je prekrasno našminkana. A ono je Deb, njena služavka. Ko je ona, ne znam.

»Pst, pst, pst«, neko je protestovao.

G-đa Elmherst spusti program. Predstava je počela.

Ledi Harpi Hereden je ušla u svoju garderobu, idući za svojom služavkom Deb.

LEDI H. H. ... *Daj mi pudrijeru. A sad mladež. Dodaj mi ogledalo, devojko. Tako. Sad periku. ... Davo odneo devojku — ona sanjari!*

DEB ... *Razmišljala sam, miledi, o onome što je rekao gospodin kad vas je video u parku.*

LEDI H. H. ... (Piljeći u ogledalo.) *Pa, pa — šta to beše? Neke gluparije! Kupidonove strelice —*

ha, ha! kako pali svoje svećice — fuf — na mojim očima. ... pu! To je bilo u milordovo vreme, pre nekih dvadeset godina. ... Ali sada — šta će sad reći o meni? (Gleda u ogledalo.) Ser Spenijel Lililiver, na njega mislim... (Kucanje na vratima.) Čuj! To su njegove čeze na vratima. Trči dete. Ne stoj tu zevajući.

DEB ... (Idući ka vratima.) *Reći? Čegrtaće jezikom kao kockar kockicama u kutiji. Neće vam ravne naći reći. Stajaće kao svinja u brlogu. ... Službenica, ser Spenijele.*

(Ulazi ser Spenijel.)

SER S. L. ... *Zdravo, lepi moj anđele! Šta, ustali ste tako rano? Mišljah, kad prođoh pokraj Mala, kako je vazduh nešto blistaviji no obično. Tu je razlog. ... Venera, Afrodita, na časnu reč cela galaksija, konstelacija! Tako mi mene grešnog, sama Aurora Borealis!*

(Skida šešir.)

LEDI H. H. ... *O, laskavče, laskavče! Znam vam načine. Ali dođite. Sedite. ... Čašu akva vite. Tu sedite, ser Spenijele. Imam nešto vrlo privatno i posebno da vam kaženi. ... Dobili ste moje pismo, ser?*

SER S. L. ... *Na srce sam ga stavio!*

(Udara se u grudi.)

LEDI H. H. *Moram da vas molim za uslugu, ser.*

SER S. L. (Pevajući.) *Kakvu uslugu lepa Kloe može da irazi koju joj Damon ne bi ispunio? ... Dosta s rimom. Rima je mima postelja. Govorimo u prozi. Šta može Asfodila tražiti od svog običnog sluga Lililivera? Recite glasno, madam. Majmuna sa prstenom u nosu ili jakog mladog magarca da o nama priča priče kad ne budemo više ovde da o sebi govorimo istinu?*

LEDI H. H. (Zamahnuvši lepezom.) *Sram vas bilo, ser Spenijele. Naterali ste me da pocrvenim — jeste, zaista. Nego, priđite bliže. (Okreće stolicu bliže njemu.) Ne želimo da nas čuje ceo svet.*

SER S. L. (Na stranu.) *Priđi bliže? Prokleti moj život! Babetina smrdi kao crvena haringa koja je stajala u buretu zalivena katranom. (Naglas.) Mislili ste? Kazali ste?*

LEDI H. H. *Ja imam nećaku, ser Spenijele, po imenu Flavinda.*

SER S. L. (Na stranu.) *No, to je devojka koju ja volim, naravno. (Naglas.) Imate nećaku, madam? Čini mi se da se sećam da sam tako čuo. Jedino dete, ostalo od vašeg brata, tako sam čuo, na brigu vaše milosti — od njega koji je poginuo na moru.*

LEDI H. H. *Baš od toga, ser. Ona je sad zrela i za udaju je. Čuvala sam je blizu kao žižak, ser Spenijele, umotanu u suhu odeću njene nevinosti. Samo služavke oko nje, nikad nijedan muškarac po mom znanju, osim Klauta sluga, koji ima bradavicu na nosu i lice kao rende. Ipak je neka budala obuzela njenu maštu. Neka muva zlatica — neki Moma, Toma; zovi ga kako hoćeš.*

SER S. L. (Na stranu.) *To je mladi Valentin, garantujem. Uhvatio sam ih kako se igraju zajedno. (Naglas.) Tako kažete, madam?*

LEDI H. H. *Ona nije tako ružna u licu, ser Spenijele — lepa je naša loza — a džentlmen od ukusa i porekla kao vi možda bi se sad sažalio na nju.*

SER S. L. *Izuzev vas prisutne, madam. Oči koje su videle sunce ne zanesu se tako lako manjim svetlima — Kasiopejama, Aldebaranima, Velikim Medvedom i tako dalje — šipak njima kad*

sunce izađe!

LEDI H. H. (Očijukajući s njim). *Hvalite moju frizuru, ser, ili moje minduše? (Trese glavom.)*

SER S. L. (Na stranu.) *Zvekeće kao magarica na vašaru! Opremljena je kao berberska motka na majskoj proslavi. (Naglas.) Vaše zapovesti, madam?*

LEDI H. H. *Dakle, ser, ovako je bilo. Brat Bob, jer je moj otac bio jednostavan seoski plemić i nije davao nikakva pomodna imena koja su stranci sobom doneli — Asfodila, Zlatoglava, ja sebe zovem, ali moje krsno ime je jednostavno Sju — brat Bob, kao što vam rekoh, pobjegao je na more, i, kako kažu, postao je vladar Indije; gde je smaragd kao kamenje a rubini kao ovčija striža. Što bi on, jer nije bilo čoveka mekša srca, doneo ovamo sobom, ser, da popravi porodično bogatstvo. Ali je lađa, fregata ili kako se zove, jer ne pamtim morske nazive, koja nikad nije preplovila ni jarak bez božje molitve, lupila o stenu. Pojeo ju je kit. Ali je kolevka po naredbi neba izbačena na obalu. I u njoj devojčica; ova Flavinda. Štaviše, sa testamentom, umotanim u pergament. Zadnjom voljom brata Boba. Deb, ti tamo! Deb kažem! Deb!*

(Doziva Deb.)

SER S. L. (Na stranu.) *O, ho! Namirisao sam vruga! Testament, veli! Gde je volje, eto i zadnje volje!*

LEDI H. H. (Vičući.) *Testament, Deb! Testament! U kutiji od abonosa s desne strane u sekreteru naspram prozora. ... Vrag odneo tu devojkicu! Ona sanjari. To su ti romani, ser Spenijele — ti romani. Ne vidi da sveća kaplje, već se to topi njeno srce i ne podreže fitilj a da ne izrecituje sva imena u Kupidonovom kalendaru...*

(Ulazi Deb noseći pergament.)

LEDI H. H. *Tako ... Daj ga ovamo. Testament. Testament brata Boba. (Mrmlja nad testamentom.)*

LEDI H. H. *Da kažem ukratko, ser, jer su ovi advokati čak i na drugoj strani zemaljske kugle, u Australiji i na Novom Zelandu, rasa dugog jezika — — —*

SER S. L. *Što se slaže sa njihovim ušima — — —*

LEDI H. H. *Sasvim tačno, sasvim tačno. Da stvar skratim, moj brat Bob ostavio je svu svoju zaostavštinu jedinom svom detetu Flavindi; pod jednim uslovom, obratite pažnju, da se uda po volji tetkinoj. Svoje tetke, to jest mojoj. U protivnom, pažnja, sve — to jest deset bušela dijamanta; dalje, rubina; dalje, dve stotine kvadratnih milja plodne teritorije koja se graniči sa rekam Amazon ka sever-severo-istoku; dalje, svoju burmuticu; dalje, svoj lazolet — on je uvek bio čovek koji voli muziku, ser, brat Bob; dalje, šest crvenih ara papagaja i onoliko konkubina koliko je imao kod sebe u vreme svoje smrti — sve to sa sitnicama koje je nepotrebno da spominjem da je ostavio, pažnja, ako se ne uda po tetkinoj volji — to jest mojoj — da se da za osnivanje kapele u kojoj bi šest sirotih devica neprestano pevalo himne za pokoj njegove duše, za čim, istinu da kažemo, ser Spenijele, jadni brat Bob ima veliku potrebu, ovako kako ide s kraja na kraj Golfske struje i teše ga sirene. Ali uzmite, pročitajte sami testament, ser.*

SER S. L. (Čitajući.) *»Mora se udati po tetkinoj volji.« To je sasvim jasno.*

LEDI H. H. *Njena tetka, ser. To sam ja. To je sasvim jasno.*

SER S. L. (Na stranu.) *Tu ona kaže istinu! (Naglas.) Vi ćete me razumeti, madam...?*

LEDI H. H. *Pst! Dođite bliže. Da vam šapnem na uvo ... Vi i ja smo dugo gajili visoko mišljenje jedno o drugom, ser Spenijele. Zajedno igrali na balovima. Vezivali ruke lancima od belih rada. Ako se dobro sećam, zvao si me mladicom — ovih pedeset godina. Mogli bismo od toga da napravimo neki brak, ser Spenijele, ako nas posluži sreća. . . . Shvatate šta mislim, ser?*

SER S. L. *Da je napisano zlatnim slovima pedeset stopa visoko, vidljivo od Polovog groblja do Koze i Kompassa u Pekamu, ne bi bilo jasnije. ... Pst! To ću šapnuti, ja, ser Spenijel Lililiver, obavezujem se ovde da uzmem tebe — kako se zove žutokljunka koja je izbačena u vrši za jastoge pokrivena morskom travom? Flavinda, je li? Flavindu, dakle, — da bude moja venčana supruga... Oh, da to sve advokat stavi napismeno!*

LEDI H. H. *Pod jednim uslovom, ser Spenijele.*

SER S. L. *Pod jednim uslovom, Asfodila.*

(Govore u isti glas.)

Da novac podelimo među sobom.

LEDI H. H. *Nećemo da nikakav advokat to potvrđuje! Ruku, ser Spenijele!*

SER S. L. *Vaše usne, madam!*

(Zagrle se.)

SER S. L. *Fuj! Ona smrdi!*

»Ha! Ha! Ha!«, nasmejala se starosedeća stara dama na stolici na točkove.

»Razum, bogami Razum!«, uzviknuo je stari Bartolomej i pogledao u svog sina kao da ga opominje da se izdigne iznad ovih ženskih naklapanja i bude muškarac, ser.

Džajlz je sedeo uspravno kao koplje, sa podvijenim nogama.

G-đa Menriza je izvadila ogledalo i ruž i bavila se svojim usnama i nosom.

Gramofon je, dok se scena uklanjala, ljubazno navodio izvesne činjenice koje su svima bile poznate kao savršeno tačne. Melodija je manje-više kazivala kako Eva, skupljajući oko sebe haljinu, stoji oklevajući da pusti da njen orošeni pokrivač spadne. Blago u stadima, nastavljala je pesma, mirno se odmara. Siromašak se vraća svojoj kolibici i željnim ušima žene i dece jednostavnu priču svoga truda pripoveda: kakav prinos rađa brazda; i kakvu je družinu zviždovka u gnezdu odgajila; dok zec trči svoju trku; i pegava jaja u toploj rupi se legu. Za to vreme dobra supruga na trpezu prostire svoje prosto jelo; i na muziku pastira, od truda oslobođenog, nimfe i seoski momci hvataju se za ruke i igraju u zelenilu. Onda Eva spušta svoju tamnu smeđu kosu i širi svoj prozračni veo preko seoceta, zvonika i livade, itd., itd. I pesma se ponavlja.

Vidik je na svoj način ponavljao ono što je pesma kazivala. Sunce je tonulo; boje su se stapale; a vidik je kazivao kako se posle truda muškarci odmaraju od rada; kako dolazi hladovina; prevladava razum i pošto su ispregnuli konje iz pluga, komšije kopaju u baštama uz seoske kuće i naginju se preko kapijica.

Krave, napravivši korak napred, zatim stojeći mirne, govorile su savršeno istu stvar.

Umotana u trostruku pesmu, publika je sedela i gledala nepomično i ponašala se ljubazno i odobravala bez ispitivanja, jer je to izgledalo neizbežno, kartonsko drvo u zelenoj vedrici došlo je na mesto damskog budoara; dok je na ono što je izgledalo kao zid bio okačen veliki krug čije su kazaljke pokazivale tri minuta do punog sata; a to je bilo sedam.

G-đa Elmherst se pridiže iz sanjarenja i pogleda u svoj program. »Scena dva. Mal«, pročitala je glasno. »Vreme; rano ujutro. Ulazi Flavinda. Evo je stiže.«

Stizala je Mili Loder (trgovačka pomoćnica u velikoj tekstilnoj radnji g. g. Hant i Dikson) u satenu sa grančicama predstavljajući Flavindu.

FLAV. *Rekao je sedam, i sat tako kaže. Ali Valentin — gde je Valentin? Gle! kako bije moje srce! Ipak još nije to doba dana, jer ja sam često na nogama pre no što se sunce digne na livadama ... Vidi — prolazi fini svet! Svi na prstima kao paunovi sa raširenim repom! A ja u suknji koja je tako lepo izgledala u naprslom ogledalu kod moje tetke. Pa ona ovde izgleda kao kuhinjska krpa ... A ove su digle kosu visoko kao rođendanska torta u koju su pobodene svećice ... Ono je dijamant — ono je rubin ... Gde je Valentin? Pomorandžino drvo u Malu, kazao je. Drvo — tu je. Valentin se — ne čuje. Ono je dvoranin, mogu da garantujem, stari lisac s repom među nogama. Ono je služavka izašla bez znanja svoga gospodara. Eno ga čovek s metlom koji čisti staze zbog volana na suknjama finih dama ... Gle! rumenilo na njihovim obrazima! Nisu to stekle u polju, garantujem! O neverni, okrutni, bezdušni Valentine. Valentine! Valentine!*

(Ona krši ruke, okrećući se s jedne strane na drugu.)

Zar nisam na prstima napustila krevet i iskrala se kao miš u zidu od straha da ne probudim tetku? I naprašila kosu iz njene pudrijere? I istrljala obraze da se svetle? I ležala budna gledajući kako se zvezde penju iznad dimnjaka? I dala Debi moju zlatnu gvineju, što je kum sakrio iza imele za prošlu bogojavljenjsku noć, da me ne oda? I podmazala ključ u bravi da se tetka ne probudi i vikne Flavi! Flavi! Val, kažem Val — To on dolazi ... Ne, ja na milju mogu da prepoznam način na koji on preskače talase kao, kako ga ono zovete u knjizi sa slikama ... Nije to Val ... Ovaj je citat; ovaj je afektacija; diže naočare, molim te, da me se nagleda ... Onda ću ostati kod kuće ... Ne, neću ... Opet bih izigravala žutokljunku i radila vez ... Ja sam odrasla, zar ne, dolazi Miholjdan? Samo tri obrtaja meseca i ja nasleđujem ... Zar nisam tako pročitala u testamentu onog dana kad je lopta udarila u vrh stare škrinje gde tetka čuva svoje drangulije pa se otvorio poklopac? ... »Kad umrem, sve ostaje mojoj kćeri ... Dogle sam pročitala kad je stara dama došla kuckajući po hodniku kao slepac po putu ... Ja nisam brodolomnik, stavila sam ti do znanja, ser, nisam sirena s ribljim repom s haljinom od morske trave, tebi na milosti. Ja sam dorasla svakoj od onih — stvorenjaca s kojima se ljubakaš — a mene moliš da se sretnemo pod pomorandžom dok ti dremaš jer si noć proveo napolju u njihovom naručju ... Sram te bilo, ser, što se tako igraš sa sirotom devojkom ... Neću plakati, kunem se da neću. Neću iscediti ni kap slane vode za muškarcem koji me tako služi ... Ipak kad pomislim na to — kako smo u dnevniku sakrili onaj dan kad je skočila mačka. I kad smo čitali roman ispod božićnog drveta. Gle! Kako sam plakala kad je vojvoda napustio sirotu Poli ... Pa me je tetka zatekla sa očima kao crveni žele. »Šta te je ubolo, nećako?«, rekla je. I viknula: »Brzo Deb, plavu kesu.« Rekla sam ti ... Gle, misliti da sam sve to pročitala u knjizi i plakala još za jednu! ... Pst, šta je to među drvećem? Došlo je — prošlo. Je li to vetar? Čas u senci, čas na suncu ... Valentin, tako mi života! On je! Brzo, sakriću se. Nek me zakloni ovo drvo.

(Flavinda se sakrije iza drveta.)

Evo ga ... Okreće se ... Baca pogled okolo ... Izgubio je trag ... Bulji tamo-amo ... Nek napaja

pogled na lepim licima — nek ih proba, nek ih kuša, recimo: »To je fina dama s kojom sam igrao ... s kojom sam ležao ... koju sam poljubio ispod imele ...« Ha! kako ih izbljuje napolje! Hrabri Valentin! Ala baca pogled na zemlju! Ala se sav pretvara u mrštenje! »Gde je Flavinda?«, uzdiše. »Nju ja volim kao svoje srce u grudima.« Gledaj ga kako izvlači sat! »O neverna nesrećnice«, uzdiše. Vidi kako topće o zemlju! Sad se okreće na peti. ... Vidi me — ne, sunce mu ide u oči. Pune se suzama ... Gospode, kako pipka mač! Probošće sebi grudi kao vojvoda u knjizi s pričama !. . Stani, ser, stani!

(Ona se otkriva.)

VALENTIN ...*O Flavinda, o!*

FLAVINDA ...*O Valentine, o!*

(Zagrle se.)

Sat otkucava devet.

»Toliko buke ni oko čega!«, uzviknu neki glas. Ljudi se nasmejaše. Glas stade. Ali je taj glas ono gledao; glas je slušao. Na trenutak je g-đica La Trob iza svog drveta zasjala od slave. Zatim je, okrećući se seljacima koji su prolazili među drvećem, oštro viknula: »Glasnije! Glasnije!«

Jer scena je bila prazna; emocija se mora nastaviti; jedina stvar za nastavak emocije je bila pesma; a reči nisu mogle da se čuju.

»Glasnije! Glasnije!«, pretela im je stisnutim pesnicama.

Kopajući i rijući (pevali su), sadeći živicu, kopajući jarkove, prolazimo ... Leto i zima, jesen i proleće vraćaju se ... Sve prolazi osim nas, sve se menja ... ali mi zauvek ostajemo isti ... (vetrić je naduvavao zjapove između reči).

»Glasnije, glasnije!«, vikala je g-đica La Trob.

Srušile su palate (nastavili su), Vavilon, Niniva, Troja ... I velika Cezarova kuća ... sve pale leže ... Tamo gde se zviždovka gnezdi nalazio se luk ... kroz koji su stupali Rimljani ... Kopamo i rujemo, razbijamo uz pomoć lemeša tlo ... Gde je Klitemnestra izgledala svoga gospodara ... gledala kako vatre daju znakove na brdima ... mi vidimo samo zemlju ... Kopamo i rujemo, prolazimo ... pale su i kraljice i kula osmatračnica ... jer je Agamemnon odbacio ... Klitemnestra je samo ...

Reči su zamrle. Tek nekoliko velikih imena — Vavilon, Niniva, Klitemnestra, Agamemnon, Troja — plovilo je kroz slobodni prostor. Kad se digao vetar i u šumu lišća čak i velike reči postale nečujne; publika je sedela zureći u seljake kojima su usta otvorena, ali ne izlazi nikakav zvuk.

A scena je bila prazna. G-đica La Trob naslonila se na drvo, paralizovana. Snaga ju je napustila. Kapi znoja su joj izbile po čelu. Iluzija je propala. »Ovo je smrt«, mrljala je, »smrt«.

Onda, iznenada, kako se iluzija iscrpla, krave su prihvatile teret. Jedna je izgubila tele. U pravi čas je podigla svoju veliku glavu s mesečevim očima i riknula. Sve glave sa velikim mesečevim očima su se zavalile. Od jedne za drugom dolazilo je isto čeznutljivo rikanje. Ceo svet bio je ispunjen tupom čežnjom. To je praistorijski glas glasno zazvučao u uvetu sadašnjeg trenutka. Onda se zarazilo celo krdo. Šibajući repom, kao potezi žaračima, visoko su zabacile glave, zaronile i riknule, kao da im je Eros zabo strelicu u bok i nahuškao ih u bes. Krave su

poništile zjap; premostile distancu; ispunile prazninu i nastavile emociju.

G-đica La Trob je ekstatično mahnula rukom kravama.

»Nebu hvala!«, uzviknula je.

Iznenada su krave stale; povile glave i počele da pasu. Simultano, publika je povila glave i čitala svoje programe.

»Režiserka«, čitala je g-đa Elmherst glasno radi svog muža, »usrdno moli oprostaj od publike. Zbog nedostatka vremena jedna scena je izostavljena; i ona moli publiku da zamisli da je u međuvremenu ser Spenijel Lililiver ugovorio veridbu sa Flavindom; koja se sprema da se obeća; kad Valentin, skriven u dedinom satu, stupa napred; tvrdi da je ona njegova nevesta; razotkriva zaveru kojom su hteli da opljačkaju njeno nasljedstvo; i tokom zabune koja sledi, ljubavnici beže, ostavljajući ledi Harpi i ser Spenijela same.«

»Zamoljeni smo da sve to zamislimo«, reče spuštajući naočare.

»To je veoma mudro od nje«, rekla je g-đa Menriza, obraćajući se g-đi Svidin. »Da je sve stavila, ostali bismo ovde do ponoći. Tako, dobili smo da zamišljamo, g-đo Svidin.« Pogladila je staru damu po kolenu.

»Zamišljamo?«, rekla je g-đa Svidin. »Sasvim ispravno! Gluma nam isuviše pokazuje. Kinezi, znate, stave bodež na sto i to je bitka. I Rasin tako ...«

»Da, preterano gnjave«, rekla je g-đa Menriza upadajući, namirisavši kulturu, uvređena prezirnim odnosom prema veselom ljudskom srcu. »Neki dan povelam sam nećaka — jednog tako veselog dečka iz Sendhesta — na *Lasica uradi pop*. Jeste li gledali?« Okrenula sa Džajlzu.

»Gore-dole gradskim drumom«, pevušio je u odgovor.

»Je li to pevala vaša dadilja!«, uzviknula je g-đa Menriza. »Moja jeste. A kad bi kazala 'pop', pravila je zvuk kao čep iz đumbir-sode. Pop!«

Pustila je taj zvuk.

»Pst, pst!«, šapnuo je neko.

»Sad sam bila nevaljala i šokirala vašu tetku«, rekla je. »Moramo da budemo dobri i da slušamo. Ovo je scena tri. Garderoba ledi Harpi Hereden. U daljini se čuje zvuk konjskih kopita.«

Zvuk konjskih kopita, koje je idiot Albert energično stvarao drvenom kašikom po poslužavniku, zamro je.

LEDI H. H. *Već na pola puta do Gretna Grina! O, moja podmukla nećako! Spasla sam te iz slane vode i stavila na ognjište da se ocediš! O, da te je celu progutao kit! Perfidna pliskavice, oh! Zar te je Rog izobilja naučio to da je tvoja velika tetka rogata? Kako si sve krivo razumela i pobrkala, naučila se krađi i varanju, da čitaš testamente po starim kutijama i da kriješ hulje u časnim satovima koji nikad nisu promašili ni za sekund od dana kralja Čarlsa! O Flavinda! O pliskavice, o!*

SER S. L. (Pokušavajući da navuče jahaće čizme.) *Star — star — star. Rekao mi je da sam »starac«.* — *»U krevet stara budalo, i da piješ topao čaj!«*

LEDI H. H. *A ona, stala je na vrata i uperila prst srama na mene i kaže »stara«, ser, »starice«, ser — meni koja sam u cvetu mladosti i jedna dama!*

SER S. L. (Natežući svoje čizme.) *Ali namiriću se ja s njim. Tužiću ih sudu. Stucaću ih u zemlju*

...

(Skakuće gore-dole s jednom čizmom obuvenom.)

LEDI H. H. (Stavljajući ruku na njegovu.) *Imaj milosti prema svojoj kostobolji, ser Spenijele. Promisli, ser — hajde da ne pobesnimo, mi koji smo na sunčanoj strani pedesete. Šta je ta mladost o kojoj oni blebeću? Ništa do gušćije pero što ga nosi severni vetar. Sedi, ser Spenijele. Odmori nogu — tako — — —*

(Gura mu jastuk pod nogu.)

SER S. L. *»Stari« nazva me ... iskoči iz sata kao đavo iz kutije ... A ona, rugajući mi se, pokaza na moju nogu i viknu: »Kupidonove strelice, ser Spenijele, Kupidonove strelice!« O, kad bih mogao da ih ukrčkam u kreću i dok se još puše da ih serviram na oltaru — oh, moja kostobolja, oh, moja kostobolja!*

LEDI H. H. *Ovaj govor, ser, ne priliči razumnom čoveku. Promislite, ser, koliko juče prizivali ste — hm — sazvežđa. Kosiopēju, Aldebaran; Auroru Borealis... Ne može se poreći da je neka od njih napustila svoju sferu, da se spustila, utekla, da to jasno kažemo, sa utrobom jednog časovnika, sa samim klatnom dedinog sata. Ali, ser Spenijele, ima nekih zvezda koje — hm — stoje nepomično; koje sjaje, da kažemo to jezgrovito, najsjajnije kad su kraj vatre u živahno jutro.*

SER S. L. *O da mi je bilo dvadeset pet i oštar mač o boku!*

LEDI H. H. (Obuzdavajući ga.) *Shvatam šta kažete, ser. Hi-hi — Zapravo, i ja žalim kao i vi. Ali mladost nije sve. Da vam poverim tajnu. Ja sama sam prešla podnevak. I ja sam s druge strane ekvatora. Čvrst san noći bez povratka. Pseći dani su svršeni ... Ali promisli, ser. Gde ima volje, eto i zadnje volje.*

SER S. L. *Božja istina, madam ... oh, moje stopalo je kao usijano, usijana potkovica na đavoljem nakovnju — oh! — šta vi mislite?*

LEDI H. H. *Šta ja mislim, ser? Moram li da prekinem svoju skromnost i da ogolim ono što leži u lavandi otkad je na mog gospodara, pokoj mu duši — već dvadeset godina — stavljen poklopac? Prosto rečeno, ser, Flavinda je odlepršala. Kavez je prazan. Ali mi koji smo ruke vezivali jagorčevinom, možemo ih združiti čvršćim lancemi. Ja sam završila sa varanjem i izmišljanjem. Evo mene, Asfodile — ali moje je prosto ime Sju. Nije važno kako se zovem — Asfodila ili Sju — evo me, čile i srčane, vama na službi. Sad kad je zavera otkrivena, darežljivost brata Boba mora ići mladencima. To je jasno. To tu tvrdi advokat Kil. »Mladenci ... zauvek ... pevaju njegovoj duši.« A ja vam garantujem da on za tim ima veliku potrebu ... Ali nije važno. Iako je otišlo ribama ono što je moglo da nas zavije u jagnjeću vunu, ja nisam prosjakinja. Postoji imanje; najamne kuće; rubenina; stoka; moj miraz; čitav inventar. Pokazaću ti; kaligrafisan na pergamentu; garantujem vam, dovoljno da nas prijatno održi, koliko naše potraje, kao muža i ženu.*

SER S. L. *Muš i žena! To je, dakle, prosta istina! Pa, madam radije ću se vezati za bure katrana, radije za trnovo drvo u snežnoj oluji. Uh!*

LEDI H. H. *... Bure katrana, reče! Trnovo drvo — reče! Vi koji ste gudili u galaksije i Mlečni Put! Vi koji ste se kleli da ih ja sve nadmašujem sjajem! Proklet bio — neverniče! Ajkulo, ti! Ti,*

zmijo u jahaćim čizmama, ti! Ti me, dakle, nećeš? Odbacuješ moju ruku, zar ne?

(Ona nudi svoju ruku; on je odbacuje.)

SER S. L. ... *Sakrij svoj kreč vunenim rukavicama! ha! Neću je! Da je od dijamanta, čistog dijamanta i pola naseljive kugle i sve njene konkubine da vise nanizane oko tvog vrata, ne bih ništa od toga ... ništa od toga. Pusti me, kreštava sovo, veštice, vampiru! Puštaj me!*

LEDI H. H. ... *Tako, sve tvoje lepe reči bile su staniol oko božićne petarde!*

SER S. L. ... *Zvona okačena o magarićin vrat! Papirne ruže na berherskom štapu ... Oh, moja noga, moja noga ... Kupidonove strelice, ona mi se rugala ... Star, star, on mi je rekao da sam star...*

(On odšepa.)

LEDI H. H. (Sama.) *Svi su otišli. Za vetrom. On je otišao; ona je otišla; i stari sat čija se utroba premetnula u klatno jedini od svih je ostao. Prokleti bili — što su kuću poštene žene pretvorili u bordel. Ja koja sam bila Aurora Borealis, svela sam se na bure katrana. Ja koja sam bila Kasiopeja, pretvorena sam u magariću. Glava mi se vrti. Ne može se verovati ni muškarcu, ni ženi, ni lepim govorima; ni lepim pogledima. Spada ovčija koža; ispuzava zmija. Nosite se u Gretna Grin; prilezite na mokru travu i ležite šarke. Žiga me glava... Bure katrana, kaže. Kasiopeja ... Kreč ... Andromeda ... Trново drvo... Deb, rekoh, Deb (Doziva). Razdreši me. Spremam se da eksplodiram. ... Donesi mi čojani sto i namesti karte... I krznom opšivene papuče, Deb. I činiju čokolade. ... Poravnaću se ja s njima ... Nadživeću ih ja sve ... Deb, kažem! Deb! Ta prokleta devojka! Zar me ne čuje? Deb, kažem, ti ciganski okote koji sam pokupila u žbunju i učila ručni rad! Deb! Deb!*

(Ona odgurne vrata koja vode u služavkinu sobicu.)

Prazno! I ona je otišla! ... Pst! Šta je to na kredencu?

(Podigne komadić papira i čita.)

»Šta ja marim za vaš perjani krevet? Otišla sam sa crnim ciganima, o! Potpis: Debora, nekad vaša služavka.« Tako! Ona koju sam othranila ljuskama od jabuke i mrvicama sa mog stola, ona koju sam naučila da igra karte i da šije košulje ... i ona je otišla. O, nezahvalnosti, ime ti je Debora! Ko će sad da pere sudove; ko će sad da mi donosi topao čaj, da trpi moj bes i da mi dreši steznik? ... otišli svi. Onda sam ja sama. Bez bratanice, bez ljubavnika; i bez služavke.

I da tako završimo igru, pouka je ova,

Da je bog ljubavi pun šarada,

U stopalo katkad strelice zabada,

Ali je volju za zadnju volju videti lako

Nek sveti mladenci stalno slave pesmom ovako:

»Gde je tastament, ima i načina!«

Zbogom, svete, pun dobričina!

(Napravivši kniks, ledi H. H. se povukla.)

Scena se završila. Razum je sišla sa svog podnožja. Skupljajući suknje, vedro primajući aplauz publike, prešla je scenu; dok su lordovi i ledi sa zvezdama i podvezicama išli za njom; ser Spenijel je šepajući bio pratnja ledi Hareden, koja se namešteno smeškala; i Valentin i Flavinda

rukupodruku praveći naklon i kniks.

»Sakrament!«, viknuo je Bartolomej inficiravši jezik. »Tu je i pouka za vas!«

Zavalio se u stolicu i nasmejao kao konj kad njišti.

Pouka. Kakva? Džajlz je pretpostavljao da je to: Gde ima volje, ima i zadnje volje. Reči su se uzdizale i upirale prst srama na njega. Ode u Gretna Grin sa svojom devojkom; delo je učinjeno. Dodavola posledice.

»Želite da vidite staklenik?«, rekao je naglo, okrećući se g-đi Menrizi.

»Želim!«, uzviknula je i ustala.

Je li bila pauza? Da, program je tako rekao. Mašina u žbunju radila je glup, glup, glup. A sledeća scena?

»Viktorijansko doba«, pročitala je glasno g-đa Elmherst. Verovatno je bilo vremena za lutanje po baštama, čak i za razgledanje kuće. Ipak su se nekako osetili — kako bi se to reklo — malo ni ovde ni tamo. Kao da je komad naglo izbacio loptu iz čašice; kao da ono što nazivam ja, još uvek lebdi nezakačeno, i nije se sleglo. Nisu baš oni sami, osećali su se. Ili su jednostavno svesno osećali odeću? Štedljiva, demodirana haljina od voala; flanelske pantalone; panama šeširi; šeširi ovijeni mrežom malinove boje u stilu kraljevskih šešira vojvotkinja u Eskotu izgledali su nekako tanki.

»Kako je lepa bila odeća«, rekao je neko, bacajući poslednji pogled na Flavindu kako nestaje.

»Veoma pristala. Želim . . .«

Glup, glup, glup, radila je mašina u žbunju pomno, uporno.

Oblaci su prolazili preko neba. Vreme je izgledalo pomalo nemirno. Hogbens Foli je za trenutak bio pepeljavo beo. Onda je sunce udarilo u zlatnog petla na Bolni Minsteru.

»Izgleda malo nemirno«, reče neko.

»Ustanite ... Da protegnemo noge«, rekao je drugi glas. Uskoro su po travnjacima plovila mala pokretna ostrva šarenih haljina. Ipak je nešto publike ostalo da sedi.

»Major i g-đa Mejhju«, zabeležio je reporter Pejdz, liznuvši olovku. A što se komada tiče, uhvatiće g-đicu Kakosezove i tražiti sinopsis. Ali g-đica La Trob je iščezla.

Dole, među žbunjem je radila kao crnac. Flavinda je bila u podsuknji. Razum je bacila ogrtač na božikovinu. Ser Spenijel se natezao sa svojim jahaćim čizmama. G-đica La Trob je razbacivala i prekopavala.

»Viktorijanski ogrtač sa krevetskim resama ... Gde je ta prokleta stvar? Bacite ga ovamo ... Sad zulufi...«

Kao po kazni, uronjavajući i izronjavajući, bacala je svoj brz ptičiji pogled na publiku. Publika je bila u pokretu. Publika se rasipala gore-dole. Držali su se na udaljenosti od garderobe; poštovali su konvencije. Ali ako odlutaju suviše daleko, ako počnu da istražuju zemljište, pođu po kući, onda. ... Glup, glup, glup radila je mašina. To je prolazilo vreme. Koliko će ih vreme održati na okupu? To je bila kocka; rizik. ... Pa je mlatila oko sebe energično, bacajući odeću po travi.

Preko vrhova žbunja dolazili su zalutali glasovi, glasovi bez tela, delovali su joj kao simbolični glasovi, napola se čuju, ništa se ne vidi, ali su se, još uvek, preko žbunja, osećali

nevidljivi konci koji su povezivali bestelesne glasove.

»Sve izgleda veoma crno.«

»Niko to ne želi — osim onih prokletih Nemaca.«

Onda je nastala pauza.

»Poseći ću ono drveće ...«

»Kako postižu da im ruže tako rastu!«

»Kažu da je ovde bašta već pet stotina godina ...«

»Pa čak i stari Gledston, da budem pravedan prema njemu .. .«

Zatim je nastala tišina. Glasovi su prošli žbunje. Drveće je šušalo. Mnoge oči su, znala je g-đica La Trob jer je svaka ćelija u njenom telu bila apsorbirana, posmatrale vidik. Spoljnim uglom oka mogla je da vidi Hogbens Foli; onda je sevrnuo petao.

»Pada ogledalo«, rekao je jedan glas.

Mogla je da ih oseti kako joj klize kroz prste dok je posmatrala vidik.

»Gde je ta prokleta žena, g-đa Rodžers? Ko je video g-đu Rodžers?«, viknula je, dižući naglo viktorijanski ogrtač.

Onda je, ignorišući konvencije, među drhtavim grančicama iskrsla jedna glava: g-đa Svidin.

»Oh, g-đica La Trob!«, uzviknula je; i stala. Onda je opet počela; »Oh, g-đice La Trob, stvarno vam čestitam!«

Oklevala je. »Pružili ste mi...« Poskočila je, onda se spustila. — »Još od detinjstva osećam ...« Neka koprena joj pade preko očiju, zatvarajući je od sadašnjosti. Pokušala je da prizove svoje detinjstvo; onda je odustala; i malim zamahom ruke kao da moli g-đicu La Trob da joj pomogne da izađe, nastavila je: »To svakodnevno kruženje; penjanje i silaženje niz stepenice; taj govor 'Zašto idem? Naočare? Imam ih na nosu.'«...

Gledala je nepomično u g-đicu La Trob staračkim bistrim pogledom. Oči su im se srele u prostom naporu da stvore zajedničko značenje. Nisu uspele; i g-đa Svidin, zgrabivši očajnički odlomak onoga što je bila namera komada, reče: »Kako sam ja imala da igram malu ulogu! Ali vi ste me naveli da osećam kako bih mogla da igram ... Kleopatru!«

Klimnula je glavom među drhtavim žbunjem i polako krenula.

Seljaci su namigivali. »Čaknuta«, govorili su za staru Flimsi koja se probijala kroz žbunje.

»Mogla bih da budem — Kleopatra«, ponovila je g-đica La Trob. »Uskomešali ste u meni moju neodigranu ulogu«, to je značilo. »A sad, za suknu, g-đo Rodžers«, rekla je.

G-đa Rodžers je stajala groteskna u crnim čarapama. G-đica La Trob joj je navukla debele nabore viktorijanskog doba preko glave. Vezala je trake. »Povukli ste nevidljive konce«, to je bilo ono što je mislila stara dama; i otkrili — od svih ljudi — Kleopatru! Obuzela ju je slava. O, ali ona nije povlačila samo individualne konce; ona je bila ta koja je uskomešala lutajuća tela i glasove koji plove u velikom kotlu i naterala da se iz amorfne mase izdigne ponovo stvoreni svet. Došao je njen trenutak — njena slava.

»Tamo!«, reče, vezujući crne trake ispod brade g-đe Rodžers. »To je rešeno! Sad za gospodu. Hemond!«

Mahnula je Hemondu da dođe. Smeteno je stupio napred i povinovao se da mu se nakače crni

zulufi. Napola zatvorenih očiju, glave nazad nagnute, izgledao je, mislila je g-đica La Trob, kao Kralj Artur — plemenit, viteški, tanak.

»Gde je stari majorov frak?«, pitala je, verujući da će njegovo dejstvo da ga transformiše.

Tik, tik, tik, nastavila je mašina. Vreme je prolazilo. Publika je lutala, raštrkana. Jedino ih je tik-tik gramofona držalo na okupu. Tamo, lutajući besciljno sama daleko pored leja, pobegla je g-đa Džajlz.

»Pesma!«, naredila je g-đica La Trob. »Požurite! Pesma! Sledeća pesma! Broj deset!«

»Mogu li sad da otkinem«, mrmrljala je Iza ubravši ružu, »jedini moj cvet. Beli ili ružičast? I tako da ga stisnem, međ' prstima. ...«

Tražila je među licima koja su prolazila lice muškarca u sivom. Tamo je bio na trenutak; ali okružen, nepristupačan. A sad je nestao.

Ispustila je cvet. Koji jedini, odvojeni list je mogla da stisne? Nijedan. Ni da luta pored leje sama. Mora dalje; i okrenula se u pravcu štale.

»Kud ja to lutam?«, zamislila se. Niz kakve promajne tunele? Gde slepi vetar duva? I ne raste ništa za oko. Ni ruža. Kuda ću izaći? U neko besplodno, zadimljeno polje gde nijedno veče ne da da spadne njen ogrtač, niti sunce izlazi. Tamo je sve isto. Tamo ne cvetaju i ne rastu ruže. Nema promene; ni nestalnog, ni voljenog; ni dočeka, ni rasanaka, ni sastanaka krišom i osećanja kad ruka traži ruku i oko traži zaklon od oka.«

Stigla je u štalsko dvorište gde su bili psi na lancu; gde su stajale kofe; gde je velika kruška širila grane kao lestvice naspram zida. Drvo čiji je koren išao ispod kamenog patosa otežalo je od tvrdih zelenih krušaka. Opipavši jednu, promrmrljala je: »Kako sam opterećena onim što su izvukli iz zemlje, uspomenama; posedom. To je teret koji je prošlost nalegla na mene, poslednje magarence u dugom karavanu koji prelazi pustinju. 'Klekni', rekla je prošlost. 'Napuni svoje septe sa našeg drveta. Ustaj, magare. Idi svojim putem dok ti se bokovi žuljaju i kopita krckaju.'«

Kruška je bila tvrda kao kamen. Pogledala je u naprsli patos ispod koga se širilo korenje. »To je teret«, zamislila se, »navaljen na mene u kolevci; mrmoren talasima; uzdisan neumornim brestovima; koji su pevušile žene; koga moramo da se sećamo; koji ćemo zaboraviti.«

Pogledala je gore. Pozlaćene kazaljke sata na štali kruto su pokazivale dva minuta do punog sata. Sat se spremao da izbija.

»Sada dolaze munje«, mrmrljala je »iz kamenog plavog neba. Remeni su popucali što su sputavali mrtvace. Razvezani su naši posedi.«

Upali su glasovi. Ljudi su prolazili pored stajskog dvorišta, razgovarajući.

»To je dan dobar, kažu neki, dan kad smo skinuti goli. Drugi, da to je kraj dana. Gledaju krčmu i krčmara. Ali pojedinačnim glasom ne govori niko. Glasom slobodnim od starih vibracija. Uvek čujem iskvarena mrmrljanja; zveket zlata i metala. Ludu muziku ...«

Zazvučalo je još glasova. Publika je tekla nazad na terasu. Ona se podiže. Ohrabрила se. »Dalje, magarence, što trpeljivo posrćeš. Ne čuj mahnite povike vođa koje, time što traže da

vode, napuštaju nas. Ni čavrljanje porculanskih lica glaziranih i tvrdih. Čuj radije pastira kako kašlje pored dvorišnog zida; uvelo drvo što uzdiše kad jahač galopira; gužvu u kasarnskoj sobi kad su je skinuli голу; ili krik u Londonu kojim je kad sam gurnula prozor neko kriknuo ...« Izašla je na put koji je vodio pored staklenika. Vrata su se nogom otvorila. Izašli su g-đa Menriza i Džajlz. Neviđena, Iza ih je sledila preko travnjaka do prvih redova sedišta.

Glup, glup, glup mašine u žbunju je prestalo. Poslušavši komandu g-đice La Trob, stavili su novu melodiju na gramofon. Broj deset. Zvala se *Krici londonske ulice*. »Jedan potpuri.«

»Lavanda, slatka lavanda, ko hoće da kupi moju slatku lavandu«, ćurlikala je i cilikala, bezuspešno saterujući publiku. Neki su je ignorisali. Neki još uvek lutali. Drugi su stali, ali još uvek na nogama. Neki, kao pukovnik i g-đa Mejhju, koji nisu uopšte napuštali svoje stolice, nagli su se preko razmazanih indigo-otisaka koji su izdati za njihovu informaciju.

»Devetnaesti vek.« Pukovnik Mejhju nije osporavao režiserkino pravo da preskoči dvesta godina za manje od petnaest minuta. Ali ga je zbunio izbor scena.

»Zašto se izostavlja britanska vojska? Šta je istorija bez vojske, e?«, zamislio se. Naginjući glavu, g-đa Mejhju je protestovala, najzad ne može čovek previše da traži. Osim toga, vrlo bi ličilo da je Veliki ansambl oko Britanske zastave, da se time završi. U međuvremenu postojao je vidik. Gledali su vidik.

»Slatka lavanda ... slatka lavanda.« Pevušeći pesmu stara g-đa Lin Džounz (iz Maunta) gurnula je stolicu napred. »Ovamo, Eti«, rekla je, sručila se na stolicu sa Eti Sprindžit sa kojom je, pošto su obe sad bile udovice, delila kuću.

»Sećam se ...«, klimala je u taktu muzike. »I ti se sećaš — kako su nekad izvikivali po ulicama.« Sećale su se — kako su zavese letele, a ljudi vikali: »Sve nam leti, cveće će uspeti«, noseći saksije sa geranijumom i sa lepim čovekom niz ulicu.

»Harfa, sećam se, i fijaker i čeze. Ulica je onda bila tako mirna. Dvoje u fijaker, tako beše? Jedan u čeze? A Elen u kapici i kecelji, zviždi na ulici. Sećaš se? A trkači, draga moja, koji su pratili kola sve do stanice ako si nosio kofer.«

Melodija se promenila. »Staro gvožđe, staro gvožđe kupujem!« »Sećaš se? Tako su oni muškarci vikali kroz maglu. Dolazili su iz Seven Dajlza. Muškarci sa crvenim maramicama. Ukoljice, je l' da su ih tako zvali? Nisi mogao da prošetáš — o ne, boga mi — od pozorišta do kuće. Ulica Ridžent. Pikadili. Hajd Park Korner. Rasmusne žene ... I svuda vekne hleba po slivnicima. Irac kog znaš oko Kovent Gardena ... Vraćajući se sa bala, prolazjenje kraj sata na Hajd Park Korneru, sećaš li se osećaja bele rukavice? ... Moj otac je pamtio starog vojvodu u parku. Dva prsta ovako — dotakao bi šešir ... Imam majčin album. Jezero i dvoje ljubavnika. Kopirala je Bajrona, pretpostavljam, u onome što se zvalo italijanska ruka ...«

»Šta je to? 'Kucnu ih na Old Kent Roudu.' Sećam se da je potrčko to zviždao. O, draga moja, posluga ... Stara Elen ... Šesnaest funti godišnje plata ... I limeni bokali tople vode! I krinoline! I steznici! Sećaš li se Kristalne palate i vatrometa i kako je Mira izgubila cipelu u blatu?«

»Ono je mlada g-đa Džajlz ... ja se sećam njene majke. Umrla je u Indiji... Onda smo nosile, pretpostavljam, previše podsuknji. Nehigijenski? Usuđujem se da kažem ... Pa, pogledaj moju ćerku. Desno, odmah blizu tebe. Četrdeset godina, ali tanka kao šibljika. Svaki stan ima svoj

frižider ... Mojoj majci je odlazilo pola prepodneva dok izda nalog za ručak ... Bilo nas je jedanaestoro. Ubrajajući poslugu, osamnaestoro u porodici ... Sad jednostavno telefoniraju u radnju ... eno stiže Džajlz, sa g-đom Menrizom. Ona je tip koji se meni ne sviđa. Možda grešim ... I pukovnik Mejhju, doteran kao i uvek ... I g. Kobet iz Kobs Kornera, tamo ispod majmunskog bora. Ne vidi se često ... Lepo je što ovo okuplja ljude. U ovo vreme kad smo svi toliko puni posla, to čovek želi ... Program? Jesi li ga dobila? Da vidimo šta će biti dalje ... Devetnaesti vek ... Vidi, eno ga hor seljaka, stiže između drveća. Prvo ide prolog ...«

Velika kutija, obavijena crvenim čojanim girlandama sa teškim zlatnim resama, pomerena je u sredinu scene. Nastalo je šuštanje haljina, okretanje stolica. Publika je sama posedala, žurno, osećajući se krivom. Pogled g-đice La Trob bio je na njoj. Dala joj je deset sekundi da dobiju miran izraz lica. Onda je pucnula rukom. Zatrubila je melodija pompeznog marša. »Čvrst, ponosan, smeo, bučan«, itd. ... Još jednom je velika simbolična figura izronila iz žbunja. To je bio Badž, krčmar; ali tako prerušen da čak i pajtaši koji su svake noći pili s njim nisu uspeali da ga prepoznaju; i sitno upitno kikotanje o njegovom identitetu oprčalo je seljake. Nosio je mantil sa pelerinom; nepromočiv; sjajan; od materijala od kog je kip na Parlament Skveru; šlem koji je podsećao na policajca; red medalja mu je išao preko grudi; a u desnoj ruci držao je ispruženu specijalnu policijsku palicu (pozajmljenu od g. Vilerta iz Hola). Odavao ga je glas, krupan i zardaš, koji je izlazio iz brade od guste crne vate.

»Badž, Badž. To je g. Badž«, šaputala je publika.

Badž je ispružio palicu i rekao:

Nije to lak pos' o da diriguješ saobraćajem kod 'Ajd Park Kornera. Autobusi i fini taksi. Tol'ko čangrljanja po kaldrmi. Je l' možeš ti da držiš desno, a? Ej tamo, stani!

(Maše pendrekom.)

Evo je ide ona, stara vozilja sa kišobranom pravo konju pod nos.

(Pendrek upadljivo pokazuje na g-đu Svidin.)

Ona podiže svoju mršavu ruku kao da je uistinu odlepršala sa pločnika na impuls trenutka pod pravedni bes vlasti. Uhvatio je, mislio je Džajlz, stajući na stranu vlasti protiv svoje tetke.

Bila magla, bilo lepo, ja radim svoj pos' o (nastavio je Badž). Na Pikadili Srkusuu, kod 'Ajd Park Komera, usmeravam saobraćaj imperije Njenog veličanstva. Šah iz Persije, sultan iz Maroka ili lično Njeno veličanstvo; ili Kukov turista; crnac; belac; mornari, vojnici; oni koji su prešli okean da proglase njenu imperiju, svi poštuju zakon mog pendreka.

(On ga uzvitla veličanstveno zdesna nalevo.)

Ali moj po'so se tu ne svršava. Ja uzimam da protektujem i direktujem čistoću i sigurnoću svih miliona Njenog kraljevskog visočanstva; u svim krajevima njenih dominionia insistiram da se poštuje zakon boga i čoveka.

Zakon boga i čoveka (ponovio je i pravio se kao da konsultuje neki statut; prepisan na komad pergamenta, koji je sa velikom sporošću on sad izvukao iz džepa na pantalonama.)

Idi u crkvu nedeljom; u ponedeljak, strogo u devet 'vataj gradski autobus. U utorak može biti idi na sastanak u Menšn Haus za spasenje onog grešnika; za večeru u sredu prisustvuj još jednoj — supi od kornjače. Neko uznemiravanje može biti u Irskoj. Gladovanje. Finijanci. Šta ne. U

četvrtak domoroci u Peruu traže protekciju i korekciju; damo im što im sleduje. Ali pazite, naša se vlast tu ne svršava, Ovo je hrišćanska zemlja, naša imperija; pod belom kraljicom Viktorijom. Nad mišlju i religijom, pićem, odelom, manirima i brakom isto tako, mašem ja palicom. Prosperitet i respektabilitet uvek idu, k'o što znamo, rukupodruku. Vladar imperije mora uvek da pazi na kućicu; i da špijunira u kuhinji, salonu, biblioteci, gde god jedan il' dva, ti i ja, zajedno idemo. Čistota je naša lozinka; prosperitet i respektabilitet. Ako ne puštamo, elem, da se iznutra zatruju ...

(Zastao je — ne, nije zaboravio tekst.)

Kriplgejt; St. Džajlz; Vajtčepel; Mineriz. Neka se znoje u rudnicima; kašlju za razbojima; da pravedno istrpe svoje sledovanje. To je cena Imperije; to je teret belog čoveka. I mogu da vam kažem da pravilno usmerava saobraćaj na Ajd Park Korneru, Pikadili Srkusu, to je puno radno vreme za belog čoveka.

Zastao je, važan, dominantan, šljašteći sa svog pijedestala. On je veoma lepa muška figura, svi su se složili, sa isturenim pendrekom; sa ogrnutom nepromočivom pelerinom. Mogao se samo poželeti pljusak, let golubova oko njegove glave i brujanje zvona sa Sen Pola i Opatije da ga pretvore u sliku i priliku viktorijanskog policajca; i da ih preveze u magleno londonsko popodne, sa cilikanjem poslastičarskih zvonca i brujanjem crkvenih zvona na samom vrhuncu viktorijanskog prosperiteta.

Nastala je pauza. Mogli su se čuti glasovi hodočasnika kako pevaju dok su se uplitali između drveća; ali su reči bile nečujne. Publika je sedela čekajući.

»No-no-no«, protestovala je g-đa Lin Džounz. »Bilo je među njima velikih ljudi.. .« Zašto, nije znala, ipak je nekako osećala da je poruga bila uperena na njenog oca; prema tome na nju.

Eti Sprindžit je, takođe, negodovala. Ipak su deca vukla vagone u rudnicima; tu je bio temelj; ipak, tata je posle večere naglas čitao Valtera Skota i razvedene dame se nisu primale na dvor. Kako je teško doneti bilo kakav zaključak! Želela je da požure sa sledećom scenom. Volela je da napusti pozorište znajući tačnu nameru. Naravno, ovo je samo seoska predstava. ... Postavljali su drugu scenu, oko crvene čojane kutije. Pročitala je glasno iz svog programa:

»Izletnička zabava. Oko 1860. Scena: jezero. Lica — —.«

Stala je. Na terasi je prostrt čaršav. To je očigledno bilo jezero. Grubo naslikani talasići predstavljali su vodu. One zelene stabljike bile su rogoz. Sasvim lepo, prave laste sunule su preko čaršava.

»Gledaj, Mini!«, uzviknula je. »To su prave laste!« »Pst, pst!«, opomenuli su je. Jer je scena počela. Pojavio se kraj jezera mladić u uskim pantalonama i sa dugačkim zulufima koji je nosio zašiljeni štap.

EDGAR T. ... *Dozvolite da vam pomognem, g-đice Hardkas! Eto!*

(On pomaže g-đici Elinor Hardkasl, mladoj dami u krinolini i sa šeširom kao pečurka, da se uspne. Za trenutak stoji lagano zadihani, posmatrajući vidik.)

ELINOR *Kako crkva izgleda mala dole među drvećem!*

EDGAR ... *To je, dakle, Lutaličin zdenac, mesto sastanka.*

ELINOR ... *Molim vas g. Torolde, završite ono što ste govorili, pre nego što drugi dođu.*

Govorili ste, 'Naš cilj u životu...'

EDGAR ... *Trebalo bi da bude da pomažemo svojim bližnjima.*

ELINOR (Uzdajući duboko.) *Kako je to istina — kako je to duboka istina!*

EDGAR ... *Čemu uzdah, g-đice Hardkasl? — Vi nemate šta sebi da prebacujete — vi, koji ste ceo život proveli u službi drugih. Ja sam to na sebe mislio. Nisam više mlad. U dvadeset četvrtoj, najbolji dani su prošli. Moj je život prošao (baca kamenčić na jezero) kao talasić na vodi.*

ELINOR *Oh, g. Torolde, vi mene ne znate. Ja nisam to što izgledam. I ja — —*

EDGAR ... *Ne govorite mi, g-đice Hardkasl — ne, ne mogu da verujem? — Vi ste sumnjali?*

ELINOR *Hvala bogu, to ne, to ne ... Ali sigurna i zaklonjena ovako kao ja, uvek u kući, zaštićena kako me vidite, kako mislite o meni. O, šta ja to govorim? Ali da, reći ću istinu, pre nego što mama dođe. I ja sam čeznula da preobraćam neznabošce!*

EDGAR ... *G-đice Hardkasl... Elinor ... Vi me iskušavate! Usuđujem li se da vas pitam? Ne — tako mlada, tako neokaljana, tako nevina. Promislite, preklinjem vas pre nego što odgovorite.*

ELINOR ... *Razmišljala sam — na kolenima!*

EDGAR (Uzimajući prsten iz džepa.) *Onda ... Majka me je zadnjim svojim dahom obavezala da ovaj prsten dam samo onoj kojoj bi ceo život u afričkoj pustinji među neznabošcima bio —*

ELINOR (Uzimajući prsten.) *Savršena sreća! Ali pst! (Ona spusti prsten u džep.) Evo mame! (Razdvoje se.)*

(Ulazi g-đa Hardkasl, zamašna dama u bombašinu, na magarcu, u pratnji postarijeg džentlemana sa šerlokholms-kapom.)

G-ĐA H. ... *Preuzeli ste marš od nas, mladi narode. Bilo je vreme, ser Džone, kad smo vi i ja bili uvek prvi na vrhu. Sad ...*

(On joj pomaže da sjaše. Stizala su deca, mladići, devojke, neki noseći izletničke korpe, oni drugi mreže za leptire, jedni lupe, drugi botaničke koferčiće. Uz jezero su prostrli tepih i g-đa H. i ser Džon sedošu na kamperske stolice.)

G-ĐA H. ... *Ko će sad da napuni čajnik? Ko će da skupi granje? Alfrede, (dečaćiću) ne juri za leptirima ili ćeš se razboleti... Ser Džon i ja ćemo raspakovati korpe ovde gde je nagorela trava, gde smo bili na izletu prošle godine.*

(Mlađi se rasprše u raznim pravcima. G-đa H. i ser Džon počinju da raspakuju korpe.)

G-ĐA H. ... *Prošle godine je siroti dragi g. Bič bio s nama. To je bilo blaženo razrešenje. (Ona vadi crnim opšivenu maramicu i briše oči.) Svake godine nekog od nas nema. Ovo je šunka ... ovo je tetreb ... U tom paketu su paštete od divljači... (Ona prostire jela na travu.) Kao što sam govorila, siroti dragi g. Bič... Duboko se nadam da šlag nije uskisnuo. G. Hardkasl donosi crveno vino. Uvek to prepuštam njemu. Jedino kad g. Hardkasl uhvati da priča sa g. Pigotom o Rimljanima ... prošle godine skoro su se sporečkali. . . . Ali lepo je kad gospoda imaju hobi, iako stvarno skupljaju prašinu — te lobanje i stvari ... Ali pričala sam jadni dragi g. Bič ... Htela sam da vas pitam (ona spušta glas) kao prijatelja porodice, o novom svešteniku — ne mogu da nas čuju, zar ne? Ne, skupljaju granje ... Prošle godine, takvo razočaranje. Tek što smo izvadili stvari ... spustila se kiša. Ali ja sam htela da vas pitam, o novom svešteniku, o onome koji je došao na mesto dragog gospodina Biča. Rekli su mi da se zove Sibtorp. Svakako se nadam da*

sam u pravu, jer imam rođaka koji se oženio devojkom koja se tako zove i, kao prijatelj porodice, mi ne podnosimo ceremonije ... A kad neko ima kćeri. — Kako da vam ne zavidim, samo jedna kćer, ser Džone, a ja ih imam četiri! Pa vas pitam da mi kažete u poverenju, o tom mladom — ako se tako zove — Sibtorpu jer, moram da vam kažem, naša g-đa Pots je prekjuče ispričala, kad je prolazila kraj parohije noseći naše rublje, oni su raspakivali nameštaj; i šta je videla povrh garderobe? Suštiklu za čaj! Mada je, naravno, možda pogrešila ... Ali pada mi na pamet da vas pitam, kao prijatelja porodice, u poverenju, ima li g. Sibtorp ženu?

Ovde je hor sastavljen od seljaka, u viktorijanskim kaputima, sa dugačkim zulufima i cilindrima složno zapevao:

O, ima li g. Sibtorp ženu? O, ima li g. Sibtorp ženu? To je onaj stršljen, pčela u šeširiću, vadičep u pampuru i svrdlo; to vrti, namotava stalno i razmotava prevoje majčinskog srca; jedna majka mora to da pita, ako kćeri ona ima, rođene u perjanom nadutom porodičnom krevetu s baldahinom, o, da li je on raspakovao, sa svojim molitvenikom i okovratnicima; odelom i štapom; svojom šibom i ravnalom, porodičnim albumom i puškom; da li je raspakovao i bračni respektovani čajni simbol; šustiklu za čaj sa sisaljkom za med izvezenom. Ima li g. Sibtorp ženu? O, ima li g. Sibtorp ženu?

Dok je hor pevao, okupili su se izletnici. Izleteli su čepovi. Isečeni su tetreb, šunka, pilići. Usta su žvakala. Čaše ispijane. Ništa se nije čulo osim škljocanja vilica i zveketa čaša.

»Oni stvarno jedu«, šapnula je g-đa Lin Džounz g-đi Sprindžit. »Tako je. Više nego što treba, usudujem se da kažem.«

G. HARDKASL ... (Otresajući komadiće mesa sa svojih zulufa.) *Sad ...*

»Šta sad?«, šapnula je g-đa Sprindžit anticipirajući dalju travestiju.

Sad kad smo udovoljili unutrašnjem čoveku, da udovoljimo želji duha. Pozivam neku mladu damu da otpeva jednu pesmu.

HOR MLADIH DAMA ... *O ne ja, ... ne ja ... Stvarno ne mogu . . . Ne, vi okrutni, znate da sam izgubila glas ... Ne mogu da pevam bez instrumenta... itd., itd.*

HOR MLADIĆA: *Besmislica! Hajde »Zadnja letnja ruža«. Hajde 'Nikad nisam voleo neku gazelu milu'.*

G-ĐA H. (Autoritativno.) *Elinor i Mildred će sad otpevati 'Volela bih da sam leptir'.*

(Elinor i Mildred se poslušno dižu i pevaju u duetu: »Volela bih da sam leptir«.)

G-ĐA H. *Mnogo vam hvala mile moje. A sad, gospodo, naša domovina!*

(Artur i Edgar pevaju »Vladaj Britanijo«.)

G-ĐA H. ... *Mnogo vam hvala. G. Hardkasle — —*

G. HARDKASL (Ustajući, zagrlivši svoj fosil.) *Pomolimo se.*

(Celo društvo se diže.)

»Ovo je previše, previše«, protestovala je g-đa Sprindžit.

G. H. ... *Svemoćni Bože, davaoče sveg dobra, zahvaljujemo ti; na hrani i piću, na lepotama prirode, na razumevanju kojim si nas prosvetlio. (Petlja sa svojim fosilom.) I na tvom velikom daru — miru. Daj da budemo sluge tvoje na zemlji, daj da širimo tvoju svetlost...*

Ovde su se zadnje magarčeve noge, koje je predstavljao idiot Albert, aktivirale. Da li je to

namerno ili slučajno? »Gledajte magarca! Gledajte magarca!« Kikotanje je utopilo molitvu g. Hardkasla; a onda se začulo kako on kaže:

... srećan povratak domu svom sa telima osveženim darežljivošću i duhom nadahnutim mudrošću. Amin.

Držeći fosil ispred sebe, odmarširao je g. Hardkasl. Magarac je uhvaćen; sepeti su natovareni i, oblikujući povorku, izletnici su počeli da nestaju preko brda.

EDGAR (Zaključujući povorku sa Elinor.) *Da preobratimo nevernika!*

ELINOR *Da pomognemo svojim bližnjima!*

(Glumci su nestali u žbunju.)

BADŽ ... *Vreme je, gospodo, vreme je dame, vreme da se spakujemo i idemo. Odavde gde stojim, s pendrekom u ruci, čuvajući respektabilitet i prosperitet i čistunstvo viktorijanske zemlje, ja pred sobom vidim — (uperio je prst: tamo je bio Poinc Hol; graktale su vrane, dim se dizao) dom, slatki dom.*

Gramofon je preuzeo napev: *Kroz zadovoljstva i palate, itd. Nema mesta kao što je dom.*

BADŽ. ... *Kući, gospodo, kući, dame, vreme je da se pakujemo i da idemo kući. Da ja to ne vidim vatru (uperio je prst: jedan prozor je plamteo crveno) kako liže sve više? U kuhinji i u dečjoj sobi, u salonu i biblioteci? To je vatra doma. I vidite! Naša Džejn je donela čaj. Dakle, deco, gde su igračke? Mama, tvoje pletivo, brzo. Jer stiže (prešao je pendrekom preko Kobeta iz Kobs Kornera) onaj što zarađuje za hleb, kući iz grada, kući iz kancelarije, kući iz radnje. 'Mama, šolju čaja.' 'Deco okupite se oko mog krila. Čitaću naglas. Šta ćemo? Sindbada moreplovca? Ili neke priče iz Svetog pisma? I da vam pokažem slike? Šta, ništa od toga? Onda ćemo napolje. Hajde da gradimo: staklenik? Laboratoriju? Mehaničarski zavod? Ili će to biti kula sa našom zastavom na vrhu; gde naša udova kraljica, posle čaja, sakuplja kraljevsku siročad oko svog krila? Jer to je dom, dame, dom, gospodo. Pa makar bio i najskromniji, nema mesta kao što je dom.'*

Gramofon je zacvrkutao »Dome, slatki dome« i Badž, lagano se ljuljajući, siđe sa svoje kutije i pođe za povorkom sa scene.

Zatim je došla pauza.

»O, ali divno je to bilo!«, protestovala je g-đa Lin Džounz. Mislila je dom; soba osvetljena svetlošću lampe; rubinske zavese; i tata koji naglas čita.

Umotavali su jezero i čupali rogoz. Prave laste preletale su preko prave trave. Ali ona je još uvek videla dom.

»Bilo je ...«, ponavljala je, misleći na dom.

»Jeftino i bezobrazno, tako ja to zovem«, prasnula je Eti Sprindžit misleći na komad i žestokim pogledom ošinula Dodžove zelene pantalone, žutu tačkastu kravatu i nezakopčani sako.

Ali g-đa Lin Džouns je još uvek videla dom. Da li je bilo, duboko se zamislila, dok su kotrljali Badžovo crveno filcano postolje, nešto — ne nečisto, nije to ta reč — već možda »nehigijensko« u vezi sa domom? Kao komadić usmrdelog mesa, sa zulufima, kako ga je zvala

posluga? Ili, zašto je propao? Vreme je išlo sve dalje kao kazaljke na kuhinjskom satu. (Mašina je pravila glup u žbunju.) Da nisu naišli na otpor, duboko se zamislila, ništa loše, još uvek bi išli u krug, u krug, u krug. Dom bi ostao; i tatina brada, mislila je, rasla bi, rasla; i mamino pletivo — šta je uradila sa svim svojim pletivom? — Morala je da dođe promena, rekla je sebi, inače bi postojali metri i metri tatine brade i maminog pletiva. Sada je njen zet glatko izbrijan. Njena kći ima frižider ... Bože, kako mi duh luta, prekorela se. Mislila je, zapravo promena mora da dođe, osim ako su stvari savršene; u tom slučaju, pretpostavljala je, odolevaju vremenu. Nebesa su nepromenljiva.

»Jesu li oni takvi bili?«, upitala je naglo Iza. Gledala je g-đu Svidin kao da je ova dinosaurus ili veoma smanjeni mamut. Mora da je izumrla, pošto je živela za vladavine kraljice Viktorije.

Tik, tik, tik, radila je dalje mašina u žbunju.

»Viktorijanci«, duboko se zamislila g-đa Svidin ... »Ne verujem«, rekla je sa svojim čudnim malim smeškom, »da su ikada postojali takvi ljudi. Ti i ja i Viljem samo smo drugačije obučeni.«

»Ne verujete u istoriju«, rekao je Viljem.

Scena je ostala prazna. Po polju su se micale krave. Senke su bile dublje pod drvećem.

G-đa Svidin je milovala svoj krst. Nepomično je neodređeno gledala u vidik. Ona je otišla, pogodili su, na kružni put mašte — stvaranja jednog. Ovce, krave, trava, mi sami — sve je jedno. Ako je neskladno, stvarajući harmoniju — ako ne nama, džinovskom uvu vezanom za džinovsku glavu. I zato je — dobroćudno se smešila — agonija pojedinačne ovce, krave ili ljudskog bića potrebna; i tako smo — zračila je serafinski na pozlaćenog petla u daljini — došli do zaključka da je sve harmonija, ako možemo da je čujemo. A moći ćemo. Oči su joj sad počivale na belom vrhu jednog oblaka. Pa, ako joj ta misao daje utehu, nasmešili su se Viljem i Iza preko nje, neka tako misli.

Tik, tik, tik, neprestano je ponavljala mašina.

»Jeste li shvatili šta je htela?«, rekla je g-đa Svidin sletevši iznenada. »G-đica La Trob?«

Iza, kojoj su oči lutale, odmahнула je glavom.

»Ali isto to možeš reći i za Šekspira«, rekla je g-đa Svidin.

»Šekspir i muzičke čaše!«, intervenisala je g-đa Menriza. »Bože, kako me svi vi terate da se osećam varvarkom!«

Okrenula se Džajlzu. Prizivala je njegovu pomoć protiv ovog napada na veselo ljudsko srce.

»Truć«, progundao je Džajlz.

Na sceni se baš ništa nije pojavljivalo.

Strelice crvenog i zelenog svetla bleskale su sa prstenja na prstima g-đe Menrize. Digao je pogled sa nje na Lusi. Od nje do Viljema Dodža. Od njega na Izu. Odbila je da im se oči sretnu. I pogledala dole u njegove krvlju umrljane teniske cipele.

On reče (bez reči) »Đavolski sam nesrećan«.

»I ja sam«, odjeknuo je Dodž.

»I ja«, pomislila je Iza.

Svi su oni bili uhvaćeni i zatvoreni u kavez; zarobljenici; koji gledaju spektakl. Ništa se nije događalo. Kucanje mašine bilo je izluđujuće.

»Napred, magarence«, mrmljala je Iza, »što prelaziš pustinju ,.. noseći tovar ...«

Osetila je Dodžove oči na sebi i usne su joj se pokrenule. Uvek neko hladno oko puži po površini kao zimska zunzara! Otresla ga je.

»Koliko im vremena treba!«, uzviknula je razdražljivo.

»Još jedna pauza«, glasno je pročitao Dodž, gledajući u program.

»A posle toga, šta?« pitala je Lusi.

»Sadašnjica. Mi sami«, pročitao je.

»Molimo boga da je tu kraj«, rekao je Džajlz zlovoljno.

»Sad postajemo nevaljali«, kudila je g-đa Menriza svog malog dečka, svog mrkog junaka.

Niko se nije pomakao. Sedeli su tu, licem ka praznoj sceni, kravama, livadama i vidiku, dok je mašina kucala u žbunju.

»Šta je predmet«, rekao je Bartolomej dižući se iznenada, »ove zabave?«

»Prihod će«, pročitala je Iza glasno iz svoje razmazane indigo-kopije, »ići fondu za uvođenje električnog osvetljenja u crkvu.«

»Sve naše seoske svečanosti«, dobacio je g. Oliver prezirno, okrećući se g-đi Menrizi, »završavaju se traženjem novca.«

»Svakako, svakako«, mrmljala je ona, odbijajući njegovu oštrinu i novčići su zazvonili u njenoj torbici od perli.

»Ništa nema badava u Engleskoj«, nastavio je starac. G-đa Menriza je protestovala. To je, možda, istina o viktorijancima; ali ne važi svakako za nas? Da li zaista veruje da smo bez interesa? pitao je g. Oliver.

»Oh, vi ne znate mog muža!«, divlje dete je uzviknulo zauzevši pozu.

Divna žena! Mogli ste verovati da će, kad izbija sat, klikatati kao budilica; da će kao konj starog autobusa stati kad zazvoni zvono. Oliver nije ništa rekao. G-đa Menriza je izvadila ogledalo i pobrinula se za svoje lice.

Svi nervi su im bili o koncu. Sedeli su izloženi. Mašina je kucala. Nije bilo muzike. Čuo se zvuk automobilskih truba na glavnom putu. I šuštanje drveća. Oni nisu bili ni jedno ni drugo; ni viktorijanci, ni oni sami. Bili su obešeni, bez bića, u predvorju pakla. Tik, tik, tik, radila je mašina.

Iza se vrpeljila; bacajući levo desno pogled preko ramena.

»Dvades't čet'ri sedela na konopcu kosa«, mrmljala je.

»Dođe jedan noj, orao i dželat

‘Ko je zreo’, kaže, ‘za moju salamu?’

Ko je zreo, ko je spreman,

Dođi, lepi gospodine,

Povedi i damu’...«

Koliko ona namerava da ih drži da čekaju? »Sadašnjica. Mi sami.« Tako su pročitali u programu. Onda su pročitali šta sledi: »Prihod će ići fondu za uvođenje električnog osvetljenja u crkvu.« Gde je crkva? Tamo. Mogao si videti zvonik među drvećem.

»Mi sami...« Vratili su se programu. Ali šta je mogla znati o nama samima? Elizabetanci da;

viktorijanci možda; ali mi sami; koji sedimo ovde jednog junskog dana 1939. — to je bilo smešno. »Ja« — to je nemoguće. Drugi ljudi, možda... Kobet iz Kobs Kornera; major; stari Bartolomej; g-đa Svidin — oni, možda. Ali mene neće dobiti — ne, mene ne. Publika se meškolljila. Iz žbunja su dolazili zvuci smeha. Ali baš ništa se nije pojavljivalo na sceni.

»Zbog čega nas ona zadržava da čekamo?«, pitao je razdražljivo pukovnik Mejhju. »Ne moraju da se kostimiraju ako je to sadašnjica.«

G-đa Mejhju se složila. Osim, naravno, ako ne misli da završi velikim skupom. Vojska; mornarica; britanska zastava, a iza njih, možda — g-đa Mejhju je skicirala ono što bi ona uradila da je to njena svečanost — crkva. U kartonu. Jedan prozor koji gleda na istok, bleštavo osvetljen da simbolizuje — to može da izvede kad dođe vreme.

»Eno je, iza drveta«, šaputala je, pokazujući prstom g-đicu La Trob.

G-đica La Trob je tu stajala s pogledom na scenariju. »Posle vik.«, napisala je, »pokušaj deset min. sadaš. Laste, krave, itd.« Želela je da ih izloži, takoreći da ih ispere, stvarnošću sadašnjice. Ali nešto nije bilo u redu s eksperimentom. »Prejaka realnost,« mrmljala je. »Prokleti!« Osećala je sve što osećaju. Publika je đavo. Oh, napisati komad bez publike — takav komad. Ali ovde se suočila sa svojom publikom. Svakog trenutka su klizali iz zamke. Njena mala igra pošla je naopako. Samo da je imala platno da kao pozadinu razvuče među drvećem — da zatvori krave, laste, sadašnjicu! Ali ništa nije imala. Zabranila je muziku. Grebući prstima koru, proklinjala je publiku. Obuzela ju je panika. Izgledalo je da joj krv ističe iz cipela. Ovo je smrt, smrt, smrt, beležila je na margini svog uma; kad iluzija propadne. Nesposobna da podigne ruku, stajala je licem prema publici.

A onda je pao pljusak, iznenadan, obilan.

Niko nije video da dolazi oblak. Bio je tu, crn, namrgođen, povrh njih. Lilo je kao da svi ljudi sveta plaču. Suze. Suze. Suze.

»O, kad bi našem ljudskom bolu ovde bio kraj!« mrmljala je Iza. Pogledavši gore, pale su joj dve velike kapi kiše pravo na lice. Curile su joj niz obraze kao da su bile njene sopstvene suze. Ali to su bile suze svih ljudi, plač za sve ljude. Podigle su se ruke. Tu i tamo se otvorio suncobran. Kiša je bila iznenadna i univerzalna. Onda je prestala. Iz trave se dizao svež miris zemlje.

»Ovo je sve obavilo«, uzdahnula je g-đica La Trob, otirući kapljice sa obraza. Priroda je još jednom preuzela njenu ulogu. Opravdao se rizik koji je podnela igrajući predstavu napolju. Oštro je mahnula scenarijem. Muzika je počela — A.B.C., A.B.C. Melodija je bila najjednostavnija moguća. Ali sada, pošto je pao pljusak, bio je to jedan drugi glas, glas koji nije bio ničiji. A glas koji je plakao što se ne završava ljudski bol, reče:

Sedi kralj i pare

Broji u svom kontoaru,

Kraljica se hlebom s medom

Hrani u svom budoaru ...

»Oh, kad bi mom životu ovde bio kraj«, mrmljala je Iza (vodeći računa da ne pokreće usne). Spremno bi darovala taj glas sa svim svojim blagom kada bi suzama tako mogao doći kraj. Ovo

malo iskrivljenje zvuka moglo ju je celu dobiti. Na oltar kišom natopljene zemlje položila je žrtvu ...

»O, gledajte!«, viknula je naglas.

To su bile merdevine. A ono (grubo naslikano platno) bio je zid. I ono čovek sa korpom za prenošenje cigli i kreča na leđima. G. Pejdž, reporter, liznuvši olovku, zabeležio je: »Raspolažući veoma malim sredstvima, g-đica La Trob je publici prikazala civilizaciju (zid) u ruševinama; ponovnu izgradnju (o čemu svedoči muškarac sa korpom za cigle i kreč) kroz ljudski napor; o čemu isto tako svedoči žena koja dodaje cigle. Svaka luda bi to mogla da shvati. Sad izlazi crn muškarac sa kovrdžastom perikom; isti takav kafene boje sa srebrnim turbanom; oni očigledno predstavljaju Ligu ...«

Provala aplauza pozdravila je to laskavo priznanje nama samima. Sirovo, naravno. Ali zatim je morala da snizi troškove. Šarena tkanina mora da izražava — ono što su i *Tajms* i *Telegraf* rekli u svojim uvodnicima istog tog jutra. Muzika je pevušila:

Sedi kralj i pare

Broji u svom kontoaru,

Kraljica se hlebom s medom

Hrani u svom budoaru.

Iznenada je muzika stala. Promenila se. Je li to valcer? Nešto pola poznato, pola ne. Laste su ga igrale. Proletale su u krug, u krug, unutra, napolje. Prave laste. Povlačile se i išle napred. A drveće, o drveće, kako je ono važno i mirno kao senatori u savetu ili proređeni stubovi u nekoj katedrali ... Da, to je špartalo muziku, skupljalo je i zgušnjavalo i sprečavalo da se prelije ono što je fluidno. Laste — ili su to bile bregunice? — Došle su bregunice hramovke, koje uvek dolaze ... Da, čučeci na zidu, izgledalo je da proriču ono što je konačno *Tajms* juče rekao. Gradiće se domovi. Svaki stan sa svojim frižiderom u urezu u zidu. Svako od nas će biti slobodan čovek; tanjire pere mašinerija; nijedan avion nas neće uzrujavati; sve oslobođeno; stvoriće jedno. ...

Melodija se promenila; škljocnuta; prekinuta; okrnjena. Je li to bio fokstrot? Džez? U svakom slučaju ritam je poskočio, propeo se, naglo prekinuo. Kakvo zvrjanje i zvečanje! Pa, s tim sredstvima kojima je raspolagala, ne možete tražiti previše. Kokodakanje, kakofonija! Ništa nije završeno. Tako naglo. I iznakaženo. Takvo nasilje; takva uvreda; i nije jednostavno. Vrlo savremeno, svejedno. Na šta ona igra? Hoće da dezorganizuje? Da drnda i da gnjavi? Da bezvezi i da se kezi? Da zabode prst u nos? Da čkilji i vreba? Da kulminira i špijunira? O nepoštednosti generacije, koja je samo trenutno — hvala bogu — »mlada«. Mladi koji ne mogu da stvaraju, već samo ruše; razbijaju u komadiće staru viziju; do atoma razbijaju ono što je bilo celo. Kakvo kokodakanje, kakvo zvečanje, kakav detlić — detlić, ptica smejačica koja preleće sa drveta na drvo.

Gle! Oni izlaze, iz žbunja — svetina. Deca! Vragolani — vilenjaci — demoni. Šta to drže? Limene kante? Svećnjake iz spavaće sobe? Stare tegle? O, bože, to je veliko ogledalo iz parohije! I ogledalo — koje sam joj ja pozajmila. Moje majke. Naprslo. Šta je ideja? Sve što je dovoljno svetlo da reflektuje, po svoj prilici, nas same?

Nas same! Nas same!

Izleteše, naglo se zaustaviše, poskočiše. Sevajući, blešteći, igrajući, skaćući. Sad stari Bart... uhvatili su ga. Sad Menriza. Ovde nos ... tamo suknja ... onda samo pantalone ... Sad možda lice ... nas samih? Ali to je okrutno. Da nas škljocne takve kakvi smo, pre nego što imamo vremena da pretpostavimo ... I još, samo u delovima. ... Zbog toga je tako izobličeno i uznemirujuće i krajnje nefer.

Iskreveljeni, pokošeni, išibani, ispipani, ogledalo je sunulo, blesnulo, izložilo. Ljudi u zadnjim redovima su ustali da vide zabavu. Seli su, i sami uhvaćeni... Kakvo strašno raskrinkavanje! Čak i za stare koji, moglo bi se pretpostaviti, više uopšte ne mare za svoja lica ... I Gospode! ta zveka, ta galama! I same krave su se uključile. Mlateći, šibajući repom, čutljivost prirode je raščinjena i barijere koje treba da dele čoveka gospodara od zverinja izbrisane. Onda su se uključili psi. Uzbudeni od galame, kako uzrujano jure i škljocaju zubima, evo ih! Gle! I hrt, avganistanski hrt... vidi ga!

Onda još jednom, u galami koja je do tada sasvim izašla ispod kontrole, opazala se g-đica Kakosezove iza drveta kako poziva one iz žbunja — ili su se to oni oteli — kraljicu Bes; kraljicu Anu; i devojkicu Malu; i Doba razuma; i policajca Badža. Stižu. I hodočasnici. I ljubavnici. I dedin sat. I starac s bradom. Svi su se pojavili. Štaviše, svaki je deklamovao neku rečenicu ili deo iz svoje uloge ... *Nisam* (rekao je jedan) *savršeno pri svesti* ... Drugi *Ja sam Razum... A ja? Ja sam stari cilindar*. ... *Kući je stigao lovac, kući iza brda* ... *Dom? Gde se rudar znoji, a verna dragana je postala gruba drolja* ... *Slatko i nisko; slatko i nisko, vetar sa zapadnog mora... Je li to bodež što vidim pred sobom?* ... *Sova huče i bršljan se ruga kuc-kuc-kuckajući na okno* ... *Gospo, koju ću voleti do smrti, ostavi svoju sobu i dođi* ... *Gde toplota talasa svoje vetrovite čaršave* ... *Htela bih da sam leptir. Htela bih da sam leptir* ... *U tvojoj volji je naš mir* ... *Evo tata, uzmi knjigu i čitaj naglas* ... *Čuj, čuj, kako psi laju i prosjaci* ...

Veliko ogledalo pokazalo se isuviše tesno. Mladi Bontrop uz sve svoje mišice nije više mogao tu prokletu stvar da vuče okolo. Stao je. I svi ostali — držeći ogledalo, limene kante, krhotine kuhinjskog posuđa, uramljena sobna ogledala i sobna ogledala sa teškim ukrasima — svi stadoše. A publika je videla sebe, nikako ne cela, ali u svakom slučaju kako sedi mirno.

Kazaljke na satu stale su u sadašnjici. To je bilo sada. Mi sami.

To je, dakle, bila njena mala igra! Da nas raskrinka, onakve kakvi smo ovde i sada. Svi iskrivljeni, otrebljeni, samleveni; ruke dignute, noge podvijene. Čak i Bart, čak i Lusi, okrenuše se. Svi su izbegavali ili se zaklanjali — osim g-đe Menrize, koja je, licem u lice sa sobom u ogledalu, koristila ga kao ogledalo; izvadila je svoje ogledalce; napudrala nos i sklonila jednu kovrdžu koju je pomerio vetar.

»Veličanstveno!«, vikao je stari Bartolomej. Jedino je ona neposramljena sačuvala svoj identitet i ne trepnuvši suočila se sa sobom. Mirno je namazala usne.

Oni koji su držali ogledalo čučali su; maliciozni; pozorni; iščekujući; komentarišući.

»To su oni«, kikotali su se zadnji redovi. »Moramo li se mi pasivno podvrći ovom zlobnom poniženju?«, pitao je prednji red. Svaki se tobože okrenuo svom susedu da kaže — o, ma šta što je bilo pri ruci. Svako je pokušavao da se pomeri nekoliko santimetara, izvan ispitujućeg uvredljivog oka. Neki su se pravili da odlaze.

»Smatram da je predstava završena«, mumlao je pukovnik Mejhju, pronašavši svoj šešir. »Vreme je ...«

Ali pre nego što su došli do bilo kakvog zajedničkog zaključka, javio se glas. Čiji je to glas, niko nije znao. Dolazio je iz žbunja — megafonska, anonimna, razglasna izjava. Glas je rekao:

Pre no što se razidemo, dame i gospodo, pre nego što odemo ... (oni što su ustali sedošće) ... da kažemo jednosložnim rečima, hez kićenja, nadevanja ili laskanja. Da razbijemo ritam i da zaboravimo rimu. I da mirno osmotrimo sebe same. Sebe same. Neki su koščati. Neki debeli. (Ogledala su to potvrdila.) Najviše nas je lažljivaca. I kradljivaca. (Ogledala nisu imala komentar na to.) Siromašni su isto tako loši kao i bogati. Možda i gori. Ne skrivajte se iza svojih dronjaka. Ili se ne zaklanjajte iza naše odeće. Ili, iza proučavanja knjiga, spretne vežbe na klaviru; ili slikanja slika. Ili iza tvrdnje o nevinosti detinjstva. Promislite o ovcama. Ili o veri u ljubav. Promislite o psima. Ili o vrlini onih kojima rastu sede vlasi. Promislite o ubicama s puškama, onima što ovde ili tamo bacaju bombe. Oni otvoreno rade ono što mi radimo potajno. Uzmite na primer (ovde je megafon poprimio kolokvijalni, govorni ton) bungalov gospodina M. Zauvek pokvaren vidik. To je ubistvo ... Ili karmin g-đe E. i njene kao krv crvene nokte ... Tiranin je, upamtite, napola rob. Zatim taština g. H., pisca, kako grebe po gnojištu za jeftinu slavu ... Tu je zatim neodoljiva snishodljivost dame ove plemićke kuće — manir više klase. A oni kupuju deonice na berzi da bi ih preprodali ... O, svi smo mi isti. Sad uzмите mene. Spasavam li se ja od sopstvene pokvarenosti simulirajući ogorčenje, u žbunju, među lišćem? Tu je rima da pokaže, i pored protesta i želje da se prinese žrtva, da sam i ja dobila nešto takozvanog obrazovanja ... Pogledajmo sebe, dame i gospodo! Pogledajte zatim zid; i zapitajte se kako da taj zid, veliki zid, koji mi zovemo, možda pogrešno, civilizacija, grade (tu su sevnula i blesnula ogledala) splačine, otpaci i fragmenti kao mi?

Svejedno, ja ovde idem (kroz rimu, zapazite) do višeg tona — ima nešto što se ima reći; o našoj nežnosti prema mački; vidite isto tako u današnjim novinama 'od njegove mnogovoljne žene'; i impuls koji nas vodi — vidite, kad niko ne gleda — do prozora u ponoć da mirišemo grašak. Ili odlučno odbijanje nekog bubuljičavog, malog, prljavog kržljavka da proda svoju dušu. Postoji tako nešto — ne možete to poreći. Šta? Ne možete da ih otkrijete? Od sebe vidite samo splačine, otpatke i fragmente? Dobro, onda slušajte kako gramofon potvrđuje ...

Tu je zapelo. Ploče su bile izmešane. Fokstrot, Slatka lavanda. Dome, slatki dome, Vladaj Britanijo — obilno se znojeći, Džimi, koji je bio zadužen za muziku, bacao ih je na stranu i uglavio pravu — da li je to bio Bah, Hendl, Betoven, Mocart ili niko slavan, ili naprosto tradicionalna melodija? U svakom slučaju, hvala nebu, to je bio neko ko govori, posle anonimnog trubljenja paklenog megafona.

Kao kad živa sklizne, osećanja su se namagnetisala, raspršeni se ujediniili. Melodija je otpočela; prva nota odredila je drugu; druga treću. Zatim se odozdo rodila suprotna sila; onda još jedna. Na različitim nivoima one su se razišle. Na različitim nivoima mi smo krenuli napred; neki da na površini beru cveće; drugi silaze da se rvu sa značenjem; ali svi razumevaju; svi su angažovani. Sjatila se cela populacija nemerljive dubine duha; od onih nezaštićenih; onih nepokoženih; i zora je pukla; i azur; iz haosa i kakofonijskog takta; ali to nije kontrolisala samo

melodija površinskog zvuka; već su se i bojovni ratnici s ratničkim perjem napinjali na sve strane: Da se podele? Ne. Saterani sa krajeva horizonta; opozvani sa ivica strašnih pukotina; razbili su se; razrešili; ujedinili. I neki opustiše prste; a drugi otpustiše prekrštene noge.

Jesmo li taj glas bili mi? Otpaci, splachine i fragmenti, jesmo li to isto mi? Glas je odumro.

Kao što se talasi, povlačeći se, otkrivaju; kao što se magla, dižući se, odaje, tako su, podigavši oči (g-đe Menrizi su bile vlažne; pošto su joj trenutačne suze poharale puder) kao voda kad se povuče što ostavi na videlu skitničini stari čamac, videli da se muškarac sa svešteničkom kragom iz potaje penje na sapunsku kutiju.

»Preč. Dž. V. Stretfild je, liznuo je olovku reporter i zabeležio, »potom održao govor ...«

Svi su nepomično gledali. Kakva je nepodnošljiva konstrukcija, kontrakcija i redukcija do uprošćenog apsurdna on stvarno bio! On svih neprikladnih prizora, sveštenik u službenom odelu, kao rezime, bio je najgrotoskniji i potpun. Otvorio je usta. O bože, zaštiti nas i sačuvaj od svrstanih reči, od reči čistih! Na šta treba reči da nas podsete? Moram li ja da budem Tomas, ti Džejn?

Kao da je neopažena vrana skočila na isturenu golu granu, on je taknuo svoj okovratnik i nakašljao se kao preliminarni prigovor. Jedna činjenica je ublažavala taj užas; njegov kaži-prst, podignut u uobičajenom maniru, bio je umrljan od duvanskog soka. Nije on bio tako loš momak; preč. Dž. V. Stretfild; deo tradicionalnog crkvenog nameštaja: ugaoni kredenac; ili gornji balvan od kapije, koji su uobličavale generacije seoskih drvodelja po nekom izgubljen-u-magli-starine modelu.

Gledao je u publiku; onda gore u nebo. Celu mnoštvo njih, plemenitih i prostih, osetili su se zbunjeni, zbog njega, zbog sebe. Tu je stajao on, njihov zastupnički govornik; njihov simbol; oni sami; bačva, klip, koga su ismevala ogledala; ignorisale krave, proglasili neupotrebljivim oblaci koji su nastavili svoje veličanstveno prearanžiranje nebeskog pejzaža; nevažan rašljast kolac u obilju i veličanstvu letnjeg tihog sveta.

Njegove prve reči (podigao se vetrić; šuštal je lišće) su se izgubile. Onda su ga čuli da kaže: »Kakvu.« Na tu reč je dodao još jednu »poruku«; i na kraju je izronila cela rečenica; ne razumljiva, da kažemo bolje čujna. »Kakvu je poruku«, izgledalo je da pita, »htela naša svečanost da prenese?«

Savili su ruke na uobičajen način kao da sede u crkvi.

»Pitao sam se«, ponovile su se reči, »kakvo značenje, ili poruku je naša svečanost htela da prenese?«

Ako on ne zna, a naziva se prečasnim, i još diplomcem, ko će onda uopšte?

»Kao čovek iz publike, nastavio je (reči su sad dobile smisao), ponudiću, vrlo skromno, jer ja nisam kritičar« — i on dotače belu kapiju koja mu je zatvarala vrat, žutim prstom — »svoje tumačenje. Ne, to je isuviše smela reč. Ova darovita dama ...« Pogledao je okolo. La Trob je bila nevidljiva. Nastavio je: »Govoreći samo kao čovek iz publike, priznajem da sam bio zbunjen. Iz kog razloga su nam, pitao sam se, pokazane ove scene? Ukratko, istina je. Sredstva koja su nam na raspolaganju bila danas po podne bila su ograničena. Ipak su nam prikazane različite grupe. Prikazan nam je, ako ne grešim, napor obnavljanja. Nekolicina je izabrana; većina je prošla u

pozadini. To nam je sigurno prikazano. Ali opet, nije nam dato da razumemo — jesam li ja suviše drzak? Stupam li kao anđeli, tamo gde bih kao budala morao da ne prisustvujem? Meni se na kraju ukazalo da smo mi članovi jedni drugih. Svaki je deo celine. Da, to mi se dogodilo, dok sam sedeo među vama u publici. Zar nisam primetio u g. Harkaslu« (uperio je prst) »svojevremeno Vikinga? A u ledi Heriden — izvinite me ako pogrešno uzimam imena — kanterberijskog hodočasnika? Mi igramo različite uloge; ali smo isti. To prepuštam vama. Onda opet, kako su komad i svečanost napredovali, pažnja mi se razbila. Možda je i to bio deo režiserkine namere? Mislio sam da sam primetio da priroda preuzima njenu ulogu. Usuđujemo li se mi, pitao sam se, da život ograničimo na sebe? Zar ne držimo, možda, da postoji duh koji nadahnjuje, prožima...« (Laste su brisale oko njega. Izgledalo je da im je poznato šta on misli. Onda su pobile iz vida.) »To ostavljam vama. Nisam ovde da objašnjavam. Ta uloga mi nije dodeljena. Ja govorim samo kao čovek iz publike, jedan od nas. Uhvatio sam sebe isto tako reflektovanog, slučajno u svom sopstvenom ogledalu ...« (Smeh.) »Otpaci, splachine i fragmenti! Svakako, treba da se sjedinimo?«

»Ali« (»ali« je označilo novi pasus) »ja govorim, takođe, u jednom drugom svojstvu. Kao blagajnik fonda. I u tom svojstvu« (konsultovao je list papira) »drago mi je što mogu da vam kažem da nas je svota od trideset šest funti, deset šilinga i deset penija ovom poslepodnevnom zabavom približila našoj svrsi: osvetljenja naše drage stare crkve.«

»Aplauz«, izvestio je reporter.

G. Stretfild je zastao. Slušao je. Da li čuje neku muziku u daljini?

Nastavio je: »Ali još uvek nedostaje« (konsultovao je svoj papir) »preostalih sto sedamdeset pet funti. Tako da svako od nas ko je uživao u ovoj svečanosti još uvek ima mo ...« Reč je presečena napola. Jedno zum ju je odseklo. Dvanaest aviona u formaciji savršenoj, kao let divlje patke, prešli su iznad glava. To je bila muzika. Publika je zinula; ukočeno je gledala. Zum je postalo zujanje. Avioni su prošli.

»... gučnosti«, nastavio je g. Stretfild, »da da prilog«. Dao je znak. Istog trenu su proradile sakupljačke kutije. Izronile su iza ogledala. Bakrenjaci su zveckali. Srebro je zvonilo. Ali, o kakva šteta — kako je to teralo čoveka da se oseti gmizav! Stizao je idiot Albert sa svojom kutijom — aluminijumskom šerpom bez poklopca. Niste ga mogli lako odbiti, jadnika. Ubacivali su šilinge. Zveckao je i smejućio se cinično, čavrljao i uzmicao. Kad je g-đa Parker davala svoj prilog — slučajno pola krune — apelovala je na g. Stretfilda da istera ovo zlo, da pruži zaštitu svom staležu.

Dobri čovek je dobroćudno razmišljao o idiotu. U njegovoj veri bilo je mesta, pokazivao je, i za njega. I on je, govorio je g. Stretfild, deo nas. Ali deo koji mi ne želimo da prepoznamo, dodala je ćutke g-đa Sprindžit, spustivši novčić od šest penija.

Kontemplirajući o idiotu, g. Stretfild je izgubio nit govora. Izgledalo je da je njegove komande nad rečima nestalo. Motao je krst na satnom lancu. Onda mu je ruka napipala džep na pantalonama. Kriomice je izvadio malu srebrnu kutiju. Svima je bilo jasno da ga je ophrvala prirodna želja prirodnog čoveka. Dalje mu reči nisu služile.

»A sada,« zaključio je, gladeći upaljač za lulu na dlanu, »najprijatniji deo moje dužnosti. Da

predložim da izrazimo zahvalnost ovoj darovitoj dami...« Tražio je okolo subjekt koji odgovara ovom opisu. Niko takav nije se video. »... koja, izgleda, želi da ostane anonimna.« Zastao je. »I tako ...« Opet je zastao.

To je bio nezgodan trenutak. Kako da završi? Kome da zahvali? Svaki zvuk u prirodi bio je bolno čujan; šuštanje drveća; gutanje jedne krave; čak i proletanje lasta preko trave se moglo čuti. Ali niko nije govorio. Na koga da stave odgovornost? Kome da zahvale za svoju zabavu? Zar nije bilo nikoga?

A onda je nastalo neko gušanje iza žbuna, neko preliminarno, nagoveštajno grebanje. Igla je zagrebala ploču; glup, glup, glup; a onda, našavši kolotečinu, nastade grmljavina i uzbuđenje koji su nagoveštavali Bože... (svi su se digli) čuvaj kralja.

Publika na nogama bila je licem prema glumcima; koji su, takođe, stajali sa svojim kutijama za prilog mirujućí, ogledala su im bila skrivena, a haljine njihovih raznih uloga su kruto visile.

Srećno i slavno

Da nam dugo vlada,

Bože, čuvaj kralja!

Note su odumrle.

Je li to kraj? Glumci su bili neradi da odu. Oklevali su, pomešali su se. Tu je policajac Badž pričao sa kraljicom Bes. A Doba razuma prisno je razgovarala sa prednjim magarećim nogama. I g-đa Hardkasl doterivala je nabore na svojoj krinolini. A mala Engleska, još uvek dete, sisala je pepermint koji je ispao iz neke tašne. Svako je još uvek glumio neglumljenu ulogu dodeljenu mu odećom. Lepota je bila na njima. Lepota ih je odavala. Je li to činila svetlost? — nežna, bledeća, ne ljubopitljiva, već večernja svetlost reflektora koja otkriva dubine u vodi i od koje čak i crveni cigleni bungalov zrači?

»Gle«, šapnula je publika. »O, gle, gle, gle —« i zatapšali su još jednom; a glumci su se uhvatili za ruke i naklonili. Stara g-đa Lin Džounz, pipkajući za svojom torbom, uzdahnu, »Kakva šteta — moraju li da se presvuku?«

Ali bilo je vreme da se pakuje i ide.

»Kući, gospodo; kući, dame; vreme je da se pakujemo i idemo«, zviždukao je reporter, škljocnuvši korice svoje beležnice. A g-đa Parker se sagnula.

»Bojim se da sam ispustila rukavicu. Tako mi je žao da vas mučim. Tamo dole, između sedišta ...«

Gramofon je tonovima potvrdio da nema poricanja, trijumfalno ali oproštajno: *Rasuli smo se, mi koji smo zajedno došli*. Ali, tvrdio je gramofon, *hajde da sačuvamo ono što je činilo tu harmoniju*.

O, hajde, odjeknula je publika (saginjući se, zavirujućí, tapkajućí). Jer tu je radost, slatka radost, u druženju.

Rasuli smo se, ponavljao je gramofon.

I publika je, okrenuvši se, videla prozore u plamenu, svaki zamazan zlatnim suncem; i promrmljala: »Kući, gospodo, slatkom ...«, ipak je odugovlačila jedan trenutak, videvši, možda, kroz zlatnu slavu pukotinu u parnom kotlu; rupu u tepihu; i, čujućí, možda, svakodneвно

spuštanje svakodnevnog računa.

Rasuli smo se, obaveštavao ih je gramofon. I raspustio ih je. Tako, ispravivši se poslednji put, svako, uhvativši, možda šešir ili štap ili par jelenskih rukavica, poslednji put su tapšali Badžu i kraljici Bes; drveću; belom putu; Bolni Minsteru i Foliju. Pozdravili su jedni druge i rasuli su se, preko travnjaka, stazama, prošli kraj kuće do šljunkom posutog polukruga kod zgrada, gde su automobili, bicikli i motocikli bili na gomili.

Prijatelji pozdraviše jedni druge u prolazu.

»Zaista mislim«, neko je govorio, »da je g-đica Kokosezove trebalo da istupi, a ne da ostavi svešteniku da ... Konačno, ona je to napisala ... Ja mislim da je briljantno pametno ... O, bože, ja mislim da je to krajnja glupost. Jeste li vi razumeli nameru? Pa, on reče da je ona mislila kako svi mi igramo sve uloge. ... Rekao je i da je, ako sam shvatio šta je mislio, priroda preuzela ulogu. ... Zatim, tu je bio idiot. ... Isto tako, zašto je izostavljena vojska, kako reče moj muž, ako je to istorija? I ako jedan duh prožima celinu, šta sa avionima? ... Oh, ali vi ste suviše egzaktni. Konačno, setite se da je to samo seoski komad ... Sa svoje strane, ja mislim da je trebalo da se izrazi zahvalnost vlasnicima. Kad smo mi imali svečanost, trava se nije oporavila do jeseni ... Zatim, mi smo imali šatore ... To je taj čovek, Kobet iz Kobs Kornera, koji dobija sve nagrade na svim izložbama. Ja baš ne obožavam nagrađeno cveće, ni nagrađene pse ...

Rasuli smo se, trijumfovao je gramofon, a ipak je lamentovao, *rasuli smo se* ...

»Ali morate da se podsetite«, ćaskali su stari pajtaši, »oni su sve to morali da rade jeftino. Ne možete u ovo doba godine da dobijete ljude na probe. Tu je seno, da ne pominjem bioskop ... Nama treba neki centar. Nešto da nas sve okuplja ... Brukovi su otišli u Italiju, uprkos svemu. Dosta lakoumno? ... Ako najgore treba da dođe — nadajmo se da neće — iznajmili bi avion, tako su rekli. ... Mene je razveselio stari Stretfield, kako pipajući traži svoj nabijač za lulu. Volim kad je čovek prirodan, ne kad je uvek u izlogu ... Onda, ti glasovi iz žbunja ... Proročišta? Pripisujete to Grcima? Da li su proročišta bila, ako time nisam bogohulan, nagoveštaj naše sopstvene religije? Koja je šta? ... Gumeni đonovi? To je tako razborito ... Duže traju i štite stopala. ... Ali ja sam govorio: može li hrišćanska vera da se prilagodi? U ovakvim vremenima ... u Lartingu niko ne ide u crkvu ... Tamo su psi, tamo — slike. Čudno je da nauka, kako su mi rekli, stvari čini (da tako kažemo) duhovnijim ... Najnovija ideja je, to mi kažu, da ništa nije čvrsto ... Eno, može se malo videti crkva kroz drveće ...

»G. Amfilbi! Baš je lepo što vas vidim! Dodite stvarno da večeramo ... Ne, na žalost, idemo nazad u grad. Dom zaseda ... pričao sam im da su Brukovi otišli u Italiju. Videli su vulkan. Veoma impresivno, kažu — imaju mnogo sreće — u erupciji. Slažem se — stvari izgledaju gore nego ikad na kontinentu. A šta je kanal, promislite, ako misle da naprave invaziju na nas? Avioni, nije mi to bilo drago da kažem, nagnali su čoveka da misli ... Ne, mislim da je bilo isuviše mana. Uzeti idiota. Je li ona mislila, da tako kažem, nešto skriveno, podsvesno kako to zovu? Ali zašto uvek uvlaciti seks ... Istina, u jednom smislu smo svi mi, priznajem, još uvek divljaci. Te žene sa crvenim noktima. I maskiranje — šta je to? Stari divljak, pretpostavljam ... To je zvono. Ding-dong. Ding ... Dosta napuklo staro zvono ... A ogledala! Koja su nas odražavala ... Ja kažem da je to okrutno. Čovek se oseti takva budala, uhvaćen bez zaštite. Eno

ide g. Stretfild, pretpostavljam na večernje. Moraće da požuri, inače neće imati vremena da se presvuče ... On reče da je ona mislila kako mi svi glumimo. Da, ali u čijem komadu? E, to je pitanje! A kad nam je ostalo da postavljamo pitanja, nije li to promašen komad? Moram da kažem da ja volim da osetim da sam siguran, kad idem u pozorište, da sam shvatio značenje ... ili je, možda, ona to mislila? ... Ding-dong. Ding ... da ako ne dođemo do zaključka, ako vi razmišljate i ja razmišljam, možda ćemo jednog dana, misleći različito, smisliti isto?

»Eno dragog starog g. Karfaksa ... Možemo li da vas povežemo, ako nemate ništa protiv da izigravate sardinu? Pitali smo se, g. Karfaks, u vezi sa predstavom. Ogledala sad — jesu li ona značila da je odraz san, a muzika — je li to bio Bah, Hendl ili niko poseban — je li istina? Ili je to bilo obratno?«

»Bože blagi, kol'ko se okleva. Niko ne razlikuje automobile. Zato ja imam maskotu, majmuna ... Ali ne mogu da ga vidim ... Dok čekamo, recite mi jeste li osetili kad je pljusak pao, kao da neko plače za sve nas? Ima jedna pesma, počinje *Suze, suze, suze*. I dalje ide *o, onda se otvorio okean* ... ali ne mogu da se setim ostalog.

»Onda kad je g. Stretfild kazao: jedan duh prožima celinu — prekinuli su ga avioni. To je najgore u predstavama na otvorenom. ... Osim, naravno, ako ona nije mislila baš to ... Bože, ne bi se baš moglo reći da je organizacija parkinga adekvatna ... Ili nije trebalo da očekujem tako mnogo špansko-švajcarskih ... Ono je rols ... Ono je bentli... Ono je novi tip forda ... da se vratim na značenje. — Jesu li mašine đavo, ili one uvode nesklad ... Ding-dong, ding ... čime dolazimo do poslednjeg ... Ding-dong ... Ovde je auto sa majmunom ... Uskačite ... Pa, zbogom, g-đo Parker ... Nazovite nas. Sledeći put kad dolazite ne zaboravite ... Drugi put ... Drugi put ...«

Točkovi su jurnuli po šljunku. Kola su se odvezla.

Gramofon je zaklokotao *Sjedinjenost — Raštrkanost*. Zaklokotao je *Sje ... Ras ...* I prestao. Malo društvo koje je zajedno došlo oko podne ostalo je da stoji na terasi. Hodočašća su utabala stazu na travi. Biće potrebno i mnogo čišćenja travnjaka. Sutra će zazvoniti telefon: »Je li mi tu ostala tašna? ... Naočari u crvenoj kožnoj futrolji? ... Mali stari broš bez ikakve vrednosti za bilo koga osim za mene? Sutra će zvoniti telefon.

Sad je g. Oliver rekao: »Draga gospođo«, i uzimajući ruku g-đe Menrize u rukavici, stisnuo ju je kao da kaže: »Dali ste mi ono što sad uzimate od mene.« Voleo bi da podrži jedan trenutak duže smaragde i rubine koje je, tako ljudi kažu, iskopao tanušni Ralf Menriza u svojim deranskim danima. Ali, na žalost, svetlost sunca na zalasku bila je bezosećajna prema njenoj šminki; izgledala je kao oplata, neupijena. I on ispusti njenu ruku; a ona mu lukavo, nestašno namignu, kao da kaže — ali kraj te rečenice bio je prekraćen. Jer se ona okrenula i Džajls je iskoračio i laki vetar koji su meteorolozi prognozirali zalepršao joj je suknju; i ona je išla, kao boginja, čila, izobilna, sa zarobljenicima u lancima od cveća koji su išli po njenom tragu.

Svi su odlazili, povlačili se, rasipali se; i on je ostao sa pepelom koji se hladi i nije bilo sjaja, nije bilo sjaja na tom deblu. Koja je reč izražavala opadanje u njegovom srcu, izliv u njegovim venama, kao da je Menriza koja se povlači, sa Džajlzom u pratnji, divna žena, sva čulo, rasporela lutku od krpe i pustila da procuri piljevina iz njegovog srca?

Starac je pustio grleni zvuk i okrenuo se nadesno. Napred sa hramanjem, napred sa šepanjem,

jer ples je završen. Besciljno je lutao pored drveća. Ovde je, rano tog jutra, razorio dečaćičev svet. Iskočio je sa novinama; dete je vrisnulo.

Dole u dolji, pored veštačkog ribnjaka, presvlačili su se glumci. Mogao je da ih vidi među kupinama. U potkošuljama i pantalonama; kako raskopčavaju kopče; zakopčavaju dugmeta: na sve četiri; puneći odećom jeftine sekretarske kofere; srebrnim mačevima, bradama i smaragdima, na travi. G-đica La Trob u sakou i suknji — suviše kratkoj, jer je imala debele noge — boreći se sa golemim talasima krinoline. On mora poštovati konvenciju. Zato je stao kraj ribnjaka. Voda iznad mulja je bila neprozirna.

Onda, stižući iza njega: »Zar ne treba da joj se zahvalimo«, pitala ga je Lusi. Lagano ga je pogladila po ruci.

Kako je od svoje religije prestala da zapaža! Isparine tog tamjana zamrače ljudsko srce. Klizeći lako po površini, ona je ignorisala bitku u mulju. Pošto je La Trob bila raspeta sveštenikovim tumačenjem, mrcvarenjem i sakaćenjem od glumaca... »Ona ne želi naša zahvaljivanja, Lusi«, rekao je osorno. Ona želi, kao taj šaran (nešto se pomerilo u vodi) tamu u mulju; viski sa sodom u pabu; i sirove reči koje silaze kao mušice kroz vodu.

»Zahvali glumcima, ne autoru«, rekao je. »Ili nama, publici.«

Gledao je preko ramena. Staru damu, onu starosedecu, onu praistorijsku odvezio je u kolicima njen sobar. Provezao ju je kroz luk. Sad je staza bila prazna. Linija krova, uspravni dimnjaci, dizali su se čvrsti i crveni naspram plavila večeri. Izronila je kuća; kuća koja je bila izbrisana. Bilo mu je đavolski drago što je to gotovo — gušanje, jurnjava, šminkanje, prstenje. Sagnuo se i podigao božur koji je sklopio latice. Samoća je opet stigla. I razum i novine pod svetlošću lampe ... Ali gde mu je pas? Na lancu u štenari? Sitne vene su od besa nabrekle na njegovim slepoočnicama. Zviznuo je. A kako ga je Kendiš pustio, jureći preko travnjaka sa mrljom pare na nozdrvama stizao mu je pas.

Lusi je još uvek zurila u ribnjak. »Sve je otišlo«, mrmrljala je, »pod lišćem.« Uplašena od prolaza senki, riba se povukla. Ona je žurila u vodu. Površno je milovala svoj krst. Ali njene oči su pretraživale vodu, tražeći ribu. Lokvanji su se zatvorili. Crveni lokvanj, beli lokvanj, svaki na svom tanjiru od lista. Gore je vazduh jurio; dole je bila voda. Ona je stajala između dve fluidnosti, gladeći svoj krst. Vera je zahtevala sate klečanja u rano jutro. Često je ushićenje lutajućeg oka zavodilo — zrak sunca, senka. Sad je nazubljeni list u čošku sugerisao, svojim obrisima, Evropu. Bilo je i drugog lišća. Lepršala je okom po površini, nadevajući imena lišću, Indija, Afrika, Amerika. Ostrva sigurnosti, sjajna i debela.

»Bart...« Progovorila mu je. Mislila je da ga pita o vilinom konjicu — da li bi mogla plava nit da se smiri, ako je uništimo ovde, pa tamo? Ali on je otišao u kuću.

Onda se nešto pokrenulo u vodi; njen omiljeni lepezan. Iza njega zlatni jaz. Onda je videla srebrni sjaj — veliki šaran glavom, koji je izlazio na površinu tako jako retko. Otklizile su između stabljika, srebrna; ružičasta; zlatna; špricana; prugasta; šarena.

»Mi sami«, mrmrljala je. I izbavljajući neki odsev vere iz sive vode, s nadom, bez mnogo pomoći razuma, sledila je ribu; prošaranu, prugastu, sa mrljama; videći u toj viziji lepotu, moć i slavu u nama samima.

Riba ima veru, rezonovala je. One nam veruju jer ih nikad nismo lovili. Ali bi njen brat odgovorio: »To je pohlepa.« »Njihova lepota!«, protestovala je. »Seks«, rekao bi. »Ko seks čini prijemčivim na lepotu?«, sporila bi se. On je slegao ramenima, ko? Zašto? Začutavši, vratila se svojoj privatnoj viziji lepote koja je dobrota, mora po kome plovimo. Uglavnom nepropustljiv, ali svaki čamac sigurno nekad procuri?

On bi nosio baklju razuma dok ne bi dogorela u tami pećine. Ona sama, svakog jutra, klečeći, štitila je svoju viziju. Svake noći ona je otvarala prozor i gledala lišće naspram neba. Onda bi zaspala. Onda bi je nepravilne trake ptičijih glasova budile.

Riba je izašla na površinu. Nije imala šta da im da — ni mrvicu hleba. »Čekajte, mile«, obratila im se. Skoknuće u kuću i tražiti keks od g-đe Sendz. Onda je pala jedna senka. Sevnule su. Kako je to dosadno! Ko je? Bože, mladić čije je ime zaboravila; nije Džons; nije ni Hodž ...

Dodž je iznenada ostavio g-đu Menrizu. Svud po bašti tražio je g-đu Svidin. Sad ju je našao, a ona je zaboravila njegovo ime.

»Ja sam Viljem«, rekao je. Na to je oživela, kao devojčica u bašti u belom, među ružama, koja mu trči u susret — jedna neodigrana uloga.

»Pošla sam po keks — ne, da zahvalim glumcima«, mucala je, devičanski, crveneći. Onda se setila svog brata. »Moj brat«, dodala je, »kaže da se ne sme zahvaljivati autorki, g-đici La Trob.«

Uvek je to bio »moj brat... moj brat« što se dizao iz dubine njenog ribnjaka.

Što se tiče glumaca, Hemond je odlepio svoje zulufe i sad je zakopčavao kaput. Kad je lanac umetnut između dugmadi, on je otišao.

Jedino je g-đica La Trob ostala, saginjući se nad nečim u travi.

»Predstava je završena«, rekao je. »Glumci su otišli.«

»A mi ne smemo, moj brat kaže, da zahvaljujemo autorki«, ponovila je g-đa Svidin, gledajući prema g-đici La Trob.

»Pa ja onda vama zahvaljujem«, rekao je. Uzeo je njenu ruku i stegao. Ako se sve sabere, nije izgledalo da će se ikad više sresti.

Crkvena zvona uvek prestanu ostavljajući vas da pitate: da ne bude još jedan ton? Iza je slušala na pola puta preko travnjaka ... Ding, dong, ding ... Neće biti još jednog tona. Pastva je okupljena, na kolenima, u crkvi. Počinjalo je večernje. Predstava je završena; laste su preletale travu koja je poslužila kao pozornica.

Eno ga Dodž, čitač sa usana, sličan njoj, njen zaverenik, kao i ona tragač za skrivenim licima. Žurio je da se pridruži g-đi Menrizi, koja je išla napred sa Džajlzom — »otac moje dece«, mrmljala je. Meso se prosulo preko nje, vruće, učvršćeno nervima, sad osvetljeno, sad tamno kao teško fizičko telo. Isceljujući ustajali gnoj od otrovne strelice, našla je lice koje je ceo bogovetni dan tražila. Izvirujući i zagledajući, između leđa, preko ramena, našla je čoveka u sivom. On joj je dao šolju čaja na partiji tenisa; dodao joj, jednom, reket. To je bilo sve. Ali, vikala je ona, da smo se sreli pre nego što je losos kao srebrna šipka ... da smo se sreli, plakala je. I kad je njen dečacić, probivši se kroz tela, stigao u ambar, promrmljala je, »Da je on njegov sin«. ... U

prolazu je otkinula gorki list koji je rastao slučajno baš ispred prozora dečje sobe. Muževljeva brada. Gužvajući te mrvice umesto reči, jer nikakve reči tu nisu rasle, ni ruže, prohujala je pored svog zaverenika, sebi sličnog, tragača za nestalim licima »kao Venera«, mislio je, grubo prepevavši, »ka svom plenu...« i pošao je za njom.

Kad se zađe za ugao, tamo je bio Džajlz pripojen g-đi Menrizi. Ona je stajala na vratima svog automobila. Džajlz je držao nogu na ivici papučice. Jesu li primećivali strele koje su se spremale da ih pogode?

»Uskači, Bile«, zadirkivala ga je g-đa Menriza.

I točkovi su jurnuli po šljunku i auto se odvezao.

Konačno, g-đica La Trob je mogla da se digne iz sagnutog položaja. Produžila ga je da bi izbegla pažnju. Zvona su stala; publika je otišla; i glumci. Mogla je da ispravi leđa. Mogla je da raširi ruke. Mogla je da kaže svetu: »Uzeo si moj dar!« Slava ju je obuzela — za jedan trenutak. Ali šta je ona dala? Oblak koji se stopio sa drugim oblacima na horizontu. Trijumf je bio u davanju. I trijumf je izbledeo. Dar nije ništa značio. Da su razumeli njenu nameru; da su shvatili svoje uloge; da su biseri bili pravi i fond neograničen — to bi bio bolji dar. Sad je otišao da se pridruži ostalima.

»Promašaj«, gundala je i stala da bi sklonila ploče.

Onda su iznenada čvorci napali drvo iza koga se ona bila krila. Pogodili su ga u jatu, kao mnoštvo krilatog kamenja. Celo drvo je provrilo od zuja koji su napravili, kao da je svaka ptica trzala po jednu žicu. Zuj, vreva se dizala sa drveta ptičje-uvrevljenog, ptičje-vibrantnog, pticama pocrnelog. Drvo je postalo rapsodija, ustreptala kakofonija, uzavrela i vibrantna ekstaza, grane, lišće, ptice koje neskladno skandiraju život! život! život! bez mere, ne prestajući da proždiru drvo. I poleteše! I odoše!

Šta je zasmetalo? To je bila stara g-đa Čamerz, koja se sporo vukla kroz travu sa buketom cveća — ružičastim očito — da napuni vazu koja je stajala na muževljevom grobu. Zimi božikovinu, ili bršljan. Leti, jedan cvet. Ona je uplašila čvorke. Sad je prošla.

G-đica La Trob je uglavila bravu i podigla teški kofer gramofona na rame. Prešla je preko terase i stala kraj drveta gde su se bili okupili čvorci. Tu je ona podnela trijumf, poniženje, ekstazu, očaj — ni za šta. Petama je izbušila rupe u travi.

Smrkavalo se. Pošto nije bilo oblaka da uznemiravaju nebo, plavo je bilo plavlje, zeleno zelenije. Nije više bilo vidika — nije bilo Folija, nije bilo tornjića Bolni Minstera. Samo zemlja, nikakva zemlja posebno. Spustila je kofer i ostala da gleda zemlju. Onda se nešto diglo na površinu.

»Treba da ih grupišem«, mrmljala je, »ovde.« Biće ponoć; biće dve figure, poluskrivene stenom. Dići će se zavesa. Šta bi bile prve reči? Izmakle su joj reči.

Opet je digla teški kofer na rame. Otišla je krupnim korakom preko travnjaka. Kuća je usnula; jedan konac dima zgušnjavao se naspram drveća. Bilo je čudno da zemlja, sa svim tim užarenim cvećem — ljiljanima, ružama, busenima belog cveća i žbunjem plamteće zelenog —

još uvek treba da bude čvrsta. Sa zemlje je izgledalo da se zelena voda diže preko nje. Uхватила je put dalje od obale i, podigavši ruku pipkala je za rezom gvozdene kapije na ulazu.

Ubaciće kofer kroz kuhinjski prozor, a onda će dalje do krčme. Od svađe sa glumicom koja je delila njenu postelju i džep, u njoj je narasla potreba za pićem. I užas i strah biti sam. Ovih dana prekršiće — koji od seoskih zakona? Trezvenosti? Čistote? Ili će uzeti nešto što joj ne pripada s pravom?

Na uglu je naletela na staru g-đu Čamerz, koja se vraćala s groblja. Starica je gledala dole na mrtvo cveće koje je nosila i izbegla ju je. Žene u seoskim kućama sa crvenim geranijumima uvek to rade. Ona je bila otpadnica. Priroda ju je nekako odvojila od njene vrste. Ipak je nažvrljala na margini svog rukopisa: »Ja sam rob svoje publike.«

Ugurala je kofer kroz kuhinjski prozor i pošla dalje, dok na uglu nije videla crvenu zavesu na prozoru bara. Tu će biti sklonište; glasovi; zaborav. Pritisla je kvaku na vratima javnog mesta. Ljut miris ishlapelog piva ju je pozdravio; i glasovi razgovora. Stali su. Pričali su o Bosi, kako su je zvali — nije važno. Zauzela je stolicu i kroz dim gledala sliku krave u štali, na neravnom staklu; i petla i kokoš. Diže čašu do usana. I popi. I slušaše. Jednosložne reči tonule su u mulj. Dremala je; klimnula je. Mulj je postao plodan. Reči su se dizale iznad nepodnošljivo opterećene tupe volovske upornosti kroz mulj. Reči bez značenja — prekrasne reči.

Jeftin sat je kucao; dim je zatamnio slike. Dim je postao kiseo na njenim nescima. Dim je zatamnio jarke boje zemlje. Nije ih više videla, ipak su je oni podupirali, dok je sedela podbočivši se rukama s čašom pred sobom. Tu je uzvisina u ponoć; tamo stena; i dve jedva primetne figure. Iznenada su drvo napali čvorci. Spustila je čašu. Čula je prve reči.

Dole u rupi, u Poinc Holu ispod drveća, raščišćen je sto u trpezariji. Kendiš je zakrivljenom četkom ščiščavao mrvice; poštdeo je latice i konačno ostavio porodicu sa desertom. Predstava je bila gotova, stranci otišli, i oni su bili sami — porodica.

Još uvek je u sećanju visila predstava — pomerala se, splašnjavala, ali je još bila tamo. Umaćući kupinu u šećer, g-đa Svidin je gledala predstavu. Reče, ubacujući bobicu u usta: »Kakva je bila namera?«, i dodade: »Seljaci; kraljevi; luda i« (progutala je) »mi sami?«

Svi su gledali predstavu; Iza, Džajlz i g, Oliver. Svako je, naravno, video nešto drugo. U drugom trenutku ona će biti ispod horizonta, otići će da se pridruži drugim predstavama. G. Oliver, vadeći indijsku cigaru, reče: »Preambiciozno.« I, paleći tanku cigaru, dodade: »S obzirom na njena sredstva.«

Otplovila je da se približi drugim oblacima: postajala nevidljiva. Kroz dim Iza nije videla predstavu već publiku kako se rasipa. Neki autom; neki biciklom. Kapija se ljuljala otvorena. Kola su jurila putem do crvene vile u kukuruzištu. Nisko obešene grane akcije očešale su krov. Akacija je posula laticama kola koja su stigla.

»Ogledala i glasovi u žbunju«, mrmljala je, »šta je ona time mislila?«

»Nije htela da objasni kad ju je g. Stretfield zamolio«, rekla je g-đa Svidin.

Na to je, pošto je rasekao koru na četvoro, izloživši beli kornet, Džajlz ponudio svojoj ženi

bananu. Odbila je. Ugasio je šibicu na tanjiru. Ututila se šišteći malo u kupinovom soku.

»Treba da smo zahvalni«, rekla je g-đa Svidin, smotavajući svoju salvetu, »za vreme koje je bilo savršeno, osim jednog pljuska.«

Tu se ona podiže, Iza za njom preko hola u veliku sobu.

Nikada nisu navlačili zavese sve dok nije bilo suviše tamno da ima videla, niti su zatvarali prozore dok nije bilo suviše hladno. Zašto odvajati dan dok još nije gotov? Cveće je još uvek blistalo; ptice cvrkutale. Više se često može videti uveče kad niko ne upada, kad nema ribe da se naručuje, ne odgovara se na telefon. G-đa Svidin je stala kraj velike slike Venecije — Kanaletova škola. Pod krovom gondole mogla je biti mala figura — žena u velovima; ili muškarac?

Iza, očistivši svoje šice sa stola, potonu, podvijenih nogu, u stolicu kraj prozora. U školjci sobe nadgledala je letnju noć. Lusi se vratila s puta u sliku i stajala ćutke. Sunce je činilo da oba stakla njenih naočara crveno sjaje. Srebro se iskrilo na njenom crnom šalu. Na trenutak je izgledala kao tragična figura iz druge predstave.

Onda je progovorila svojim uobičajenim glasom. »Uradili smo više ove godine, kaže on. Ali zato je prošle godine padala kiša.«

»Ove godine, prošle godine, sledeće godine, nikad...«, mrmljala je Iza. Ruka joj je gorela na prozorskoj dasci. G-đa Svidin uze svoje pletivo sa stola.

»Jesi li osetila«, pitala je, »šta je rekao: mi igramo različite uloge, ali smo isti?«

»Da«, odgovorila je Iza. »Ne«, dodade. Bilo je da, ne. Da, da, da, provalila je plima koja ju je obgrlila. Ne, ne, ne, stiskala je. Stara čizma se pojavila na parketu.

»Splaćine, otpaci i fragmenti«, citirala je ono čega se sećala iz predstave koja je nestajala.

Lusi je baš otvorila usta da odgovori i položila ruku na svoj krst milujuć ga, kad uđe jedan gospodin. Ona pusti svoj cvrkutavi zvuk dobrodošlice. Strugnula je nogama da napravi mesta. A, u stvari, mesta je bilo više nego što je bilo potrebno, i velikih zakriljenih stolica.

Seli su, oplemenjeni oboje suncem na zalasku. Oboje su se promenili. Džajlz je sada nosio crni sako i belu mašnu klase poslovnih, što je tražilo — Iza pogleda dole na njegova stopala — salonke sa rajsferšlusom. »Naš predstavnik, naš zastupnik«, podrugnula se. Ipak je bio izuzetno zgodan. »Otac moje dece, kog ja volim i mrzim.« Ljubav i mržnja — kako su je razdirali! Svakako, bilo je vreme da neko izmisli novi zaplet, ili da autor izađe iz žbunja ...

Na to je ušao Kendiš. Doneo je drugu poštu na srebrnoj tacni. Bilo je pisama; računa; i jutarnje novine — novine koje su pokrivale prethodni dan. Kao riba kad se diže ka mrvici keksa, Bartolomej je zagrizao novine. Džajlz je rasporio omot jednog očigledno poslovnog dokumenta. Lusi je čitala neku konfuziju od stare prijateljice iz Skarbora. Iza je dobila samo račune.

Uobičajeni zvuci su odjekivali kroz školjku; Sendz je palila vatru; Kendiš je džarao kotao. Iza je završila s računima. Sedeći u školjci sobe, gledala je kako svečanost bleđi. Cveće je planulo pre no što je izbledelo. Gledala je kako plamti.

Novine su puckale. Iskočilo je ono iz druge ruke. G. Daladije je fiksirao franak. Devojka se zabavljala sa trupašima. Vrisnula je. Udarila ga je ... Šta onda?

Kad je Iza opet pogledala cveće, cveće je izbledelo.

Bartolomej je upalio stonu lampu. Krug čitalaca, vezan za bele papire, osvetlio se. Tamo u onoj rupi na suncem ispržena polja nagnuli su skakavac, mrav, buba, kotrljajući kamenčiće zemlje ispečene suncem kroz svetlucavo strnjište. U tom rumenom uglu suncem prepečenog polja su Bartolomej, Džajlz i Lusi čistili, grickali i otkidali mrvice. Iza ih je posmatrala.

Onda su se novine spustile.

»Gotov?«, rekao je Džajlz uzimajući novine od oca.

Starac je prepustio novine. Sunčao se. Jednom rukom milujući psa, mreškao mu je nabore kože prema ogrlici.

Sat je kucao. Kuća je odavala sitno pucanje kao da je veoma krta, veoma suva. Izina ruka na prozoru iznenada je osetila hladnoću. Senka je izbrisala baštu. Ruže su se povukle za noć.

G-đa Svidin, savijajući pismo, promrmljala je Izi: »Provirila sam i pogledala bebe, čvrsto spavaju, ispod papirnih ruža.«

»Preostalih od krunisanja«, mumlao je Bartolomej, napola zaspao.

»A nije bilo potrebe da se gnjavimo sa dekoracijom«, dodala je Lusi, »jer ove godine nije pala kiša.«

»Ove godine, prošle godine, sledeće godine, nikad«, mrmljala je Iza.

»Lekar, pekar, apotekar, krojač«, odjeknuo je Bartolomej. Govorio je u snu.

Lusi gurnu pismo u koverat. Sad je bilo vreme da ona čita svoj *Pregled istorije*. Ali izgubila je mesto. Okretala je stranice gledajući slike — mamute, mastodonte, praistorijske ptice. Onda je našla stranicu gde je stala.

Tama se pojačala. Povetarac je brisao kroz sobu. Malo se stresavši, g-đa Svidin je navukla svoj šal sa šljokicama oko ramena. Bila je isuviše zadubljena u priču da bi molila da se prozor zatvori. »Engleska je«, čitala je, »tada bila močvara. Zemlju su prekrivale guste šume. Na vrhovima njihovih hrapavih grana pevale su ptice ...«

Veliki kvadrat otvorenog prozora pokazivao je sad samo nebo. Ono je bilo isušeno svetlom, oštrom, kamenom hladnoćom. Pale su senke. Puzile su preko Bartolomejevog visokog čela; preko njegovog velikog nosa. On je izgledao ogoleo, sablastan, a njegova stolica monumentalna. Kako su psu podrhtavala leđa, tako je podrhtavala i njegova koža. Ustao je, protresao se, pogledao ni u šta i ponosno izašao iz sobe. Čuli su jastučice psećih šapa na tepihu za njim.

Lusi je okrenula stranicu, brzo, sa osećanjem krivca, kao dete kome će reći da ide u krevet pre kraja poglavlja.

»Praistorijski čovek«, pročitala je, »polučovek, polumajmun, uspravljao se iz svog polučučućeg položaja i dizao veliko kamenje.«

Gurnula je pismo iz Skarbora između stranica da označi kraj poglavlja, digla se, nasmešila i tiho na prstima izašla iz sobe.

Starci su otišli gore da legnu. Džajlz je zgužvao novine i ugasio svetlo. Ostavljeni nasamo prvi put tog dana, ćutali su. Nasamo, neprijateljstvo je bilo ogoljeno; i ljubav. Pre nego što zaspu moraju da se bore; posle borbe, zagrlie se. Iz tog zagrljaja možda će se roditi još jedan život. Ali prvo moraju da se bore. Kao što se bori lisac sa lisicom, u srcu tame, u poljima noći.

Iza pusti svoje šiće da padne. Velike zaslonjene stolice su postale ogromne. I Džajlz. I Iza

naspram prozora. Prozor je sav bio nebo bez boje. Kuća je izgubila sklonište. Noć je pala pre nego što su napravljeni putevi, ili kuće. To je bila noć koju su stanovnici u pećinama posmatrali sa nekog visokog mesta među stenama.

Onda se zavesa podigla. Progovorili su.